

5-IYUN
№ 16 / 2021

O'QITUVCHI

ILMIY, USLUBIY, METODIK VA BADIY

JURNALI

A	01	ILMIY MAQOLALAR
B	02	USTOZLAR IJODIDAN
C	03	NAMUNAVIY DARS ISHLANMALAR
D	04	METODIK TAVSIYALAR

QUTLIYEVA ZULXUMOR OLIMOVNA
BUXORO VILOYATI, BUXORO TUMANI
44-UMUMTA'LIM MAKTABI MATEMATIKA
FANI O'QITUVCHISI

I WORLD of JOURNALS

“O‘QITUVCHI” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnali

“ACADEMIA SCIENCE” ILMIY-
TADQIQOTLAR MARKAZI

O‘QITUVCHI

ILMIY, USLUBIY, METODIK VA BADIY JURNALI

ISSN (E) – 2181 - 1334

BARCHA SOHALAR BO‘YICHA

1-SON, 16-JILD, IYUN - 2021

1 – QISM

ICI WORLD of
JOURNALS

www.academiascience.org

Volume 1. Issue 16. June 2021

TAHRIRIYAT

Editor in chief

Abdullayev Ravshanjon Inomjon ugli

Preparing for publishing

Khalikov Mukhriddin Tavakkaljon ugli
Fergana State University

Bosh muharrir

Abdullayev Ravshanjon Inomjon o‘g‘li

Nashrga tayyorlovchi

Holiqov Muhriddin Tavakkaljon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Tojiyeva To‘lqinoy Abduljalilovna

Bag‘dod tumani XTB mudiri

Eshamto‘v G‘ayratjon Marupovich

Toshloq tumani Barkamol avlod bolalar maktabi direktori

Atadjanova Ma‘rifatxon Qurbonaliyevna

Furqat tumani XTB boshlang‘ich ta‘lim metodisti

Matibae‘v Taspolat Baltabae‘vich

Sotsiologiya fanlari doktori (DSc), Professor, Turon FA Akademik

Abdullayev Muzro‘bjon Gulamovich

Andijon davlat universiteti, professor

Arslanov Sharafutdin Sultanovich

kimyo fanlari doktori, professor

Bazarov Otabek Odilovich

Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD

Tuychiyeva Inoyat Ibragimovna

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Oripov O‘rolboy Ahmedovich

Navoiy davlat pedagogika instituti, PhD

Fazliyeva Zebo Kamarbekovna

O‘zbekiston davlat Xoreografiya Akademiyasi, dotsent

Xusanova Xayriniso Tayirovna

O‘zMU, sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

Smaylova Gulmari Yuldashevna

QRXTHQTMO hududiy markazi, dotsent, Xalq ta‘limi a‘lochisi

Raximova Gulchexra Sobirjonovna

Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD

Umarova Maxliyo Yunusovna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, f.f.n, dotsent

Ismoilova Muhayyo Qozoqboyevna

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
filologiya fanlari nomzodi*

Toshtemirov Otabek Abidovich

Farg‘ona politexnika instituti

Gulnoraxon Tojiyeva

Bag‘dod tumani 8-umumta‘lim maktabi o‘qituvchisi, Xalq ta‘limi a‘lochisi

Ismoilova Ra‘noxon Pazliddinovna

Xalq ta‘limi a‘lochisi

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1.	8 TRICKS TO HELP SHY LEARNERS SPEAK UP IN ENGLISH Dilbar Boboyeva	6
2.	БОЛА ТАРБИЯДА ТАФАККУР ВА НУТҚ Нормуротов Шухрат Имомхужаевич	9
3.	ALISHER NAVOIYNING MEROSIDA TA'LIMIY-AXLOQIY VA TARBIYAVIY QARASHLARI Abdirova Duysengul Kaljanovna	12
4.	BESH TASHABBUS AMALDA Nasirova Palzada Isakovna	15
5.	BOLANING RUHIY TARAQQIYOTINING HARAKATGA KELITIRUVCHI OMILLAR Yunusova Ulmasxon Jo'rayevna Hakimova Husnida Abduqodirovna	20
6.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA YANGI PEDAGOGIK METODLAR Kalandarova Nigora Batirovna	24
7.	BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARINING MAZMUNI Aslanova Zulfiyaxon Akbaraliyevna	28
8.	HOZIRGI ZAMON ADABIYOTIGA BIR NAZAR Djalilova Shoira Bozorboyevna	31
9.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA FE'L SO'Z TURKUMI Djurayeva Mavjudaxon	34
10.	ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O'QITISHNING MUAMMO VA YECHIMLARI Xolida Ibragimova	38
11.	BOSHLANG'ICH TA'LIMNI O'QITISHDA INTEGRATSIYANING AHAMIYATI HAQIDA Babadjanova Gulsara Djumaniyazovna	42
12.	THE IMPORTANCE OF AUTHENTIC READING MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF READING SKILLS Irodakhon Mirzayeva Khamdamovna	45
13.	KITOBXON OILA Kimsanova Munira Rahmonaliyevna	49
14.	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KITOB MUTOLAASIGA BO'LGAN QIZIQISHLARINI OSHIRISH USULLARI Mamatqulova Feruza Muhammadvaliyevna	52
15.	XO'JALIK SOVUN ISHLAB CHIQARISH TEXNOLOGIYASI TADQIQOTI VA XAVFSIZLIK MEZONLARI Sattorova Barno Nabiyevna, Sobirova Barno Botirjon qizi	55
16.	SEMANTICS AND LINGUISTIC STATISTICS OF PROVERBS OF THE THEMATIC GROUP "MAN AND HIS CHARACTER" IN ENGLISH AND UZBEK Rasulova Muanbar Jasurbek qizi	58
17.	TARBIYASI OG'IR O'QUVCHILARDA MULOQOTCHANLIK VA IJTIMOIYLASHUVIGA YORDAM KO'RSATISH Jurayeva Manzura Ruziyevna	62
18.	STOL TENNIS HAQIDA Mukumov G'ulomjon Abdugafurovich	64
19.	TASVIRIY SAN'AT FANI BOSHLANG'ICH SINFLARDA: BOQLIQNI IDROK ETISH, SAN'ATNI IDROK ETISH DARS Sanaqulova Oybuvi Aktamovna	67
20.	“SHAXSIY RASMLAR KO'RGAZMASI” HAMDA “NATYURMORTNI TO'G'RI JOYLASHTIRISH” TO'G'RISIDA Xakimova Inoyat Allaberdiyevna	70
21.	MASHRAB IJODIGA BIR NAZAR	72

	Matkarimova Ra'noxon Ikromjonovna	
22.	MAXTUMQULI IJODIGA BIR NAZAR Yorbekova Xabiba Ruzimurodovna	76
23.	MUHAMMAD YUSUF – ISTIQLOL DAVRI SHE'RIYATI AN'ANALARINING DAVOMCHISI Sidiqova Gulsora Mexmanaliyevna	80
24.	ONA TILI VA ADABIYOTI FANLARINI O'QITISHDA XALQARO VAHOLASH TIZIMINING AHAMIYATI Jo'rayeva Munisa Salomovna	83
25.	O'TKIR HOSHIQOVNING “DUNYONING ISHLARI” QISSASINING TARBIVAVIY AHAMIYATI Nurmatova Shahlo	87
26.	PLANNING OWN PROFESSIONAL DEVELOPMENT Turgunova Khadicha Inomjonovna	90
27.	ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ РУССКОГО ЯЗЫКА Нурматова Шахноза Алижоновна	94
28.	РАЗВИТИЕ УСТНОЙ РЕЧИ У УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ Хомидова Хавасхон Исмоиловна	98
29.	SINFDAN TASHQARI O'QISH METODIKASI Matyaqubova Shoira Bazarboyevna	101
30.	ТАЖНИС САЊЪАТИ ИНТЕРАКТИВ ЎҚИТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА Шухратов Руслан Шухратович	106
31.	ТАЈНИС БАДИЙ САЊЪАТИ ОРҚАЛИ СО‘З О‘ЙИНАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ (О‘ЗБЕК, ИНГЛИЗ ВА РУС ТИЛЛАРИДАГИ МИСОЛЛАР ЙОРДАМИДА) Shuxratov Ruslan Shuxratovich	109
32.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA STEAM XALQARO TADQIQOTINING AHAMIYATI Yuldasheva Raxima Voxodirovna	112
33.	TENGLAMALARNI YECHISHDA UCHRAYDIGAN XATOLALIKLARNI BARTARAF ETISH Rahmatova Ximoyat Avazovna	116
34.	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIGA ARIFMETIK AMALLARNI O'RGATISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI Akromova Muazzam Dilmurodovna	120
35.	РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧЕНИКОВ МЛАДШИХ КЛАССОВ ЗАНИМАТЕЛЬНАЯ ГРАММАТИКА В КРУЖКЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ Нефедьева Стелла Рагимовна	123
36.	МАКТАБДА ЭКОЛОГИЯ ФАНИНИ ЎҚИТИШНИ ЙЎЛГА ҚУЙИШ Кариева Дилноза Ушқировна	126
37.	МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ Джураева Дарья Владимировна	129
38.	ЭКОЛОГИЯ ЎСИМЛИКЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ Шаропова Нодира Собиржоновна	134

8 TRICKS TO HELP SHY LEARNERS SPEAK UP IN ENGLISH

Dilbar Boboyeva

English teacher of 4 th school of Yangiyer city, Syrdarya region

Students who are learning English as a second foreign language have many reasons to be shy. Well, at least one weighty one - they do not know the language that they came to study and cannot speak it. They don't know anyone in the class, they don't know you, and they're not ready to just pick up and start talking. Alternatively, you can always leave such students alone and fulfill their desire - never ask them. But we cannot be led by the student - the job of an English teacher is to break this shell and help them learn to use English. Teachaholic has chosen 7 techniques that will help the teacher talk shy students in an English lesson:

Group the shy ones

When the challenge is to get a shy student to talk in a group, the first solution that comes to mind is to pair him up with the talkative student. Sometimes it works, but often the more active student completely takes over the task and gives a monologue, instead of the necessary dialogue. We have a different solution - unite the modest ones into one pair or group. In such a group there will be no “leader”, so they will have to start talking themselves (and this is what we are trying to achieve!). Plus, in a “quiet” company, such students can feel more comfortable and calm, which is good for starting a conversation in English.

Teach students to be ok with mistakes

You don't have to scold students for mistakes, but it won't work until you say this rule out loud: “It is not forbidden to make mistakes in class! Mistakes are essential elements in language learning. You will do them and this is good, because this way we can find weak points and work them out! ”

Saying this out loud before the start of classes, you will immediately set the right tone and reduce the degree of stress for those students who are categorically afraid of making mistakes and because of this remain silent in your lessons.

Take them out of the spotlight

To do this, it is enough to minimize the situation when the shy student alone answers to the whole class. Such a monologue can be psychologically difficult for a student; students may blush and even lose their voice. It is hardly possible to completely remove such situations, but many tasks can be easily reduced to pairs or mini-groups. If even one partner makes the student embarrassed, you can try tasks that are performed back to back. For example, a simulation of a telephone conversation or activities in which students give each other instructions and hints in pictures.

Help them get started

It is in your power to make it easier for your students and help them start speaking. During discussions and discussions, start communicating with them with the most simple and even primitive questions. For example, if you're discussing a video, don't go into details right away. Ask a couple of general questions (what happened, where the action takes place, who are the main characters, etc.), then go to the details and at the end ask them about their personal experience or ask them to express their personal opinion. This smooth swing from simple to complex can be a good way to help silent students start talking.

Don't obsess over shy students

Neither they themselves nor other students like this. You adjust the lesson for shy students, but you don't teach the lesson just for them. If you're interviewing an entire class, don't be afraid to attract shy students. If such a student does not give an answer for a long time, just skip it and move on; if it does, great, the first step has been taken!

Don't fix them too often. Don't try to fix every mistake. Nothing motivates shy guys to return to their shells more than realizing that what they say, write, or do is wrong. Ignore errors that can be ignored. Only those mistakes that are related to the topics covered in the class and those that the student makes regularly are required to be corrected. For the rest, be selective. This will add confidence to your students.

Accept non-verbal responses. If there are students in the class who are simply afraid to speak English, make concessions to them - accept from them not only

verbal, but also non-verbal answers. A picture, facial expressions, movement of the hand - this is already involvement in the process, which is not far from a confident verbal answer!

Many teachers find it difficult to work with shy students. It is a fact. We want students to be involved in the lesson and learn, but we also do not want to force them to speak and deprive them of a sense of comfort in the classroom. If you are caring for shy students, it is enough to create a healthy classroom environment where students understand that they are not required to be perfect. Then reward, provide positive feedback, and give students some time. In such conditions, even the most shy students will open up.

An effective motivational resource used by English teachers is extracurricular activities. Joint holidays with parents are organized once a quarter. This is an interesting project in its original format. We start the project a month before the holiday, we carry out clarifications as usual by e-mail after parent meetings, when the script is presented to the parents and the roles are assigned and the teacher monitors the preparation schedule, These are our family projects: Birthday, Meeting Santa, Mom's Day, etc. The focus of work with children on the project is diverse, children and parents are invited to complete the project in a pair, three or in a group. Singing traditional English songs with parents, poems, games and costumes, joint meals, prizes, gifts - these are the elements of the holiday, preparation for which brings in itself another important role: fostering a tolerant attitude towards foreign language culture through familiarity with its components.

The script is built so that each family can take part, prepare in advance, and if one of the parents is not ready or cannot come to the holiday, the child still takes part in the event, since the parents are guests here, but not the main participants. Parents, who have received new and original material for them, will be able to supplement the tradition of the holiday themselves in the family, if they want. A feature of this project is the awarding of victories in the nominations. An independent jury will nominate the winners. Naturally, there are no losers.

БОЛА ТАРБИЯДА ТАФАККУР ВА НУТҚ

Нормуротов Шухрат Имомхужаевич

Сурхандарё вилояти Денов тумани

56-мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси

Инсоннинг билиш фаолиятида сезги, идрок, тассавур образлари билан тафаккур ўзаро узликсиз равишда бир – бирини бойитиб туради. Ана шунга биноан билиш жараёнининг хиссий ва аклий боскичлари мавжуддир.

Ташки оламдаги воқеиликни сезги, идрок ва тассавур жараёнлари оркали билиш муҳим ахамият касб этади, лекин ўрганилаётган нарса ва ходисаларни атрофлича чуқур ақс эттириш учун булар хали етарли эмас, чунки уларнинг ўзаро муносабатлари, сифат ва миқдор ўзгаришлари, мураккаб ички боғланишлари, ўзаро таъсир этиш хоссаларини бевосита кузатиш ёки хиссий образлар ёрдамида аниқлаш имконияти йук.

Мадомики шундай экан, субъектнинг билиш англаш лозим булган объект билан ўзаро таъсирини бевосита ақс эттириш йули оркали бўлақларга ажратиш имконияти чекланганлиги сабабли хиссий билиш боскичидан аклий боскичга, яъни тафаккурга ўтиш зарурати туғилади. Фикр юритиш нутқ ёрдамида атроф – мухитни чуқурроқ билиш, нарсалар, воқеалар ва ходисалар ўртасида мавжуд бўлган ўзаро ички муносабатлар, боғланишларни аниқлаш муаммолари намоён бўлади. Инсон олдида муаммо вужудга келмас экан, у холда тафаккур жараёни ҳосил булиши мумкин эмас.

Шундай қилиб, инсон ўзининг билиш фаолиятида воқеиликнинг мураккаб жихатларини хиссий боскич ёрдами билан ақс эттира олмай қолганда тафаккурга, фикр юритишга мурожаат қилади.

Тафаккур, сезги ва идрокдан фарқ қилиб, бир нечта хусусиятга эгадир. Унинг биринчи хусусияти воқеиликни умумлашган холда ақс эттиришдир.

Тафаккурнинг иккинчи муҳим хусусияти боғланишларни бевосита акс эттиришдир. Бу хусусият туфайли табиат ва жамиятдаги турли ходиса ва воқеалар ўртасидаги боғланишларни тушунтириш имкониятига эга бўламиз.

Умумий, белги ва хусусиятларни яқка, ёлғиз объектларга тадбиқ қилиш.

Масалан, кутубхонада педагогикага оид адабиётлар бир томонда, психологияга оидлари яна бир томонда жойлашган бўлади.

Тафаккур муаммодан, саволдан, таажжубланиш, хайратга тушиш ёки зиддиятдан келиб чиқади. Мазкур муаммоли вазият шахсни фикр юритишга тортади, унинг фаолиятини ноаниқ муаммони ҳал қилишга ундайди.

Муаммоли вазият ўз ичига қуйидаги муҳим томонларни қамраб олиши мумкин, биринчидан, муаммонинг қўйилишини инсон тушуниб етиши, иккинчидан, муаммони ҳал қилишга ёрдам берувчи восита, усул, йул, ақлий ҳаракатларни инсоннинг ўзи излаб топиши ва уларни маълум тартибга солиши, учинчидан, инсон муаммони ҳал қилиш учун сараланган усулларни аввалги усуллардан ажратиш, яъни уларнинг салбий томонларини олиб ташлаб, қолганларидан ўз ўрнида ва тўғри фойдаланиши, туртинчидан, инсон муаммо ечимининг тўғрилигига ишонч ҳосил қилиши учун танқидий нуқтаи назардан текшириб чиқиши кабилар.

Характер киши шахсининг йуналишини белгилайдиган ижтимоий муносабатларга боғлиқ бўлади. Масалан, кишининг жамиятдаги юкори мавқеи, амали унда такабурлик, кеккайганлик, риёкорлик, таъмагирлик, мунофиқлик каби салбий хислатларни шаклланишига олиб келиши мумкин. Аксинча, оддий меҳнаткаш кишида жамиятдаги мавқеига қараб фидокорлик, мақсадга интилганлик, жасурлик, камтарлик, меҳнатсеварлик каби ижобий хислатларнинг шаклланишига олиб келади.

Инсон шахсининг характери ҳамиша кўпқирралидир. Унда алоҳида хусусиятлар ёки томонлар ажратилиб кўрсатилиши мумкин, лекин улар бир-бирларидан ажратилган, алоҳида ҳолда бўлмайди, балки маълум даражада характернинг барқарор тузилишини ташкил этган ҳолда ўзаро боғлиқ бўлади.

Характернинг структураси унинг айрим хусусиятлари ўртасидаги қонуний боғлиқликда намоён бўлади. Агар киши кўрқоқ бўлса, у ташаббускорлик, қатъийлик ва мустақиллик, фидокорлик ва олийхимматлилик фазилатларига эга бўлмайди, деб айтиш учун асослар бор. Шу билан бирга характери буйича кўрқоқ кишидан итоаткорлик ва хушомадгуйликни, кучли кишига нисбатан, қизғончиликни, сотқинликни, ишончсизлик ва эҳтиёткорликни кутиш мумкин.

Характернинг хусусиятлари орасида айримлари асосий, етакчи булиб, унинг намоён бўлишининг ривожлантиришнинг умумий йуналишини белгилаб беради. Улар билан бир қаторда иккинчи даражали хусусиятлар ҳам борки, айрим ҳолларда улар асосий деб белгиланиши, бошқаларида эса улар билан уйғунлашмаслиги ҳам мумкин.

Мехнат ва ўқиш тўғрисида гапирмаган тақдирда ҳам кундалик турмуш, оиладаги ҳаёт шароитлари инсоний характерлар мактабидир. Педагоглар ва ота-оналар олдида мунтазам равишда масъулиятли вазифа болалар характерида сезила бошлаган ўзгаришларни ўз вақтида сезиш ва уларни инобатга олган ҳолда хулқ-атвор ва тарбия соҳасида ўз йулини амалга ошириш вазифаси туради.

Ўз характерини узи тарбиялаш.

Киши характери ўз – ўзини тарбиялашнинг ҳам маҳсулидир. Шу сабабли ҳар бир киши маълум ёшдан бошлаб ўз характери ва унинг айрим сифатлари учун жавобгар ҳамдир. Шу билан бир вақтда киши ўз характерида салбий томонларни ўзи тан олиши, камчиликларни ўзи тарбиялаши лозим.

Адабиётлар:

- 1.Э.Гозиев «Олий мактаб психологияси» Т.. 1997 й.
- 2.Эргаш Гозиев узининг «Тафаккур психологияси» /Тошкент, «Укитувчи» нашриёти, 1990 йил.
- 3.Э.Гозиев «Психология» Т., 1994 й.

ALISHER NAVOIYNING MEROSIDA TA’LIMiy-AXLOQiy VA TARBIYAViy QARASHLARI

Abdirova Duysengul Kaljanovna

Zangiota tumani 30-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada Mir Alisher Navoiyning ma’naviy merosini o‘quvchilarga o‘rgatish orqali o‘quvchilarda kuzatiladigan ijobiy ta’sirlarni yoritib berilgan. Shuningdek, Navoiy merosining ta’limiy-axloqiy va tarbiyaviy qarashlari haqida kerakli tushunchalar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: ma’naviy meros, kitob, ilmiy asar, ta’lim-tarbiya, badiiy adabiyot, turkiy tili, pedagogik g‘oya.

Ma’naviyat-inson ruhiy, aqliy olamini ifodalovchi tushuncha. U kishilarning falsafiy, xuquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlarini o‘z ichiga oladi. Ma’naviyat atamasining asosida “ma’ni” so‘zi yotadi. Ma’lumki, insonning ichki va tashqi olami mavjud. Tashqi olami uning bo‘y–basti, ko‘rinishi, kiyinishi va hatti–harakatlari kiradi. Ichki olamiga esa uning yashashdan maqsadi, fikr yuritishi, orzu–istaklari, intilishlari, his-tuyg‘ularini o‘z ichiga oladi. Insonning ana shunday ichki olami ma’naviyatdir. Ma’naviyat va axloq bir- biri bilan bog‘liq bo‘lib bir-birini to‘ldiradi. Zero, jamiyat rivojlanishi faqat uning iqtisodiy taraqqiyotidagina emas, balki ma’naviy yuksalishini ham taqozo etadi. Har qanday mafkura kabi O‘zbekiston Respublikasi milliy istiqlol mafkurasining asosiy g‘oyalaridan biri ham jamiyatda ma’naviy-axloqiy qarashlarning ustuvorligiga erishish sanaladi. Ijtimoiy tarbiyaning boshqa turlari kabi ma’naviy-axloqiy tarbiya asosini ham ilg‘or milliy, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar, xalq pedagogikasi g‘oyalari tashkil etadi.

Alisher Navoiy xalqimizning ongi va taffakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyondasi, millatimizning g‘ururi, sha’n -u sharafini dunyoga tarannum qilgan

o‘lmas so‘z san’atkoridir. Ta’bir joiz bo‘lsa, olamda tirkiy va forsiy tilde so‘zlovchi biron bir inson yo‘qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e’tiqod bilan qaramasa. “Agar bu ulug‘ zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi mutafakkir desak, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak, shoirlarning sultonidir”, I.Karimov.

Alisher Navoiy turk dunyosi adabiyotining eng mashhur vakilidir. Chunki hech kim bu til va adabiyotning ravnaqi uchun uningdek xizmat qila olgan emas. Navoiy ijodi turkiy adabiyotning eng yuksak cho‘qqisidir. Chunki hech kim unga qadar bu tilde bunchalik ko‘p va xo‘p (Bobur) yozmagan edi. Navoiy barcha xalqlarning eng buyuk shoiridir. Chunki u o‘zini “Xito(y)dan to Xuroson” gacha yoyilgan turkiy qavmlarning o‘z shoiri, deb bildi. Ularni bir adabiy til bayrog‘i ostida birlashtirdi, “yakqalam” qildi. Bu bilan millatning iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy ravnaqiga buyuk ta’sir ko‘rsatdi.

Navoiy asarlarining umuminsoniy g‘oyasi - insonparvarlik, xalqparvarlik, adolatparvarlik, do‘stlik, tinchlik, mehr va sadoqat, pok sevgi va vafo, ma’rifatlilik kabi go‘zal tuyg‘ularning yuksak badiiy shaklda ifodalashi orqali o‘zbek adabiyoti shuhratini dunyo miqyosiga olib chiqdi. Buyuk alloma, shoir Alisher Navoiy umuminsoniy tarbiya sohasida bir butun asar yaratmagan bo‘lsa ham, o‘zining bu haqidagi fikrlarini turli ilmiy va adabiy asarlarida ifodalagan. Alisher Navoiy o‘zining umuminsoniy tarbiya to‘g‘risidagi fikrlarini badiiy asarlarida barkamol inson obrazini yaratish yo‘li bilan bayon etdi.

Alisher Navoiyning ilm-ma’rifat, ta’lim-tarbiya masalalaridagi fikrlarida insonparvarlik g‘oyalari bosh o‘rinda turadi. Alisher Navoiyning fikricha, inson dunyoda hammadan yuksak, aziz va qadrlidir. Alisher Navoiy o‘z davridagi barcha sof vijdonli insonlarning manfaatini himoya qildi. U inson uchun zarur bo‘lgan umuminsoniy axloq qoidalarini o‘rgandi, asar qahramonlari obrazida o‘z qarashlarini aks ettirdi. Alisher Navoiy odamlarni axloqli va odobli bo‘lishga da’vat etadi hamda axloqni bunday ta’riflaydi: “Ahloq shaxsning og‘ir baqolig‘ libosidir va libos jismning sangin debosi. Shuning bilan birga odamni bezaydigan ham axloqdir”.

Alisher Navoiyning fikricha, inson uchun toj, davlat va boshqalar emas, balki

eng yaxshi fazilatlar har qanday boylikdan afzaldir. Alisher Navoiy xalqqa ish bilan ham, so‘z bilan ham foyda keltirish kerakligini aytadi. U xalq manfaati uchun ishlaydigan, xalqning baxt-saodati uchun kurashadigan kishilarni haqiqiy odam deb biladi:

Odami ersang demagil odami,

Onikim yo‘q xalq g‘amidin g‘ami.

Xalqqa yordam berishni istamaydigan, xudbin, qora ko‘ngil odamlarni Alisher Navoiy eng yomon odam, xalqqa zarar yetkazadi deb ta‘riflaydi.

El qochsa birovdin el yomoni bil oni,

Ahvolida idbor nishoni bil oni.

Fe‘l ichra ulus bolam joni bil oni,

Olam elining yomoni yomon bil oni.

Insonlar bir-birlari bilan do‘st-inoq va hamjihat bo‘lib yashamas ekanlar, o‘z orzu-niyatlariga yeta olmaydilar, yakkalik, yolg‘izlik bilan hech qanday ish qilib bo‘lmaydi, shuning uchun ham u hamma insonlarni do‘st bo‘lib yashashga chorlaydi. Alisher Navoiy do‘stlikni ulug‘laydi, shu bilan birga soxta, g‘araz bilan do‘st bo‘luvchi kishilarni qoralaydi.

Navoiy ilm-ma‘rifatni qadrlagan va unga homiylik qilgan. Shoir insonning ma‘naviy kamolotini, avvalo, uning ilm va donish sohibi bo‘la olganligida deb biladi. Ilm o‘zidan o‘zi bo‘lmaydi, kishi faqat havas va ishtiyoq bilangina ilmga ega bo‘la oladi, deb hisoblaydi. Alisher Navoiy hikmatlarida olam-olam ma‘no mujassamdir. Uning hikmatlarida ilm-ma‘rifat, mehr-oqibat, insoniylik kabi masalalar markaziy o‘rinni egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch. -T.: Ma‘naviyat, 2008.
2. Karimov I.A. Inson, uning xuquq va erkinliklari oliy qadriyat. XIV-jild. -T.: “O‘zbekiston”, 2006
3. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. 11-tom. Xamsa. Saddi Iskandariy. T.: “Fan”, 2002.

BESH TASHABBUS AMALDA

Nasirova Palzada Isakovna

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Mo‘ynoq tumani 4-sonli

Umumiy o‘rta ta‘lim maktabi o‘zbek tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada yurtimizda joriy etilgan “Besh tashabbus” nomli ma‘naviy-marifiy sohadagi ishlarni rivojlantirish borasidagi yangi tizimning amaldagi mazmuni haqida tushunchalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: “Besh tashabbus”, musiqa, rassomlik, axborot texnologiyalari, adabiyot, kitobxonlik, san‘at.

Turli ziddiyatlar kuchayib borayotgan bugungi dunyo manzaralarida yoshlarimizning ma'naviy immunitetini kuchaytirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazish har qachongidan ham dolzarbroq ekanini zamonning o‘zi ko‘rsatib turibdi. Shu bois prezident tomonidan ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbus muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, davlat rahbari ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo‘lga qo‘yish bo‘yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surgan edi.

Birinchi tashabbus yoshlarning musiqa, rassomlik, adabiyot, teatr va san'atning boshqa turlariga qiziqishlarini oshirishga, iste'dodini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.

Ikkinchi tashabbus yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo‘naltirilgan.

Uchinchi tashabbus aholi va yoshlar o‘rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etishga qaratilgan.

To‘rtinchi tashabbus yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish, ular o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etishga yo‘naltirilgan.

Beshinchi tashabbus xotin-qizlarni ish bilan ta‘minlash masalalarini nazarda tutadi.

Bir so‘z bilan aytganda, ushbu 5 ta tashabbus xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi.

Birinchi tashabbus bo‘yicha, bugungi kunda, mamlakatimizdagi 800dan ortiq madaniyat markazlari, 312ta musiqa va san‘at maktablariga atigi 130 ming nafar o‘g‘il-qiz qamrab olingani, mazkur muassasalarning aksariyati o‘quv qo‘llanmalari, notalar to‘plami, musiqa asboblari, mebel va jihozlar bilan yetarli darajada ta‘minlanmagani ko‘rsatib o‘tildi.

Davlatimiz rahbari joylardagi madaniyat markazlari, musiqa va san‘at maktablarining moddiy-texnik bazasi va ulardan foydalanish holatini o‘rganib, ularning faoliyatini yaxshilash bo‘yicha topshiriqlar berdi.

Madaniyat vazirligi va Xalq ta‘limi vazirligiga hokimliklar bilan birgalikda tuman (shahar) madaniyat markazlari va umumta‘lim maktablarida yoshlarning qiziqishlaridan kelib chiqib, qo‘shimcha 1,5 mingta to‘garak tashkil etish vazifasi qo‘yildi. Tashabbuskor iste‘dodli yoshlar va mahalliy homiylarni jalb etgan holda, madaniyat markazlarida badiiy-havaskorlik jamoalari, yoshlar teatr-studiyalari va “Yoshlar klublari” tashkil qilish zarurligi ta‘kidlandi.

Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim hamda Xalq ta‘limi vazirliklariga muayyan mavzular bo‘yicha tarix darslarini muzeylar, tarixiy obidalar, qadamjo va teatrlarda sayyor o‘tkazilishini tashkil qilish topshirildi.

Ikkinchi tashabbusga doir masalalar muhokama qilinar ekan, mamlakatimizda 12 mingdan ziyod sport inshootlari borligi, lekin yoshlarni jismoniy tarbiya va ommaviy sportga qamrab olish darajasi yetarli emasligi qayd etildi. Umumta‘lim maktablarining sport anjomlari bilan jihozlanish ko‘rsatkichi respublika bo‘yicha 56 foizni, jumladan, Surxondaryo viloyatida 12 foizni, Xorazmda 14 foizni, Qoraqalpog‘istonda 15 foizni tashkil etadi, xolos.

Uchinchi tashabbus bo‘yicha videoselektorda yoshlarni internetdagi zararli xurujlardan asrash, ularni axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishga o‘rgatish masalalariga ham alohida ahamiyat qaratildi.

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligiga ilg‘or xalqaro tajribalar asosida barcha shahar va tumanlar markazlarida Raqamli texnologiyalar o‘quv markazlarini tashkil etish bo‘yicha topshiriq berildi. Bu markazlarda elektron tijorat va dasturlash bepul o‘rgatiladi, axborot texnologiyalari

“O‘QITUVCHI” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnali

sohasida tadbirkorlik bilan shug‘ullanish bo‘yicha innovatsion ko‘nikmalar beriladi, “startap” loyihalarga yordam ko‘rsatiladi.

To‘rtinchi tashabbus bo‘yicha yoshlarda bolalik chog‘idan kitobga mehr uyg‘otish, mustaqil fikr va keng dunyoqarashni shakllantirish ularning hayot yo‘llarida mustahkam zamin bo‘ladi.

Davlatimiz rahbari mutasaddi vazirlik va uyushmalarga “Kitob karvoni” loyihasi doirasida badiiy, ma‘rifiy, ijtimoiy mavzularda kitoblar chop etish hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi va barcha viloyatlarga 1 million nusxadan kam bo‘lmagan miqdorda yetkazib berish bo‘yicha topshiriq berdi.

Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligiga barcha shahar va tumanlarda ko‘chma kitob pavilyonlarini joylashtirish, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va barcha viloyatlarda “Bibliobus”larni yo‘lga qo‘yish orqali qishloq va ovullar aholisiga kutubxona xizmati ko‘rsatish vazifasi qo‘yildi.

To‘rtinchi tashabbus doirasida biz ham ta‘lim muassasamizda “O‘zbek adabiyotini o‘rganamiz” nomli to‘garak joriy qilganmiz. Ushbu to‘garakda adabiyot, shariyatga va kitobxonlikga qiziquvchi o‘quvchilarimizni maktabdan tashqari vaqtlarini samazmun o‘tkazish hamda bilimlarini oshirish uchun joriy qilganmiz.

Beshinchi tashabbus bo‘yicha yig‘ilishda xotin-qizlarni ish bilan ta‘minlash masalalari ham muhokama qilindi.

Shu maqsadda 2019-2020 yillarda barcha tumanlarda sendvich panellardan 195 ta tikuv-trikotaj korxonalarini qurish belgilangan. Ularni qurish uchun aholi zich yashaydigan, mehnat resurslari ko‘p joylar tanlab olingan. Bu korxonalarni tashkil etish natijasida xotin-qizlar uchun 24 mingdan ortiq doimiy ish o‘rni yaratish ko‘zda tutilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar:

1. Maktab va hayot. Ilmiy-metodik jurnal. Sonlari
2. Boshlang‘ich ta‘lim. 2020. 9-soni
3. www.natlib.uz
4. www.edu.uz

BOLANING RUHIY TARAQQIYOTINING HARAKATGA KELTIRUVCHI OMILLAR

Yunusova Ulmasxon Jo‘rayevna

Hakimova Husnida Abduqodirovna

Andijon viloyati Baliqchi tumani 54-maktab o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqola, O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida yangi ijtimoiy munosabatlarga erkin kirisha oladigan, tanqidiy va mantiqiy fikrlay oladigan, umuminsoniy qadriyatlarni e’tirof etadigan ma’naviy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan shaxs ma’naviyatini shakllantirish jarayonining samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ruhiy, senzitiv, interiorizatsiya, akseleratsiya, taraqqiyot.

O‘qituvchining mahorati va kasbiy madaniyati ta’lim samaradorligini oshirish omili bo‘lib bugungi kunning dolzarb mavzusiga aylanmoqda. Ilm-fan texnika va ishlab chiqarish sohalari jadallik bilan rivojlanib borayotgan bugungi kunda barcha talim muassasalarida talim-tarbiya sifatini mazmun jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish talab etilmoqda. Hozirgi davrda fan va texnikaning rivoji, axborot va bilim ko‘lamining kengayishi, o‘qituvchilar oldiga yuksak vazifalarni yuklamokda.

Rivojlanayotgan bir davrda bolaning ruhiy jihatdan taraqqiy masalasi markaziy muammolardan biri hisoblanadi. Bu muammoni to‘g‘ri hal etish har bir fan o‘qituvchisining burchidir. Bolalarning ruhiy o‘sishi muammosi falsafa uchun ham ahamiyatlidir.

Bola o‘z tabiatiga ko‘ra juda ham taqlidchan bo‘ladi. Katta odamlarning ishlariga taqlid qilib har xil qiliqlar va harakatlarni qiladi. Taqlidchanlik bola ruhiy taraqqiyotini belgilovchi omillardan biridir. Bola kattalarga taqlid qilish orqali har xil insoniy munosabatlar va fazilatlarni o‘ziga sekin – asta singdirib boradi. Tashqi muhitning, ya’ni bola oila muhitining bola ruhiyatiga ta’siri nutq taraqqiyotida ham

yaqqol ko‘rinadi. Bolaning ruhiy holatining o‘shish davrlarini uch davrga bo‘lish mumkin.

Senzitiv–ruhiy holat yoki xususiyatning rivojlanishidagi eng tez va qulay davr.

Interiorizaciya – avval tashqariga, boshqa odamlarga qaratilgan ruhiy holatni shaxsning ichki holatiga aylanishi.

Akseleraciya – bolalar va o‘smirlarda ma‘lum davrlarda biologik va fiziologik o‘shishning tezlashuvi.

Shaxs taraqqiyotidagi **ichki ziddiyatlar** ruhiy taraqqiyotning harakatlan-tiruvchi omillardir. Asosiy ziddiyatlardan biri shaxsda paydo bo‘ladigan yangi ehtiyojlar va ularni qondirish uchun zarur vositalarning yetishmasligidir. Shaxs taraqqiyotining erishgan darajasi, hayot tarzi va uning ijtimoiy munosabatlar sistemasida tutgan o‘rni o‘rtasidagi ziddiyat ham muhim ziddiyatlardan biridir. Shaxs yangi sharoitga moslashishga intiladi (bog‘chada, maktabda). Ta‘lim va tarbiya jarayoni ham shaxs oldiga yangi vazifalarni qo‘yadi, faoliyatning yangi motivlarini hosil qiladi.

Ruhiy taraqqiyotning bir bosqichidan ikkinchisiga o‘tish bosqichlarida yosh krizislari yuz beradi. Barcha yosh krizislari ba‘zi umumiy belgilarga ega. Bolalar krizislar davrida qaysar, asabiy bo‘lib qoladilar, kattalar bilan nizolar paydo bo‘ladi, avvalo bajaradigan ishlarini qilishdan bosh tortadilar.

Olti yoshlilar krizislari ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish muhitda o‘z pozitciyalarini mustahkamlash bilan bog‘liq. O‘quvchi maktabga kelgach, u o‘qituvchining har bir harakati, muomalasi, kiyinish uslubi, o‘zini tutishini kuzatadi. Undan andoza oladi, taqlid qiladi. Bu davrda bola maktab o‘quvchilariga qo‘yiladigan har xil talablar bilan tanishadi, fan asoslarini o‘rganish uchun ham biologik, ham ruhiy tayyor bo‘lishi lozim. Shu yoshdagi bola idrokining o‘tkirligi, ravshanligi, sofligi, aniqligi, o‘zining qiziquvchanligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurning yaqqolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o‘qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi uning psixologik rivojlanishi va shaxsning shakllanishidagi o‘rni nihoyatda katta. Birinchi bor maktabga kelgan bola o‘zining hayoti tubdan o‘zgarganini, unga

yangi majburiyatlar nafaqat har kuni maktabga borish, balki o‘quv faoliyati talablariga bo‘ysunish ham yuklatilganligini his eta boshlaydi.

Bola insoniy munosabatlar tizimida ham alohida o‘rin egallayotganini his etadi. Buning natijasida bolaning o‘z-o‘zidan oilasi, sinfi va boshqa jamoalardagi o‘z o‘rnini anglay boshlaganini ko‘rish mumkin. Bu davrda bolaning "Men shuni xohlayman" motividan "Men shuni bajarishim kerak" motivi ustunlik qila boshlaydi. Bu davrga kelib bola atrofida gilar bilan o‘zaro munosabatda ma‘lum bir natijalarga erishgan, o‘zi xohlayotgan narsalarni hamda, o‘z oilasida egallagan o‘rnini aniq biladigan bo‘ladi. Shuningdek u o‘zini o‘zi boshqarish malakasiga ega bo‘ladi, vaziyat va holatga qarab ish yurita oladi. Bu yoshdagi bolalar ularning xatti-harakatlari va motivlari ularning o‘zlariga beradigan baholariga qarab "Men yaxshi bolaman" emas, balki bu xatti-harakatlar o‘z galar ko‘z o‘ngida qanday namoyon bo‘lishiga qarab baholanishini tushuna boshlaydilar.

Bunday jarayonda o‘quvchining rag‘batlantirish ruhiy taraqqiyotning eng katta omillaridan hisoblandi. O‘quvchinig har bir harakati tahlil etilib, rag‘batlantirilib borilsa, ruhiy taraqqiyotida ham o‘shish paydo bo‘ladi. Bolani ko‘proq maqtash, uni kamchiliklarini ham rag‘batlantirish orqali ham uning alamzada ruhiyatini ham to‘g‘rilash mumkin.

Undan tashqari bolaning barcha ruhiy jarayonlari, shaxsiy jarayonlari va shaxsiy sifatlari konkret ijtimoiy sharoitning ta‘siri tufayli individual hayot davomida yuzaga keladi. Bunda eng muhim omil oiladir. Oiladagi inoqlik, totuvlik, samimiy munosabatlarda ham bolada ijobiy o‘shish vujudga keladi. Oila hayotining umumiy tarzi bola ruhiyatining taraqqiy etishiga ta‘sir etmasdan qolmaydi. Bolanin ruhiy taraqqiyoti qarama-qarshiliklar asosida ham yuzaga kelishi mumkin. Bu o‘rinda qanday qarama-qarshiliklar bolaning ruhiy jihatdan taraqqiy etishga sabab bo‘ladi degan savol tug‘iladi. Oiladagi salbiy voqea-hodisalardan nafratlanish, ularni hayotda qaytarmaslikka olib kelish mumkin. Bizlar bolaning qanday oiladan kelib chiqishiga qaramay, bolaning ruhiy holatini taraqqiy etishiga harakat qilishimiz lozim. Chunki, bolaning ruhiy taraqqiyotida ta‘lim va tarbiya juda katta ahamiyatga ega bo‘lgan

omillardan biridir. O‘quvchi shaxsini bu tarzda o‘rganish o‘qituvchining unga individual munosabati orqali amalga oshiriladi.

O‘quvchiga individual munosabat sinf jamoasidagi har bir o‘quvchining qiziqishini, qobiliyatini, xarakter sifatlarini, bilimga intilishi va tushuncha doirasini hisobga olish demakdir. Individual munosabat har bir o‘quvchidagi ijobiy va salbiy hususiyatlarni o‘z vaqtida bilishga imkon beradi. Busiz tarbiya jarayonida ko‘zda tutilgan natijaga erishib bo‘lmaydi. Sinfidagi o‘quvchilarga bir tomonlama – faol o‘quvchiga yuqori, bo‘sh o‘quvchiga past nazar bilan qarash metodini qat’iyan rad etishimiz zarur, deb bilaman.

Tajribali o‘qituvchi g‘oyat darajada hayajonli, serharakat o‘quvchilarni tinchlantiradi, uyatchan, tortinchoqlarni ma‘qullaydi, faol iste‘dodli o‘quvchilarga ortiqcha ish beradi, dangasalar, qobiliyatsizlarga maxsus yordam ko‘rsatadi. Natijada sinfda normal umumiy psixologik iqlimni ta‘minlaydi.

Tajribamdan aytmanki, bola ruhiyatiga individual munosabatning muvaffaqiyati quyidagi shartlarni taqozo etadi:

- o‘qituvchining har bir bolaga odilligi va haqqoniyligi;
- har bir o‘quvchining yaxshi hislatlarini to‘g‘ri shakllantirishga e‘tibor berish;
- har bir o‘quvchining kelajagiga ishontirish.

Xullas, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ruhiy taraqqiyotini, mantiqiy tafakkurlarini rivojlantirish didaktik mashqlarda taqqoslash, o‘xshashligini topish, tahlil etish, rag‘batlantirish, odilona munosabatlar orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Qarshiboyev M. Ma‘naviy yuksalish yo‘lida. Toshkent 2010 y -120 b.
2. Krutetskiy V.A. – Pedagogik-psixologiya asoslari. Toshkent . 1996

Internet saytlari: [www. Edu.uz.](http://www.Edu.uz) www. Ziyo net. Uz

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA YANGI PEDAGOGIK METODLAR

Kalandarova Nigora Batirovna

Urganch shahar 6-son maktab Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Bu maqolda boshlang‘ich sinflarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yangi pedagogik metodlarni bir vaqtda tashkillashtirishning ahamiyati katta ekanligi xususida fikrlar yuritilgan. Fikrlarimizni asoslash uchun shu kabi metodlardan ba’zilarini keltirib o‘tdik.

Kalit so‘z: Boshlang‘ich sinf, zamonaviy pedagogik texnologiya, yangi pedagogik metod, “Rang va shakllar boshqotirmasi metodi”, “Qizil va yashil rangli kartochkalar bilan ishlash metodi”.

Hozirda zamon shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Har bir sohaga ilm-fanda erishilgan eng so‘ngi yutug‘lar, zamonaviy texnik vositalar kirib bormoqda. Shuningdek, ta‘lim sohasida ham buni yaqqol ko‘rishimiz mumkin. Turli xil multimedia vositalari, elektron daskalar va boshqalar shular jumlasidandir.

Darslarni tashkillashtirishda yuqorida ko‘rib o‘tgan zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘z navbatida yangi metodlarni qo‘llagan tarzda o‘tkazishni taqoza etadi. Bu metodlar bevosita zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan birgalikda olib borilishi lozim. Darsni sifatini yanada oshirishga xizmat qilishi lozim. Bu tarzda darslarni tashkillashtirish, ayniqsa, boshlang‘ich sinflarida yaxshi samara beradi. Chunki boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarning psixologik holati katta sinf bolalarinikidan ancha farq qiladi. Ularni darslarga qiziqtirishda yangi pedagogik texnologiyalarning ahamiyati katta bo‘lib, asosan, ko‘rgazmali qurollar, turli interfaol o‘yinlarni pedagogik texnologiyalar asosida dars mashg‘ulotlarida qo‘llash ancha qiziqarli va oson kechadi. Quyida shunda metodlardan bir qanchasini ko‘rib chiqamiz.

Rang va shakllar boshqotirmasi. Bu metod o‘zining ko‘plab spetsifik xususiyatlari bilan boshqa metodlardan ajralib turadi. Chunki bu metodda boshlang‘ich sinf o‘quvchilar bir vaqtning ichida o‘tilayotgan darsdan tashqari rasm darsini, geometrik shakllarni ham o‘rganishi mumkin. Rang va shakllar boshqotirmasi metodi quyidagi shaklda tashkillashtiriladi:

- Elektron daskaga rang va shakllar boshqotirmasining tasviri tushuriladi. Tasvirda vertikal holatdagi rangli shakllar joylashgan bo‘ladi.

- 1 – aylana, 2 – uchburchak, 3 – to‘rtburchak... va h.k. Shakllar mavzuni talabidan kelib chiqib ortib boraverishi mumkin.

- U shakllarga gorizantal holatda xuddi shu shakllar o‘rin almashgan holatda joylashtirilib chiqiladi.

- O‘tilayotgan mavzunning savoli yoki jumboqli qisqa jumalari, so‘zlari birinchi ustundagi rangli shakllarga yozib chiqiladi.

- O‘sha savollarning javobi esa keyingi ustundagi rangli shakllarga yoziib chiqiladi.

- O‘quvchilar esa navbatma-navbat daskaga chiqib savollar yozilgan rangli shakllarni to‘g‘ri javob yozilgan rangli shakllarga birlashtirishi lozim bo‘ladi.

- O‘quvchi savolga to‘g‘ri javob topgan bo‘lsa ikkita rang birlashgan holda yangi rang hosil bo‘ladi.

- O‘quvchi savolga noto‘g‘ri javob bergan bo‘lsa ranglar birlashmaydi.

Ko‘rib o‘tganimizdek bu metod interfaol o‘yin shaklida olib boriladi. Bir qarashda metod soddadek ko‘rinadi, lekin guvohi bo‘lganimizdek u o‘quvchini o‘ylashga majbur qiladigan qiziqarli interfaol o‘yin hisoblanadi. Interfaol metodlar – shunday metodlarki, u o‘quvchilarning o‘zaro muloqot va o‘zaro ta‘siridagi dars jarayonini amalga oshiruvchi usuldir. “Interaktiv” so‘zi ingliz tilidan olingan “Interakt”, ya’ni “Inter” – o‘zaro, “akt” – harakat, ta‘sir, faollik ma’nolarini beradi.

Darslarni interfaol metodlarda tashkil etishning afzalliklarini ko‘rib chiqsamiz:

- O‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi.

- O‘z vaqtida o‘quvchi –o‘qituvchi –o‘quvchilar orasida ta‘limiy aloqalar o‘rnatiladi.

- O‘qitish usullari ta‘lim jarayonida turli xil ko‘rinishlarda kechadi (yakka, juft, guruh, katta guruh).

- O‘quv jarayoni o‘qish ehtiyojini qondirish bilan yuqori motivatsiyaga ega bo‘ladi.

- O‘zaro axborot berish, olish, qayta ishlash orqali o‘quv materiali yaxshi esda qoladi.

O‘quv jarayonida o‘quvchining o‘zi o‘ziga baho berishi, tanqidiy qarashi rivojlanadi. O‘quvchi uchun dars qiziqarli o‘qitilayotgan predmet mazmuniga aylanadi. O‘qish jarayoniga ijodiy yondashuv, ijobiy fikr namoyon bo‘ladi. Har bir o‘quvchining o‘zi mustaqil fikr yurita olishiga, izlanishga, mushohada qilishga olib keladi. Interfaol usulda o‘tilgan darslarda o‘quvchi faqat ta‘lim mazmunini o‘zlashtiribgina qolmay, balki o‘zining tanqidiy va mantiqiy fikrlarini ham rivojlantiradi.

Yuqorida ko‘rib chiqqan metodimizning mantiqiy davomi sifatida quyidagi metodni qo‘llashimiz mumkin.

“Qizil va yashil rangli kartochkalar bilan ishlash” metodi. O‘quvchilar bilan ommaviy va guruh shaklda ishlashda ushbu metoddan foydalanish ham ijobiy natijalarni kafolatlaydi. Metodni qo‘llashda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

— o‘qituvchi tomonidan o‘rganilayotgan mavzuning mohiyatini mantiqiy ketma-ketlikda yoritishga xizmat qiluvchi tushunchalarni ifoda etgan maxsus kartochkalar majmui tayyorlanadi (har bir kartochkaning orqa tomoniga mavzu mohiyatini yorituvchi “yadro” tushunchaning bittadan harfi joylashtiriladi va maxsus qoplama bilan berkitiladi);

— har guruhga maxsus kartochkalarning alohida majmusi topshiriladi va kartochkalarni ulardagi tushunchalarga asosan mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirish vazifasi yuklanadi;

— guruhlar tomonidan topshiriq bajarilib bo‘lingach, kartochkalarning orqa tomoni o‘giriladi va maxsus qoplama ochilib, topshiriqning qay darajada to‘g‘ri bajarilganligi aniqlanadi.

— Agar topshiriq guruhlar tomonidan to‘g‘ri bajarilgan bo‘lsa, yakuniy jarayonda kartochkalar orqa tomonga o‘girilganda mavzuning mohiyotini yorituvchi “yadro” tushuncha hosil bo‘ladi.

Metoddan foydalanishning afzalligi shundaki, bu jarayonda o‘quvchilarda mavzuni muayyan qismlarga bo‘lib o‘rganish va qismlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlik hamda aloqadorlikni analiz va sintez asosida aniqlash ko‘nikmalari hosil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, yangi metodlar ustida ishlash o‘qituvchini o‘z ustida ishlashga, izlanishlar qilishga undaydi. O‘z navbatida bunday qiziqarli metodlar asosida fanni kuzatgan o‘quvchilarning mavzuni o‘zlashtirish samaradorligi oshadi. Darslarni qiziqish bilan tinglaydi va diqqati bo‘linmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2003.
2. S.Pirnafasova veb sahifasi. Interfaol metodlar.
3. Ochilov M. Pedagogik texnologiyalar. - Qarshi: Nasaf, 2000.
4. N.Atayeva.,M.Salayeva.,S.Xasanov. Umumiy pedagogika.–T.:“Fan va texnologiya”, 2013.

BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARINING MAZMUNI

Aslanova Zulfiyaxon Akbaraliyevna

Namangan viloyati Namangan tumani 8-son umumiy
o‘rta ta‘lim maktabi 1 toifali Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarining o‘quv fanining o‘qitilishi va mazmuni, fanga o‘quvchilarni qiziqtirish kabi masalalarga e‘tibor qaratilgan holda metodik tavsiyalar bayon qilingan

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, matematika, o‘quv fani, ta‘lim tizimi, metodika, masalalar, innovatsion uslub.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikani muvaffiqiyat bilan o‘qitish uchun mehnat faoliyatini boshlovchi o‘qituvchi matematika o‘qitishning ishlab chiqilgan tizimini, ya‘ni boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallagan bo‘lishi va shu asosda mustaqil ravishda ijodiy ishga kirishishi kerak. Bolalarda matematik bilimlarga nisbatan qiziqish, ulardan foydalanish malakasi va ularni mustaqil egallash malakasi tarbiyalanishi kerak. Bundan tashqari, ularda amaliy malaka va ko‘nikmalarning (sodda shakllarni chizish, ularni qog‘ozni buklab hosil qilish....) shakllanishiga jiddiy ahamiyat berish kerak. Bu davrda ular pedagogning topshiriqlarini tinglab, darhol bajarishi, o‘qituvchi ko‘rsatmalariga amal qilish, muhim narsani nomuhim narsadan ajrata olish, qo‘yilgan vazifalar tartibini aniqlash, olingan natijalarini qo‘yilgan masalaga mos keltirish, o‘z ishini nazorat qila olish hamda boshqa malakalarni egallab olishlari kerak.

Mazkur maqolada boshlang‘ich matematika darslarining mazmuni, beriladigan o‘quv materialini haqida ma‘lumotlar beriladi. Maktablarning I-IV sinflarida o‘rganiladigan matematika kursi maktab matematika kursining ajralmas tarkibiy qismidir. Shu sababli boshlang‘ich matematikani muvaffiqiyatli o‘zlashtirish maktabda butun matematik ta‘limni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishga asos bo‘lishi tushunarli

bo‘lib qoladi. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida sonlarni nomerlashga o‘rgatish jarayoni o‘ziga xos xususiyatlariga ega.

1. Boshlang‘ich sinflarning asosiy o‘zagi natural sonlar va asosiy miqdorlar arifmetikasidan iborat bo‘lib, bu o‘zak atrofida algebra va geometriya elementlari birlashadi, bu elementlar arifmetik bilimlar sistemasiga tarkiban qo‘shilib son, arifmetik amallar va matematik munosabatlar haqidagi tushunchalarning yuqoriroq darajada o‘zlashtirishiga imkon beradi. 2. Boshlang‘ich sinf matematika fani materiali kontsentrik(atroflicha bog‘langan) holda o‘rganiladi. Dastlab birinchi o‘nlik sonlarini nomerlash o‘rganiladi, bu sonlarni yozish uchun raqamlar kiritiladi, qo‘shish va ayirish amallari o‘rganiladi, so‘ngra 100 ichida sonlarni nomerlash qaraladi, xona tushunchasi, o‘nli xonalarga ajratish mumkin bo‘lgan sonlarni yozishning pozitsion printsipi ochib beriladi, 2 xonali sonlarni qo‘shish va ayirish o‘rganiladi, ko‘paytirish va bo‘lish amallari kiritiladi. Keyin, 1000 ichida sonlarni nomerlash o‘rganiladi, bu yerda ko‘p xonali sonlarni nomerlashning asosi bo‘lgan 3 ta xona (birlar, o‘nlar, yuzlar) qaraladi, arifmetik amallar to‘g‘risidagi bilimlar umumlashtiriladi, yozma qo‘shish va ayirish usullari kiritiladi va nihoyat, ko‘p xonali sonlarni nomerlash o‘rganiladi, sinf tushunchasi qaraladi, raqamlarning egallagan o‘rniga, ko‘ra qiymatini bilish umumlashtiriladi, yozma hisoblash algoritmlari kiritiladi. Tajribalarning ko‘rsatishicha, kurs bunday tuzilganda sistematik takrorlanib, ilgari o‘rganilgan bilim, ko‘nikma va malakalar sonlarning yangi sohasida o‘z rivojini topadi. Natijada boshlang‘ich sinf matematikasini o‘zlashtirishga yaxshi imkoniyat yaratiladi. 3. Nazariy va amaliy xarakterdagi masalalar o‘zaro uzviy bog‘lanadi. Ko‘pgina nazariy masalalar induktiv ravishda kiritiladi, ular asosida esa amaliy xarakterdagi masalalar ochib beriladi. Masalan, ko‘paytirishning taqsimot xossasi xususiy faktlarni umumlashtirish asosida kiritiladi, bu xossadan foydalanib, ushbu ko‘paytirish usuli ochib beriladi: $17 \times 3 = (10 + 7) \times 3 = 10 \times 3 + 7 \times 3 = 30 + 21 = 51$ 4. Boshlang‘ich sinfda matematik tushunchalar, qonuniyatlar va xossalar o‘zaro bog‘lanishda ochib beriladi. Masalan, arifmetik amallarni o‘rganishda ularning xossalari orasidagi bog‘lanishlar va aloqalar ochib beriladi. Bu ma‘lum qonuniyatlarga ega bo‘lgan amallar tushunchasini chuqur

ochib berishga, bolalarni funktsional tasavvurlar bilan boyitishga imkon beradi. 5. Boshlang‘ich sinf matematikasini o‘rganish jarayonida har qaysi tushuncha o‘z rivojini topadi. Masalan, arifmetik amallarni o‘rganishda, dastlab ularning konkret ma‘nosi, so‘ngra amallarning xossalari, komponentlar va amallar natijalari orasidagi bog‘lanishlar birgalikda ochib beriladi. Tushunchalarni o‘rganishga bunday yondashish o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladi. 6. Tajribalarning ko‘rsatishiga, o‘xshash yoki o‘zaro bog‘liq masalalarni taqqoslab o‘rganish maqsadga muvoffiqdir. Bu holda muhim o‘xshash va muhim farq qiladigan tomonlarni darhol ajratib ko‘rsatish mumkin, bu esa o‘quvchilarning o‘xshash masalalarni aralashtirib yuborishi kabi xatolarini olidin oladi. Shuning uchun dasturda ba‘zi masalalar bir vaqtda kiritiladi (masalan, + va - amallari), shuningdek, ilgari o‘rganilgan va shunga o‘xshash masalalarga taqqoslagan holda yangi masalalarni kiritish ko‘zda tutilgan.

Boshlang‘ich matematikaning asosini natural son va nol, butun musbat sonlar ustida to‘rt arifmetik amal hamda ularning asosiy xossalari haqidagi aniq tasavvurlar va bu bilimlarga asoslangan og‘zaki va yozma hisoblash usullarini ongli va puxta o‘zlashtirishni tashkil etish, shuningdek jadval hollaridagi hisoblash malakalarini avtomatizm darajasiga yetkazilishini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Ibrohimov. Matematikadan masalalar to‘plami. T.1996. 2. M.Jumayev Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum. T.2004
2. Bikboyeva N. va boshqalar. 4-sinf matematika darsligi. — T.: «O‘qituvchi», 2017.
3. Jumayev M. Bolalarda matematik tushinchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. — T.: «Ilm-Ziyo», 2009.
4. Jumayev M. va boshqalar. Matematika o‘qitish metodikasi. — T.: «Ilm-Ziyosi, 2003.
5. Jumayev M. Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum. —T.: «O‘qituvchi», 2004.

HOZIRGI ZAMON ADABIYOTIGA BIR NAZAR

Djalilova Shoira Bozorboyevna

Sirdaryo Viloyati Boyovut tumani 52-maktab

"Adabiyot yashasa -millat yashaydi"

Cho'lpon

Bugungi kunda, hozirgi davr adabiyoti eksperimental adabiyotdek taassurot qoldiradi. Haqiqatan ham keyingi yillar ichida shunday asarlar ("Ko'zgu oldidagi odam", "Tepalikdagi xaroba", "Ffu", "Kapalaklar o'yini" va boshqalar) vujudga keldiki, ular zamirida yotgan adiblar niyatini maxsus tayyorgarliksiz anglash qiyin. Chunki ular an'anaviy uslubda emas, G'arbning modernistik adabiyot deb atalmish yo'nalishida yozilgan. Ma'lumki, bu tarzdagi adabiyotda ob'ektiv olam, voqyelik, inson, uning xatti-harakati, u yashagan yoki yashayotgan jamiyat muhiti, mafkurasi yozuvchining tasvir ob'ekti bo'lmay, balki insonning ularga munosabati, to'g'rirog'i, uning tafakkur yo'nalishi asosiy ob'ekt sanaladi. Kitobxon bevosita qahramon bilan emas, uning tafakkuri bilan munosabatga kirishadi, qahramon esa yozuvchi tomonidan yaratilgan inson emas, g'ayritabiiy harakati, shuuri ila go'yo o'zini-o'zi yaratgan (albatta, shartli ravishda) yozuvchini o'z ong oqimi yo'nalishiga soladigan intellektual shaxsdir. Lekin adabiyotshunoslik ilmidan ma'lumki, insonni bir holatdan ikkinchi holatga soladigan, ezgulikka undaydigan, komil insonga aylantiradigan narsa shakl, katta falsafiy tafakkur emas, shu tafakkurning asos-zamirida yotgan mohiyatidir. Agar biz hozirgi romanlarga shu mohiyat nuqtai nazari bilan yondashsak, ular shaklan yangi bo'lgani bilan, mazmunan asl o'zbek adabiyoti an'alarini eslatadi.

Hozirgi davri adabiyotining muhim xususiyatlaridan biri imon va e'tiqod, shuningdek, ma'naviyatga katta e'tibor berilishidir. Bu davr adabiyotining qahramonlari - o'ta ma'naviyatli va o'ta mulohazakor shaxslar. Olam va odam haqida keng fikr yuritadi, hayot, jamiyat illatlaridan, yangi tom ma'nodagi ma'rifatsizliqdan,

adolatsizlikdan, nohaqlikdan, yolg‘onchilikdan, eng muhimi, imon va e‘tiqodsizlikdan qayg‘urishadi, iztirobga tushishadi. Yana shunisi muhimki, ular bu illatlarni jamiyat muhitga bog‘lashmaydi, bunga shular aybdor deb bilishmaydi, balki barchasiga insonning o‘zi sababchi deb qarashadi. Ya‘ni imon va e‘tiqodning susayishi deb biladi. Bugungi romanlarda, umuman, olganda o‘zbek nasri namunalariidagi shaxs tasviri o‘zgacha. Ularda ko‘proq maxfiylik kuchli. Bu shaxslar o‘zligini topishga harakat qilayotgan, hayot zarbalariga duch kelayotgan va o‘z meni bilan kurashuvchi shaxslardir. qahramon esa yozuvchi tomonidan yaratilgan inson emas, g‘ayritabiiy harakati, shuuri ila go‘yo o‘zini-o‘zi yaratgan (albatta, shartli ravishda) yozuvchini o‘z ong oqimi yo‘nalishiga soladigan intellektual shaxsdir. Xurshid Do‘stmuhammad, Salomat Vafo, Ulug‘bek Hamdam, Omon Muxtor kabi yirik adiblarning romanlari bugungi kunda mashhurdir. Tog‘ay Murod romanlariga xos xususiyatlardan eng birinchisi bu milliylik elementlarining kuchliligidir. Uning asarlari tili soda va ravon. Romanlarida ham so‘zlar takrori asosiy elementlardan bo‘lib keladi. Bu asar qahramonlari o‘z zaminini o‘z holicha sevadi. Yozuvchi bu xalq vakillarini ham suyib, ham kuyib tilga oladi. Millat parokandaligiga sabab bo‘luvchi sabablarni mantiqan ko‘rsatib beradi. “ayrilganni ayiq yer” degan maqolning naqadar to‘g‘riligini asarda isbotlab beradi.

Omon Muxtorning "Tepalikdagi xaroba" romani ham kompozitsiyasi, qahramonning xatti-harakati, syujetiga asos bo‘lgan voqealar o‘zi ko‘nikma hosil qilgan asarlarga o‘xshamaydi. Negaki u bilgan, o‘qigan romanlarda bir qator qahramonlar bo‘lardi, ular o‘zaro konfliktga kirishadi, dialogda bir-biriga davr va uning siyosati xususida dono gaplar aytishib, ustunlikka erishishga intilardi. Mazkur roman esa unday emas. Kitobxon to‘g‘ridan-to‘g‘ri qahramon bilan muloqotda bo‘lmaydi, uning tafakuri bilan to‘qnashadi, Ikkinchi xil qilib aytsak, aql-idrokning faoliyati orqali ko‘z bilan ko‘rib, qo‘l bilan ushlab bo‘lmas dunyo - insonning botiniy olami bilan baqamti bo‘ladi. Ma‘lumki, inson tafakkurining imkoniyatlari cheksiz. Demak, roman voqealari hududining chegarasi yo‘q. Bosh qahramon Mirzo G‘olib tafakkuri bir daryo bo‘lsa, u ummonga qarab oqadi. Ummon esa olam kabi kengdir. Lekin bu abstrakt emas, romanda o‘z aksini topgan voqeyelikka diqqat qilingan sari u

reallashib boradi. Chunki u ko‘ngil mulki bo‘lib qolmay, til - ichki monolog orqali makondagi narsa yuzaga chiqadi, maqsad aniqlashadi. Faqat buni anglash uchun kitobxon ong faoldiyatining barcha nuqtalari junbushga kelishi, faollashi lozim. Tashqi olamni idrok qilish borasida botiniy olamni anglash iqtidoriga ega bo‘lmog‘i darkor. Malumki, har kim bunday iqtidorga ega emas. Roman insondan shunday olamga va insoniyat dunyosiga ongli munosabatda bo‘lishni talab etadi. Shunday yondashilganda, romanda ilgari surilgan yozuvchi konsepsiyasi aglashiladi. Demak, asar kitobxondan tafakkur faoliyatini, ong yo‘nalishini talab qiladi. Bu insoniyat uchun zaruriyatdir. Romanda tafakkur yo‘nalishi ruhiy olam inkishofiga qaratilgan. Ya'ni ruhiy poklik, ruhiy mardonavorlikning tashqi olamga o‘tkazgan ta'sir kuchining mohiyatini ochishga. Bu kuchning olamni yuklashdagi roli, ruhiy poklarning sa'y-harakati, qismati, fojiasi xususidagi haqiqat ruhi botir shaxslar botiniy olami tasvirida ochib beriladi. Bunday bo‘lishi bejiz emas. Chunki qadimgi diniy-falsafiy asarlarda "Hayotdagi eng katta jasorat ruhiy botirlikdir", deyiladi. Adib ana shunday ruhiy botirlar ong yo‘nalishi inkishofida odam va olamning poklanish zaminini ko‘rsatadi. Albatta, yangicha yo‘nalishda. Insonda nafsga nisbatan moyillik kuchaysa, unda hayvonlik xususiyatlari ortadi. Ruh ilohiy nemat bo‘lib, barcha yaxshilik u tufayli yuzaga keladi. Romanning tub asosida ham shu g‘oya yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva M. " Adabiyot o'qitish metodikasi" .T- 2017
2. Muhamedova S. "Tillarni o'qitishda pedagogik texnologiyadan.T-2015
3. Jumaniyozova M., Ishmuhammedov R. Ta‘limda pedagogik texnologiyalardan foydalanish. –Toshkent: Iste‘dod, 2012.
4. ziyo.uz
5. saviya.uz

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FE‘L SO‘Z TURKUMI

Djurayeva Mavjudaxon

Farg‘ona viloyati Yozyovon tumani

12-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga fe‘l so‘z turkumini o‘rgatish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan. Shuningdek, fe‘l so‘z turkumi mavzusi haqida ma‘lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, so‘z turkumi, fe‘l, ta‘lim, metodika, pedagogika, grammatika, mustaqil va yordamchi fe‘llar.

Fe‘llar harakat ma‘nosini bildiruvchi so‘zlardir. Grammatikada harakat tushunchasi juda keng bo‘lib, u uxlamq, yotmoq, turmoq kabi fe‘llar ifodalaydigan holatlarni, qo‘rqmoq, cho‘chimoq, zavqlanmoq, qahrulanmoq kabi fe‘llar bildiradigan psixik o‘zgarishlarni, gullamoq, o‘smoq, kabi fe‘llar bildiradigan biologik hodisalarni va shu kabi hodisalarni o‘z ichiga oladi. Bulardan har birining o‘ziga xos xususiy tomonlari bo‘lishi bilan birga, ularning hammasi uchun umumiy bo‘lgan tomoni ham bor, ya‘ni bularning hammasi zamon bilan bog‘liq holda yuz beruvchi hodisa hisoblanadi. Shuning uchun bu harakat hodisalarni bildiruvchi so‘zlarning hammasi «nima qilmoq»? so‘rog‘iga javob bo‘ladi. Ularni bir gruppaga kiritish va «fe‘l» deb atashda ham xuddi ana shu umumiy xususiyati asosga olinadi.

O‘zbek tilidagi fe‘llar leksik-grammatik xususiyatlariga ko‘ra ikki asosiy gruppaga bo‘linadi:

- 1) mustaqil fe‘llar;
- 2) yordamchi fe‘llar.

Mustaqil fe‘llar quyidagi xususiyatlarga ega:

- 1) harakat bildiradi (ya‘ni mustaqil ma‘noga ega bo‘ladi) va gapda uning biror bo‘lagi vazifasida kela oladi: Plan muddatidan ilgari bajariladi;
- 2) biror so‘zni boshqarib keladi: ekinni sug‘ormoq, dalaga chiqmoq kabi;

3) harakatning ob‘ektga bo‘lgan munosabatiga qarab mustaqil fe‘llar ikki gruppaga bo‘linadi: a) ob‘ekli fe‘llar, b) ob‘ektsiz fe‘llar. Ob‘ekli fe‘llar bildirgan harakat ob‘ekt tushunchasi bilan bog‘liq bo‘ladi va bunday fe‘llar tushum kelishigidagi so‘zni boshqaradi. Qolgan fe‘llar bunday xususiyatga ega bo‘lmaydi. Qiyoslang: ol, so‘ra, hayda — ob‘ekli fe‘l; kel, uxla, qiziq — ob‘ektsiz fe‘l;

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida fe‘l so‘z turkumini o‘rgatishda interfaol usullardan foydalanish jamiyatimiz hayotini jahon talablari darajasiga olib chiqish uchun barcha sohalarda – iqtisodiy, siyosiy sohalarda, jumladan, ta‘lim tizimida ham islohatlar amalga oshirilib tubdan o‘zgartirilmoqda, ta‘lim berishning zamonaviy va yangicha usullari joriy etilmoqda. Agar ta‘lim tizimi islohatlarini kengroq yoritadigan bo‘lsak, ta‘limni yangicha isloh qilish maqsadida Kadrlar tayyorlash milliy darsturi, «Ta‘lim to‘g‘risida»gi qonun qabul qilindi, bir necha qaror va farmoyishlar, nizomlar kuchga kirmoqda. Bularning barchasi ta‘lim tizimini rivojlantirish maqsadida amalga oshirilayotgan ishlardir. (1, 2, 3, 4) Ta‘lim tizimini rivojlantirishning asosiy maqsadi bugungi kunda o‘sib kelayotgan yosh avlodni komil inson etib tarkib toptirishdi. Bizga ma‘lumki, ta‘lim berish orqali tarbiya va tarbiyalash orqali ta‘lim beriladi. Ya‘ni, ta‘lim berishning asosiy qismi o‘quvchilarni har tomonlama komillikka etaklashdir. Ta‘limning yangi mazmuni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ona tili darslarida savodxon, bilimli, nazariyani amaliy ishlarda tushuntira oladigan, o‘quvchi o‘z ehtiyoji talab qilgan darajadagi o‘quv materialini o‘zlashtiradigan darajada tarbiyalab berishni nazarda tutmoqda. O‘quvchilarni faollikka undashda darsda interfaol usullardan samarali foydalanish yaxshi natija beradi. O‘qituvchi nuqtai-nazardan turib yondashish o‘quvchilarda o‘quv-biluv faoliyati mustaqilligini ta‘minlashga xizmat qiladi. O‘quvchilar boshlang‘ich sinflarda o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikmalardan amaliy faoliyatlarida foydalanadilar. Mashqlarni aniq bajarish usulari va texnikalarning chuqurroq o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. O‘quvchilar bilan o‘qituvchi o‘rtasida yo‘l qo‘yilishi lozim bo‘lgan amaliy mashq usullaridan bir bu yozma bahs usulidir. Bunday usulda muloqat o‘rnatish natijasida o‘quvchilarning erkin tarzda mustaqil fikrni ifodalash imkoniyati kengayadi, yozma nutqi rivojlanadi. Og‘zaki muloqat jarayonida bayon qila olmagan fikrlar bemalol yozma shaklda

bildirish uchun sharoit yaratiladi. Ona tili darslarida fe‘l so‘z turkumlarini chuqur o‘zlashtirishda hamkorlikda o‘qitish usullari bizga yaqindan yordam beradi. O‘qituvchi o‘quv dasturidan o‘rin olgan «Fe‘l» so‘z turkumini o‘tishda o‘quvchilar guruhi uchun materialini mustaqil ishlab o‘rganishlariga imkon beradigan o‘quv topshiriqlarini tuzadi. —Fe‘l so‘z turkumi mavzusini boshlashdan oldin o‘quvchilarni bir necha guruhga ajratib, mavzu bo‘yicha tuzilgan o‘quv topshiriqlari asosida ularning mustaqil va ijodiy ishlarini tashkil qilish mmkin. Har bir topshiriq bo‘yicha savoljavob o‘tkazilib, o‘quvchilarning javoblari tegishli ballar bilan baholab boriladi. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining guruhlarda o‘qitish usulidan foydalanib, o‘tiladigan darsning borishini quyidagicha loyihalash tavsiya etiladi: I. Tashkiliy qism: II. O‘tgan mavzu yuzasidan o‘quvchilar bilimini nazorat qilish va baholash: III. O‘quvchilarni dars mavzusi, maqsadi, borishi bilan tanishtirish. IV. Yangi mavzuni o‘rganish: A) o‘quvchilarni guruhlariga ajratib, guruh a‘zolari tomonidan belgilangan o‘quv topshiriqlarini mustaqil ravishda sifatli bajarilishiga erishish: B) o‘quv materialini yaxlit holda qayta ishlab chiqilishini amalga oshirish. V. Yangi mavzu yuzasidan guruhlar o‘rtasida savol-javob, o‘quv bahsi o‘tkazish. VI. Mavzu matnida berilgan o‘quv mashg‘ulotini uyushtirish. VII. Test savollari yordamida o‘quvchilar bilimini nazorat qilishva baholash. VIII. Yangi mavzuni qayta ishlash va yakunlash. IX. Uyga vazifa berish. Guruhlar o‘rtasidagi o‘quv bahsi, munozara o‘quvchilar jamoasining hamkorlikda bajargan mustaqil faoliyatining natijasi, yakuni sanaladi.

● Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ta‘lim taraqqiyoti. Boshlangich ta‘lim, «Sharq» 1999-yil, 7-maxsus son
2. Ashrapova T. va b. Ona tili o‘qitish metodikasi. T. «O‘qituvchi», 1984-yil. 102-103-betlar.
3. Yusupov M. Boshlang_ich sinflarda o‘qish va yozish malakalarini shakllantirish. –Toshkent: O‘qituvchi. 1989-yil.
4. Abdullayeva K. va boshqalar. Savod o‘rgatish metodikasi.T., «O‘qituvchi», 1996-yil.18-25-betlar.

5. G‘affoprova.T, Shodmonov.E. G‘ulomova.X. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik —Sharq|| –T.:2016

ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O‘QITISHNING MUAMMO VA YECHIMLARI

Xolida Ibragimova

Toshkent shahar Olmazor tumani

133-umumiy o‘rta ta’limi Ona tili va adabiyot o‘qituvchisi

Davlatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ijobiy natijalaridan eng asosiysi sifatida yosh avlodga ta'lim berish va tarbiyalash borasida qilinayotgan ishlarni alohida ta'kidlab o'tishimiz lozim. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganiga ko‘p yillar bo‘lmagan bo‘lsada, davlatimiz bu davr oralig‘ida turli jabhalarda ulkan o‘zgarishlar, tub islohotlar olib borib, o‘ziga xos yuksak natijalarga erishdi. Yurtimizda amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlari asrlarga tatigulik chuqur mazmun-mohiyat kasb etmoqda. Birinchi prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlab o‘tganidek, “Barcha ezgu niyatlarimizning markazida farzandlarimizni ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan sog‘lom qilib o‘stirish, ularning baxt-u saodati, farovon kelajagini ko`rish, dunyoda hech kimdan kam bo`lmaydigan avlodni tarbiyalash orzusi turadi.”[1] Iqtisodiy,siyosiy, ijtimoiy, madaniy va ma'naviy sohalarda amalga oshirilayotgan jarayonlar, yangiliklar ana shu niyatlarimizning pirovad natijasidir. O‘zbekiston Respublikasi jahon hamjamiyatida olib borayotgan odilona siyosati tufayli mavqeyi, nufuzi ortib bormoqda. Jamiyat hayotining barcha jabhalaridagi tub islohotlar ta'lim sohasini ham yangidan isloh qilishni o`z oldiga maqsad qilib qo‘ydi.

Milliy ruhni bag‘ishlovchi allani ham biz - ustozlar o‘qitganmizku. Uni maromiga yetkazib aytish uchun ham bilim kerak. Anashu bilimning tamal toshi ona tiliga borib taqaladi. Demak ona tilimizsiz hech qachon fan tugul bilimga ega bo‘la olmaymiz.

Ona tilini o‘qitishdagi muammolar.

Birinchidan: Sinflarda o‘quvchi sonining ko‘pligi, bu o‘quvchilarning uy ishi va sinf ishini tekshirishga vaqtning yetishmasligiga sabab bo‘ladi.

Buning yechimi: hozirgi kunda o‘quvchilar soni har bir sinfda 35-40 nafardan ham oshiqroq. Bu, albatta, ta‘lim sifatiga ta‘sir qilmay qo‘ymaydi. Davlat ta‘lim standartlarida maksimal soni 30 ta deb belgilab berilgan[2]. Shuning uchun sinflarda o‘quvchilar soni 30 tadan oshmasligi lozim. Ingliz tili, infotmatika darslari kabi ona tili darslarini ham ikki guruhga bo‘lib o‘tilsa ta‘lim sifati oshib, o‘quvchilarning tilimizga bo‘lgan e‘tibori oshardi. Darslarda o‘quvchilar faolligini oshirish va vaqtdan unumli foydalanish maqsadida uy ishlarini tekshirishda har kunlik “ta‘lim vaziri” lauriyatlarini saylashni amalga oshirdim.

Ikkinchidan: O‘quvchilarning bog‘lanishli nutqlarini rivojlantirishga ham alohida e‘tibor qaratish lozim. Masalan 5-sinf o‘quvchilarining ko‘pchiligi tayyor berilgan so‘zlarni bog‘lab gap tuz olmaydi.(Bu muammo afsuski yuqori sinflarda ham kuzatiladi)

Yechim: Nutqning izchil rivojlanishida vizual til tomonidan ijro etiladi. Ularning yordami bilan nutq his-tuyg‘ular bilan bo‘yalgan, yorqinroq va plastmassaga aylanadi.

O‘quvchilar nutqini oshirishga asosiy ta‘siriy adabiyotlarga ega. Bular:

ertaklar;

she‘rlar;

hikoyalar va boshqalar.

O‘quvchining kundalik hayotda ko‘rgan va eshitgan voqealaridan foydalanib doimiy gap tuzish topshirig‘i berilsa ham maqsadga muvofiq bo‘lardi.

Uchinchidan: O‘qituvchilarimizning sof ona tilida so‘zlashmasliklari.(Bu mammoga barcha o‘qituvchilar kiradi degani emas.)

Muntazam haftada bir marta nutq darsini tashkillashtirish. Bunda bitta o‘qituvchi bir martadan adabiy til darslarini tashkil etsa maqsadga erishgan bo‘lardik.

To‘rtinchidan: Yangi yaratilayotgan darsliklarda berilgan lug‘at so‘zlar asosida qo‘llanmaning yaratilmaganligi.(2019-2020 yillarda yaratilgan 8-9-sinflar darsliklar)

O‘quv lug‘atlari zarurligi haqida ko‘p gapirib va yozib kelinmoqda. O‘quv lug‘atlari yaratilmas, o‘quvchilarning stolida ona tilidan uning yoshiga mos ko‘plab o‘quv lug‘atlari turmas, buning uchun o‘quv leksikografiyasi nazariy va amaliy soha

sifatida tizimli yo‘lga qo‘yilmas ekan, ona tili ta'limi o‘zining haqiqiy mohiyatidan begonaligicha qolaveradi.

Mamlakatimizda o‘quv lug‘atchiligi sohasi eng oqsoq sohalardan. Uning yetarli darajada shakllanmaganligi – lug‘atlarni tayyorlash va nashr qilish bilan bog‘liq ilmiy va moliyalashtirish tizimi yaratilmaganligi bilan bog‘liq.

Beshinchidan: Darsliklarda berilgan qoidalarning bir-biriga mos tushmasligi. Masalan: 5-sinf ona tili darsligida gapning ifoda maqsadiga ko‘ra turlari to‘rt xil deb bersa, 10-sinfda uch xil deb bergan, yana 9-sinfda ona tili darsligida qo‘shma gaplar bog‘lovchi vositalariga qarab uch turga bo‘linishi keltirilgan bo‘lsa, 10-sinf darsligining “Qo‘shma gaplar uslubiyati” mavzusida ikkiga bo‘linishi yozilgan[3].

Adabiyot darslarida badiiy asarlarning o‘quv tahlili jarayonida muallifning asar qahramonlari shaxsiyatini ochishga qaratilgan leksikasiga alohida e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi.

Adabiyot darslarida badiiy matnlarning o‘quvchi tomonidan to‘liq o‘zlashtirilishini ta‘minlaydigan muhim omillardan yana biri ularning mazmun-mohiyati yuzasidan tayyorlanadigan savol va topshiriqlardir.

Darsliklarda o‘rganish uchun taqdim etilgan badiiy asarlarda tasvirlangan murakkab, chigal vaziyatlarning yechimini savol topshiriqlar ko‘magida o‘quvchilarning o‘zlarining zimmalariga yuklash ular kamolotining garovidir.

Savollarga javob berishdan oldin o‘quvchi matnga qayta-qayta murojaat qilsin, xayolan muhokama qilsin, fikrlasin. Qahramonning o‘rniga o‘zini qo‘yib ko‘rsin. Uni o‘zi va o‘rtoqlari bilan taqqoslasin.

Tuzilgan savollar ko‘p jihatdan badiiy matndagi jozibani ochishda o‘quvchiga yordam bersin.

Savol va topshiriqlar zamirida o‘quvchini tekshirish, uni baholash maqsadigina emas, balki uni badiiy matnni kashf qilish, asar ustida ishlash, matndan olgan badiiy zavqni, jozibani o‘z so‘zi bilan ifodalash, asar yuzasidan fikr bildirishga, mustaqil izlanishga o‘rgatish ekanligi e‘tibordan chetda qolmasligi lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki Ona tili ta'limidagi farzandlarimizning bilimli, yuksak ma'naviyatli, mustaqil fikr, tafakkur sohiblari bo‘lib voyaga yetishiga

to‘sqinlik qilayotgan muammolar haqidagi bu fikr va takliflarimizga ularning yechimiga bevosita yoki bilvosita daxldor soha mutasaddilari, mutaxassislari, umuman, ta'lim fidoyilari befarq bo‘lishmaydi va o‘zlarining xolis munosabatlarini bildirishadi, degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O‘zbekiston Konstitutsiyasi. –Xalq so‘zi gazetasi, 2009-yil, 6-dekabr soni.
2. Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari. – Toshkent 2020-yil.
3. N.Mahmudov, A.Sobirov, Sh. Sattorov, Sh. Toshmirzayeva, D. Mannopova 5- sinf ona tili darsligi - Toshkent G‘ofur G‘ulom, 2020.
4. G‘ulomov A., Qobulova B. Nutq o‘stirish mashg‘ulotlari. –Toshkent: O‘qituvchi, 1989.
5. [http:// www. ZiyoNet.uz](http://www.ZiyoNet.uz)
6. [http:// www. Pedagog.uz](http://www.Pedagog.uz)

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMNI O‘QITISHDA INTEGRATSIYANING AHAMIYATI HAQIDA

Babadjanova Gulsara Djumaniyazovna

Urganch Shahar 6-son maktab, Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada integratsiyaning ahamiyati haqida so‘z boradi. Uni ta‘lim sifatini oshirishdagi roli xususida mulohazalar yuritildi.

Kalit so‘zlar: integratsiya, fanlar integratsiyasi, o‘quv reja, chegaradosh fanlar.

“Integratsiya” lotincha *“integration”* – tiklash, to‘ldirish, *“integer”* – butun so‘zidan kelib chiqqan. Bu borada ikki tushunchaga egamiz:

1. Tizim, organizmning alohida tabaqalashtirilgan qism va vazifalarning bog‘liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon.
2. Tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni.¹

Integratsiya – fanlararo bilimlarni (integrativ bilimlarni) chuqurlashtirish va oshirish, ularni shakllantirish bilan shug‘ullanadi. U har xil turlar, usullar, uslublar, fanlararo integratsiya obyektlari asosida tuzilgan. Endigina maktabga qadam qo‘ygan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga fanlarni o‘zaro bog‘lab va farqli jihatdan asoslab o‘rgatish bir muncha qiziq va o‘quvchilarni diqqatini, e‘tiborini tortadigan jarayon bo‘lib xizmat qiladi.²

Boshlang‘ich maktab ta‘lim-tarbiyasini integratsiyalash muammosi nazariya uchun ham, amaliyot uchun ham muhim va dolzarbdir. Boshlang‘ich ta‘limni integratsiyalash masalasiga keyingi paytda bir qancha yondashishlar bo‘ldi: darsni ikki fan o‘qituvchisi olib borishi yoki ikki fanni bir darsga birlashtirib, uni bir o‘qituvchi tomonidan o‘tilishidan to integratsiyalangan kurslar tashkil etish, boshlang‘ich ta‘lim mazmunini tubdan o‘zgartirishgacha boradi.

¹ R.A.Mavlonova., N.H.Rahmonqulova. Boshlang‘ich ta‘limning integratsiyalashgan pedagogikasi. Toshkent. 2009. 23-bet.

² www.wikipedia.uz

Tekshiruvlar ko‘rsatishicha integral yondashuvni amalga oshirishga yordam beruvchi usul va vositalarga:

1. Evristik [suhbatlar](#);
2. Umumiy suhbatlar;
3. Ekskursiyalar;
4. Ona tili tabiatshunoslik darslarida kuzatishlar, badiiy asarlar materiallari asosida nutq o‘stirish uchun yozilgan ijodiy ishlar;
5. Ta’limning ko‘rgazmali metodlari;
6. Mustaqil ishlar;
7. O‘qish, matematika darslarida og‘zaki rasm chizish;
8. Imo-ishorali ko‘rinishlar (pantomimalar);
9. Tabiatshunoslik darslarida tabiat tasvirlarini ifodali o‘qish;
10. Ona tili darslarida tabiatshunoslikka oid diktantlar, matnlar yozish (shu sinfga tegishli orfagrammalarni takrorlagan holda);
11. O‘lkashunoslik asosida matematik masalalarni hal qilish, yechish va boshqalar.³

Fan o‘qitishdagi integratsiya bo‘yicha ularning taklifi tashqi birikish xarakteriga ega, aslida esa fanlarni integratsiyalashni chuqur metodologiya asosida o‘tkazish zarur. Yangi rivojlanayotgan fan mazmunida turli falsafiy oqimlarda paydo bo‘lgan g‘oya va metodlar birlashuvi ehtimoli bor. Ta’lim falsafasi tomonidan nafaqat tabiiy moslashuv, balki kontinental moslashuv ham o‘zlashtirilmoqda. Olimlardan T. Kun va V.S. Stopin bu boradagi ishlari natijasida falsafa tabiat va madaniyat haqidagi fanlarni birlashtirdi.

Integratsiyalashgan ta’lim-tarbiya, fanlararo aloqalaming ayrim jihatlari mashhur pedagoglaming (Y.Komenskiy, O.Lokk, Gerbart, M.Pestalossi, K.Ushinskiy va boshq.), didaktiklarning (O.Zverev, M.A.Oanilov, V.N. Maksimova, S.P.Baranova, M.N.Skatkin va boshq.), psixolog olimlarning (E.N. Kabanova, Meller, N.F.Talizina, Y.A.Samarina, G.I.Vergeles) ishlarida ko‘rib chiqilgan.

³ M.Samatova. Boshlang‘ich ta’lim sifati. Toshkent. 2005. 89-bet.

Boshlang‘ich ta’lim junallarida maktab ta’limini integratsiyalash muammosiga katta ahamiyat beriladi. L.N.Baxareva o‘zining “Boshlang‘ich maktab o‘quv mashg‘ulotlarini o‘lkashunoslik asosida integratsiyalash” maqolasida “Integratsiya – differensiya jarayonlari bilan birgalikda amalga oshirayotgan fanlarni yaqinlashtirish va bog‘lash jarayoni bo‘lib, yangi, butun, yaxlit bo‘limlar yaratishga yordam beruvchi, fanlarar bilan aloqalarni amalga oshiruvchi yuqori ko‘rinishdi”, deb ta’kidlaydi.

Biz integratsiyaning mohiyatini aniqlash jarayonida uning filosofik, pedagogik-psixologik va metodik asoslarini aniqlab oldik. Ma’lumki, o‘qitish va tarbiya jarayoni bir-biri bilan uzviy bog‘liq, lekin inson shaxsining shakllanishida tarbiya ustuvor ahamiyat kasb etadi. Chunki, tarbiya ta’lim jarayonining barcha majmuini o‘z ichiga oladi. Zamonaviy intellektual insonni tarbiyalashda integrativ ta’limning barcha jihatlari (aqliy, axloqiy, iqtisodiy, mehnat, estetik, gigienik, huquqiy, jismoniy tarbiya)ni qamrab oladi va ularning o‘zaro bog‘liqligini tabiat qonunlarini, tabiat, jamiyat va insonlarning o‘zaro munosabatlari haqida har tomonlama bilimlarga ega bo‘lib kamol topadi. Tabiat go‘zalligini his qila olish, undan zavqlanish, e’zozlash ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Ta’limning globallashuvi sharoitida fanlararo uzviylikni kengroq qo‘llash ayni zaruriyatdir. Fanlararo uzviylik tamoyiliga tayanish ta’lim muassasalari o‘quv jarayoni uchun tatbiqiy tus olishi lozim. Fanlararo uzviylik tamoyili turdosh o‘quv predmetlararo munosabatlarning murakkab jihatlarni to‘liq o‘zlashtirilishini ta’minlab, bilimlarning ichki mohiyatiga kirib borishini ta’minlaydi, natijada turli tizimlar ichki aloqadorlik, integrativ yaxlitlik vujudga keladi. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga, ta’lim sohasida yaxlitlikni oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. R.A.Mavlonova., N.H.Rahmonqulova. Boshlang‘ich ta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi. Toshkent. 2009. 23-bet.
2. M.Samatova. Boshlang‘ich ta’lim sifati. Toshkent. 2005. 89-bet.
3. www.wikipedia.uz

THE IMPORTANCE OF AUTHENTIC READING MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF READING SKILLS

Irodakhon Mirzayeva Khamdamovna

Andijan Law College

English teacher

There are many references to authentic material in the ELT literature. Debates are still raging on why it should or should not be included in lessons, and how it is to be used or best exploited. Reading the literature, it is clear that those authors who support the use of authentic material have in common one idea: "exposure". In other words, the benefit students get from being exposed to the language in authentic materials. Peacock (1997) defines authentic materials as materials that have been produced to fulfill some social purpose in the language community differentiates between "authentic" and "genuine material. He believes that Authentic would be material designed for native speakers of English used in the classroom in a way similar to the one it was designed for. For example, a radio news report brought into the class so students discuss the report on pollution in the city where learners live. Most of the time, though, this material is used in a genuine way, in other words, not in the way it was intended, but in a somewhat artificial way. For example, news article where the paragraphs are cut up and jumbled so students have to put them back together in the correct order. Teachers who hold positive beliefs towards using authentic material in the classroom, even when not done in an authentic situation, argue that Textbooks often do not display incidental English while authentic reading could be useful for many reasons, amongst which are: Students are exposed to real discourse, as in videos of

- interviews with famous people where intermediate students listen for gist.

Authentic materials keep students informed about what is

- happening in the world, so they have an intrinsic educational value. As teachers, we are educators working within the school system, so education and

general development are part of our responsibilities (Sanderson, 1999). They can produce a sense of achievement, e.g., a

- brochure on England given to students to plan a four-day visit. The same piece of material can be used under different

- circumstances if the task is different. Language change is reflected in the materials so that

- students and teachers can keep abreast of such changes. Reading texts are ideal to teach/practise mini-skills such

- as scanning, e.g. students are given a news article and asked to look for specific information (numbers, percentages, etc.). The teacher can have students practice some of the micro-skills mentioned by Richards (1983), e.g. students listen to news reports to identify the names of countries, famous people, etc. Books, articles, newspapers with a wide variety of text

- types, language styles not easily found in conventional teaching materials. They can encourage reading for pleasure because they

- are likely to contain topics of interest to learners, especially if students are given the chance to have a say about the topics or kinds of authentic materials to be used in class. On the other side, those holding negative beliefs against using authentic materials inside the classroom may claim that: They may be too culturally biased, so may cause some

- type of cross-cultural communication breakdown. The vocabulary might not be relevant to the student's

- immediate needs and above their levels; Hatch and Brown (1995) argue that vocabulary is the list of words that speakers of a particular language use. Words in this context means not only single items, e.g. " dog " but also string of words which together form one lexical item, e.g. idioms such as " keep someone on his toe" or common expressions such as " once upon a time". Too many structures are mixed so lower levels have a

- hard time decoding the texts. Special preparation is necessary which can be time and
- effort consuming. With listening: too many different accents that are really
- too difficult to follow. Actually the most commonly used authentic reading materials perhaps are; newspapers, TV programs, menus, magazines, the internet, movies, songs, brochures, comics, literature (novels, poems and short stories), and so forth. A relevant example of involving using authentic magazine advertisements is the following: Students are set in groups of 3-4 and get some four adverts. They are to imagine they are working for an advertising agency and compare the ads taking into account the texts and the photographs. Students are to decide on which the best is and which the worst is. Then they redesign the worst ad, including the text. Ads with short texts might be used with slow learners, while those containing more complex texts are for intermediate or shinning students.

Some purposes of applying authentic materials in the classroom, there are:

1. The chance in receiving the real information and to find out what happened in the society of the world; in this situation, the students have an opportunity to explore and get the news of what happened of current issue

in so many part of the world. It is believed to be very motivating because the information that is served in authentic materials is truly pure made by the native speaker, then the students will try to give their best by being intense and focus in comprehending the material.

2. The students will earn the real language materials as much as possible; even if the classroom is not a “real-life” situation; authentic material plays the role in replacing the absence of the “real world” by giving the students the materials which are using and available in native speaker’s country only.

3. The materials give a sense of achievement to the learner; at first, the students may notice that the materials is different compare to the usual material that is used in the classroom every day. They probably do not realize that the usual materials is design just for pedagogical purpose. However, eventually students will acquire the feel of satisfactory and passion in learning the authentic materials because of they

will be assured about the point that they are able to understand not only the easy/simplified English material but also the real one as well.

Overall, applying authentic texts in the classroom has many purposes. The students can be always up to date with the current issue in the world. And this is will increase students’ motivation in learning Reading Comprehension. Besides, authentic texts also bring students in real situation although classroom is not the real situation but authentic text can represent the absence of the real world, moreover authentic texts will help students in producing the achievement in classroom.

KITOBXON OILA

Kimsanova Munira Rahmonalievna

Toshkent viloyati Angren shahar 21-maktab
Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
Ijodkor o'qituvchi, Xalq ta'limi a'lochisi.

Annotatsiya: mazkur maqolada yurtimizda kitobxonlikga qaratilayotgan e'tibor, yosh kitobxonlar tanlovlari, kitobxonlarni rag'batlantirish haqida kerakli ma'lumot berilgan. Shuningdek, kitobxonlikning inson ma'naviy dunyosiga qiladigan ijobiy ta'siri hamda kitobxonlik to'garaklarini tashkil etish haqida ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kitobxon oila, ta'lim tizimi, qarorlar, tanlov, ma'naviyat va ma'rifat, tarbiya.

Kitob - inson umr yo'llarini yorituvchi so'nmas nur, inson hayotiga mazmun baxsh etuvchi saodat manbai, har qanday vaziyatda ham hamroh bo'lguvchi sodiq do'st. Insonning ruhiy-ma'naviy kamolotini ta'minlashda kitobchalik kuchli qudratga ega vosita yo'qdir. Shu boisdan, azal-azaldan ma'rifat peshvolari, ahli donishlar butun insoniyatni kitob o'qishga, undan ilmu odob sirlarini o'rganishga chorlab kelishgan. Tarbiyaning barcha mezon va unsurlari, avvalo, oilada shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashda ham oilaning o'ri nihoyatda kattadir. Qush uyasida ko'rganini qiladi, degan naqlga tayansak, bu mohiyat yanada dolzarb bosqichga ko'tariladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 2016 yil 19 oktabrda Tadbirkorlar va ishbiarmonlar harakati-O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasining VIII s'yezdidagi saylovoldi ma'ruzasida bildirilgan ayrim fikrlari xususida to'xtalmoqchi edim. Ma'ruzada bugungi kunda axborot – kommunikatsiya texnologiyalari, Internet tizimini keng rivojlantirmasdan turib, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va

yangilash, barqaror taraqqiyotga erishish haqida so‘z yuritish mumkin emasligiga e‘tibor berilgan.

“Ayni paytda, - deydi Shavkat Miromonovich, - axborot-kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni o‘zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirishga, ularni kitob bilan do‘st bo‘lishga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi. Buning uchun, avvalo, milliy adabiyotimiz va jahon adabiyotining eng sara namunalarini ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirish va ularni keng targ‘ib qilishga alohida e‘tibor berishimiz muhim ahamiyat kasb etadi”. (**“XXI asr”, 2016, 20 oktabr**)

Gapning ochig‘ini aytadigan bo‘lsak, ushbu fikrlar mamlakatimizdagi barcha ziyolilar, millat kelajagi, uning ma‘naviy barkamolligi uchun tashvishda bo‘lganlarning yurak-yuragidagi gap bo‘ldi. Kitob barchamizga charog‘on yo‘lni ko‘rsatishini, ma‘naviy olamimizni shakllantirishini, kelajakdagi yagona to‘g‘ri yo‘lni tanlashga yordam berishini bilsakda, uni o‘qimasak, kitobning insoniyat tomonidan yaratilgan eng buyuk kashfiyot ekanligini tushunsakda, ammo uni madaniyat darajasiga ko‘tarmasak-bu holda bizning kitob to‘g‘risidagi tasavvurlarimiz xato bo‘lmaydimi?

Ushbu masalalar yuzasidan bizning Toshkent viloyati Angren Shahar XTBga qarashli 21-maktabimizda ham kech ko‘lamli ijodiy va amaliy ishlar olib borilmoqda. Maktabimizda “kitobxon oila” tadbirini o‘tkazdik, unda maktabimizning o‘quvchilari ularning ota-onalari o‘qituvchilar va maktab ma‘muriyati faol ishtirok etishdi. Tadbir doirasida tanlov ham o‘tkazildi, ushbu tanlovda Atabayev Sulton Gofurovich, (ingiliz tili fani o‘qituvchisi) oilasi 1-o‘rinni, Baymuratova Irina Viktorovna (Informatica fani o‘qituvchisi) oilasi 2-o‘rinni, Nurmanova Zamira Ablaqulovna (Rus tili fani o‘qituvchisi) oilasi 3-o‘rinni egalladilar. G‘olib kitobxon oilalarni maktab direktori Li Stella Gerasimovna va IMM targ‘ibotchisi M.R Kimsanova tomonidan Diplom, kitoblar to‘plami va qimmatbaho sovg‘alar bilan taqdirlandilar.

Tadbirdan ko‘zlangan maqsad shu ediki o‘quvchilarni kitobxonlikga qiziqtirish, nafaqat o‘quvchilarni balki ularning ota-onalarining diqqatini kitobxonlikga

qaratishdan iborat edi. Xalqimizda “qush uyasida ko‘rganini qiladi” degan naql bor, buning zamirida oilada ta’lim-tarbiyaga etibor yaxshi bo‘lsa bolalar ham bilimli tarbiyali inson bo‘lib yetishishadi. Agar ota-onalarimiz ham farzandlari bilan kitob mutola qilishsa bolalarning kitobxonlikga bo‘lgan ishtiyoqi yanada oshadi.

Mamlakatimiz rahbarining kitob, kitobxonlik madaniyatini yaxshilash to‘g‘risida kuyunib gapirayotganliklarining chuqur falsafasi bor. Birinchidan, yuqorida qayd etilgani kabi, kitob insonni yerdan ko‘kka ko‘taruvchi, uning ma’naviy quvvatini oshiruvchi buyuk kuch hisoblanadi. Ikkinchidan, kitob insoniyatning tarixiy xotirasi, barchamizni o‘z ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy zaminimizni mustahkamlovchi, kelajakni yorqin ko‘rsatib borishga qodir mash’ala hisoblanadi.

Kitob barchamizni ezgulikka undaydigan, oldimizda turgan barcha muammolarni hal etishga yordam beradigan kuchdir. Shuning uchun ham yurtimizda kitob bilan oshno bo‘lgan, kitobni suygan, kitob yozgan, kitobni muqaddas bilib, qorachig‘idek asraganlarni ziyoli deb ataganlar. Ziyoli-Nur tarqatuvchi, u o‘zining xatti-harakatlari, faoliyati bilan jamiyatni nurlantiruvchi, ma’naviy-ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchilar hisoblangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. Toshkent: «O‘zbekiston» 2010. 39-b.
2. Avloniy. A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O‘qituvchi, 1992
3. Abduraxmonov. A. Axloqiy tarbiya va milliy qadriyatlarimiz – Sharq yulduzi. 1990. №12-164-173-b.
4. Erkayev. A. Ma’naviyat-millat nishoni. Toshkent: Ma’naviyat. 1997. 188-b.
5. Jalilov. A. O‘zbekiston mustaqillik, ma’naviyat va mafkura – Toshkent: Ma’naviyat, 2004, 189-b.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING KITOB MUTOLAASIGA BO'LGAN QIZIQISHLARINI OSHIRISH USULLARI

Mamatqulova Feruza Muhammadvaliyevna

Andijon viloyati, Baliqchi tumani 39-sonli maktabning

Boshlang'ich sinf “ o’qituvchisi

Annotatsiya: Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar rivojlanib borayotgan davrda kitobning ahamiyatini oshirish muhimdir. O‘quvchilarni kitob mutolaasiga qiziqtirish yo‘llari haqida kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish orqali o‘quvchilarni tarbiyalash omillarini oshirish lozim. Boshlang'ich sinflarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash, yangi bos qichga olib chiqish ustuvor vazifadir. O‘quvchilarda kitob o‘qish ishtiyoqini hosil qilish haqida ko‘rsatmalar berilgan. O‘quvchilarni ma’naviy yuksal tirishda kitob mutolasining ahamiyati.

Kalit so‘zlar: Ma’naviy yuksalish, tarbiya, kutubxona, ertak, hikoya, barkamol avlod.

Malumki, Vazirlar mahkamasining “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi qarori loyihasi e‘lon qilindi. Bunga ko‘ra yurtimizda barcha sohada kitobxonlikni targ‘ib etish, turli xil loyihalar va tanlovlar ishlab chiqish, u orqali yoshlarda kitob mutolaasiga qiziqish uyg‘otish maqsad qilib qo‘yildi. Kitob o‘qish inson dunyoqarashini kengaytirib, bilimni oshiradi, fikrlash qobiliyatini yuksaltiradi. Yosh avlod bizning vatanimizning ertangi egalari, ularning bilimli, aqlli, manan yetuk qilib tarbiyalashda ota-onalarining, ustozlarning o‘rni beqiyosdir. „Yoshlikda olingan bilim, toshga o‘yilgan naqsh kabidir” deb bejizga aytilmagan bolalar yoshlikdan ota-onalarining aytgan alla, ertak, hikoyalarini maktabda boshlang'ich sinfda o‘zlari o‘qishni boshlagan hikoya, ertaklar orqali kitob, kitob mutolaasi dunyosiga kirib boradilar. Shu sababli bu davrlar bolalarda alohida e‘tiborni talab

qiladi. Bu davrda bolada poydevor shakllana boshlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'yinqaroq, ko'proq kompyuter o'yinlari, telefon o'ynashni yoqtirishadi, ota-onalari bolalarini kitob o'qishlarini xohlashdi. Ota-onalar bolalariga zamonaviy texnologiyalardan foydalanib audio ertaklar, rasmi kitoblar quyib berishlari maqsadga muvofiqdir.

Bolalarga kitob o'qitishda ularga qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlash muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hayvonlarga qiziqish bildirsa, hayvonlar hayoti haqida ertaklar o'qib berish. Vaqtni ayamasdan kitob o'qib berilsa, bola ham asta-sekin o'zi muntazam mustaqil tarzda kitob o'qiy boshlaydi.

Bolajonlarni tez-tez kutubxonaga olib boorish lozim. Bolalarda doimiy ravishda kitob o'qish malakasini shakllantirish maqsadida, haftasiga hech bo'lmaganda bir marta kutubxonaga olib bormoq lozim. Kitoblarni birgalikda ko'rib chiqib, birgalikda tanlab, birgalikda o'qish samara beradi. Kitoblar haqida tez-tez suhbatlashish muhim ahamiyat kasb etadi. Agar bolalarni kitob o'qishga mehrini, g'ayratini oshirmoqchi bo'lsak, tez-tez ertaklar, hikoyalar aytib berish, umuman kitoblar va ularning mazmun-mohiyati haqida suhbatlashib turish lozim. Hayotda sodir bo'lgan haqiqiy voqealarni bolalarga ertak va hikoyalarga bog'lashga harakat qilish kerak. Bundan tashqari ma'lum bir kitobning kino, multfilm ko'rinishini birgalikda tomosha qilib, so'ng solishtirishi, kitob va kinodan olgan fikrlarini bilib olish mumkin. Bu bolalarda nafaqat kitob mutolaasiga balki, mushohada qilishga o'rgatadi, tahlil qilish qobiliyatini ham oshiradi. Bolalarga tinch xona qilib berish muhimdir. Bolalarni chalg'itmaydigan, tashqi shovqin-surondan holi bo'lgan o'zi uchun qulay bo'lgan xona yoki burchak tashkil qilib berish. Bolalar ota-onasidan namuna oladilar. Agar ota-onalar muntazam ravishda kitob mutolaa qilishsa, boshqa oila a'zolari bilan turli kitoblar to'g'risida tez-tez suhbatlashsa, kitobdan zavq olganligini namoyon qilsa, bolalarga o'rnak bo'lgan bo'ladi. Kitob o'qish asta-sekin bolalarni sevimli mashg'ulotiga aylanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini rag'batlantirish, bunda ularning qiziqishlari yanada oshadi. Ota-onalar bolalarni bilan turli xil o'yinlar orqali kitob mutolaasiga qiziqtirish mumkin. Bolalarda o'zining kutubxonasini yaratishni oz bilsada kitoblarni o'qib to'ldirib borishini aytish yaxshi samara beradi. Boshlang'ich

sinf o‘quvchilariga ertak, hikoya o‘qib berish davomida uni eng qiziq joyida to‘xtatilsa, ular keying voqealar nima bo‘lishiga qiziqadi va bu kitob o‘qishiga yaxshi samara beradi. Bir kitobni o‘qigandan so‘ng bolajonlar bilan rolga kirishib shu ertakni jonli ijro etish ham bir qancha qiziqish uyg‘otadi. Bunda bola yana sahnada yangi qahramonlar yaratish uchun yangi kitoblar o‘qishga kirishadi. Ertakdan so‘ng ertak qahramonlarini suratlarini chizish bolada yangi tasavvurlarni uyg‘otadi.

Unga o‘qigan ertak kitoblaridan savol-javoblar o‘tkazish hamda ularni sovg‘alar, shirinliklar bilan rag‘batlantirish yanada qiziqishiga sabab bo‘ladi. Ertakni ma‘lum bir joyiga kelganda to‘xtatish va bolalarni davon ettirishga undash lozim. Bolalarga ko‘ngilochar entsiklopediyalar sotib olish. Qancha vaqt o‘qish kerakligini belgilash sekin-sekin qiziqishiga qarab vaqtni uzaytirish. Har bir bola asta-sekinlik bilan kitobga mehr qo‘ya boshlaydi .Kitob mutolasi unga zavq bag‘ishlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash(Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlari uchun metodik qo‘llanma.) Sharq nashriyoti- 2019
2. Sh. Mirziyoyev „Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”T: O‘zbekiston ,2017
3. Internet ma‘lumotlari: www.ziyoucom.uz

XO‘JALIK SOVUN ISHLAB CHIQRISH TEXNOLOGIYASI TADQIQOTI VA XAVFSIZLIK MEZONLARI

Sattorova Barno Nabiyevna

k.f.f.d Farg‘ona politexnika instituti

Sobirova Barno Botirjon qizi

Magistrant, Farg‘ona politexnika instituti

Annotatsiya. Sovunni neytral yog‘lar va yog‘larni to‘g‘ridan-to‘g‘ri sovunlash orqali va distillangan yuqori yog‘ kislotalarini gidroksidi bilan neytrallash orqali doimiy ravishda pishirish uchun reaktor zavodini rivojlantirish va sovun yelimini xom sovunga va glitserin bilan sovun ajratish texnologiyasi va uskunalarni ishlab chiqish asosiy maqsad bo‘lib hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: $C_{17}H_{35}COONa$ va $C_{17}H_{35}COOK$, stearin, palmitin, miristin, laurin va olein kabi kislotalar, suyuq qattiq sovunlar.

Aholini sifatli oziq-ovqat bilan ta'minlash dunyoning istalgan davlati uchun eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Mustaqillikning dastlabki yillarida O‘zbekiston oldida ham global muammolardan biri bo‘lgan oziq-ovqat mustaqilligiga erishish hamda uning xavfsizligini ta'minlash masalasini hal etishdek hayotiy vazifa ko‘ndalang turardi. Shu bois, Prezidentimiz rahnamoligida mazkur masalani ijobiy hal etish, aholini yetarli miqdorda sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash borasida bir qator farmon va qarorlar, davlat dasturlari qabul qilindi hamda ularning izchil ijrosini ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Sohada oqilona siyosat yuritilayotgani bois bugungi kunda aholi turmush farovonligini oshirish barobarida oziq-ovqat muammosi to'la hal etildi, deyishimizga asoslar bor.

Sovunning yuvish vositasi ta'siri bir nechta omillarga bog‘liq bo‘lib, ular orasida mitsellalar - sovun molekulalarining to‘plari hosil bo‘lishida eng muhim rol o‘ynaydi. To‘plar yuzasida natriy yoki kaliy kationlari, sharning ichida esa organik muhit hosil qiluvchi organik kislotalarning uzun qoldiqlarining "quyuqlari" joylashgan.

Bu muhitda, xuddi benzinda bo‘lgani kabi, yog‘li ifloslantiruvchi moddalar mukammal eriydi.

Kimyoviy jihatdan qattiq sovunning asosiy tarkibiy qismi yuqori yog‘li kislotalarning eruvchan tuzlari aralashmasidir. Odatda bular natriy, kamroq - stearin, palmitin, miristin, laurin va olein kabi kislotalarning kaliy va ammoniy tuzlaridir.

Qattiq sovunning kimyoviy tarkibi variantlaridan biri bu $C_{17}H_{35}COONa$ (suyuq sovun $C_{17}H_{35}COOK$).

Bundan tashqari, sovun tarkibida detarian ta‘siriga ega bo‘lgan boshqa moddalar, shuningdek, atirlar, bo‘yoqlar va changlar bo‘lishi mumkin.

Suvda eriydigan sovunlar anion sirt faol moddalar qatoriga kiradi [2].

Evropa va Qo‘shma Shtatlarda doimiy ravishda sovun tayyorlash jarayoni 30-yillarning oxirlarida, sovun minoralarida yog‘larni suv bilan va yuqori bosimli bug‘ bilan doimiy gidroliz qilish (bo‘linish) jarayoni bilan birgalikda ishlab chiqilgan. Uy xo‘jaligi (qattiq, suyuq yoki chang) - paxta va zig‘ir matolarni yuvish uchun va boshqa maxsus maqsadlar uchun [2].

Kimyoviy jihatdan qattiq sovunning asosiy tarkibiy qismi yuqori yog‘li kislotalarning eruvchan tuzlari aralashmasidir. Odatda bular natriy, kamroq - stearin, palmitin, miristin, laurin va olein kabi kislotalarning kaliy va ammoniy tuzlari [13].

Qattiq sovunning kimyoviy tarkibi variantlaridan biri bu $C_{17}H_{35}COONa$ (suyuq sovun $C_{17}H_{35}COOK$).

Erituvchilar - sovun asosi ular sovun tayyorlash uchun zarur bo‘lgan birikmalarning muhim guruhidir. Shaxsiy gigiena vositalarini tashkil etadigan aralashmalar ularda eriydi. So‘nggi paytlarda tabiiy kosmetika mahsulotlarini yaratish bilan bog‘liq o‘sib borayotgan tendentsiya kuzatilmoqda. Bundan tashqari, kichik mahalliy korxonalar tomonidan tabiiy sovun ishlab chiqarish tobora ommalashib borayotgan va qimmatli hunarmandchilik hisoblanadi.

Xozirgi kunda xo‘jalik sovunlari 4 turda ya‘ni 60%, 65%, 70% va 72% qilib ishlab chiqarilmoqda. Qattiq xo‘jalik sovunlari 250 gr va 400 gr og‘irlikda ishlab chiqariladi. Suyuq xo‘jalik sovunlari esa 40-60% yog‘ kislotalari miqdorida xo‘jalik va texnik maqsadlar uchun tayyorlanadi. Atir sovunda 73-80% yog‘ kislotalari

mavjud bo‘lib.

Sovun eng ko‘p tarqalgan yuvuvchi vosita hisoblanadi, kundalik turmush va maishiy xizmatda keng ishlatiladi. Yog‘-moy sanoati korxonalarida sovun ishlab chiqarish yuqori ish unumli avtomatlashtirilgan va mexanizatsiyalashtirilgan liniyalar, mashina va uskunalarda yordamida bajariladi.

-yog‘ kislotalar titrli, sovunning qattiqligi, plastikligi va sovunni suvda eruvchanligini shu ko‘rsatkichlar belgilaydi;

-yog‘ kislotalarning neytrallanish soni (yog‘larning sovunlanish soni), sovun pishirishda ishqor sarfi shu ko‘rsatkichga bog‘liq;

- o‘rtacha molekulyar massa, sovunning yuvish qobiliyati, sovun elimini tuzlashda elektrolit konsentratsiyasi va boshqalar shu ko‘rsatkichga bog‘liq bo‘ladi.

Adabiyotlar:

1. Мирзакаримов Р.М. Основы прямой экстракции хлопковых семян. // Сб. научн тр. ТашПИ Вып.201. Т.: ТашПИ. 1977 - С. 46-58.

2.Зупаров У.Х. Исследование кинетики и моделирование процесса прямой экстракции хлопкового масла. Автореф. дис. канд. техн. наук. Т. 1982. 22 с.

SEMANTICS AND LINGUISTIC STATISTICS OF PROVERBS OF THE THEMATIC GROUP "MAN AND HIS CHARACTER" IN ENGLISH AND UZBEK

Rasulova Muanbar Jasurbek qizi

Student of the Uzbek State University of World Languages

Uzbek is a language with rich potential. The value of our language determines its value. The richness of our language in figurative expressions and colors is also reflected in the proverbs. Our wise people express their national culture, mentality and vocabulary in proverbs. As noted by the first President I.A Karimov: “Self-awareness is an expression of national consciousness and thinking, the spiritual connection between generations is expressed through language. All the virtues are absorbed into the human heart, first of all, by the unique charm of the mother tongue. The mother tongue is the soul of the nation.” Literature is a unique spiritual heritage. It is important to study it, to understand it, to grasp its essence, to draw life conclusions, especially in the upbringing of young people, to understand its language, vocabulary, meaning, its place in our culture. is an important factor for?

All proverbs are different from one another, depending on the history of creation, the way that people express their lifestyle. There are similarities between proverbs in English and Uzbek. This attitude is that when we analyze proverbs in various ways: 1. Morphological; 2. Lexical; 3. Etiological; 4. Stylistic. We can clearly see differences between them in the analysis. One of the first differences between the two languages is the images used in them. In many English cases, the expression of human nature is often used by animal images: Eagles do not catch flies (eagles do not hold flies). The higher the monkey climbs the more he shows his tail (the more the monkey looks up, the more tail it looks). In the first proverb, character of pride and second proverb ignorance are described with the help of image of animals. But, of course, there is a human being. In the Uzbek proverb, it is taken as a simple human lifestyle, without getting an animal image. These differences can be

seen in examples from Uzbek and English. It is important to mention a few variations in translating proverbs from one language into another. It helps to translate proverbs from the English language to the Uzbek language through these types of translation. There are several types of proverbs that can be translated into other languages: 1) Using phraseological Equivalent; a) Absolute Equivalent, b) Similar Equivalent. 2) Using analogue phrase; a) Using the ‘Kalka’ way, b) Use direct translation. All translations are used in the translation of proverbs. In some cases, proverbs in English and Uzbek are pragmatic and stylistic, and the image they represent is homogeneous and has the same English and Uzbek proverbs and is translated into absolute style. The following are examples of this: A watched pot never boils - Kutilgan qozon qaynamas. All the words in these two-language proverbs have been translated using the absolute translation because they have the same grammar and have the same meaning. There are some proverbs that are translated in part to the Uzbek language, and we use the partial translation of the phrasal translation. But the meaning remains the same in both languages, but the meaning of some words is not the same: Wisdom is the beauty of men - odam bezagi aql (beauty of man is his wisdom). Manners make the man - insonni fazilatlar ulug’laydi (Manners earns reputation for man). There are some types of English proverbs that cannot be translated into Uzbek directly. In this case, we need to find and translate proverbs in this language in Uzbek. Different lexis 22 is used in two languages: A rotten apple spoils the barrel- Tirriq qo’zi podani buzari (thin lamb spoils the herd). A proverb in the English language that a bad-tempered person can be influenced by the whole group is "spoilt apple" in English, but in the same meaning the Uzbek proverb says that "thin lambs destroy the herd." There are a few examples of this proverb: A fool at forty is a fool forever - Qari bo’lgan bilan dono bo’lmas (Although man becomes older he will not be wise). One of the ways to translate other proverbs is "Kalka" way. The words in the prose are translated directly, because some words can be found in words directly from English into the Uzbek language. ‘Leopard cannot change its spots’, in this proverb the word leopard has been translated directly into Uzbek, since it is not a native of Uzbek, and it is the English language word translated into Uzbek. Another way to translate

proverbs is by way of "visual translation». In some proverbs, since the English-language lexis does not exist in Uzbek, they are translated into Uzbek language by explaining them so that the proverb may not be equivalent or analogous: Beware of Greeks bearing gifts (Be aware of the Greeks wrapped in a gift). If the above-mentioned proverb is not translated into a literal translation, the meaning of this proverb will be unclear if it does not have a historical background. To sum up, through this method of translation, we will be able to translate English language proverbs into Uzbek. In the translation process, we can define the difference between the two language proverbs and learn how they are differentiated by using the appropriate translation methods.

It should be noted that the articles are linguacultural very few studies have been done. Language is inextricably linked with culture. Today, economic, political, cultural and scientific relations between peoples, nations, countries, international and cultural communicative processes in the field of linguistics, the relationship of languages and language culture, as well as the national identity of language. led to the emergence of a new field - lingvoculturology, which has its own specific direction and subject. As a result, by the end of the twentieth century, a new branch of linguistics, linguoculturology, aimed at studying the problems of language and culture, developed rapidly. Linguoculturology is a separate branch of science that studies language and culture together, the phenomena that reflect the integral connection of "language and culture", its formation and development. It is important to note that proverbs that have the same meaning in two languages do not exactly match. It is difficult to translate idioms, proverbs and sayings from one language into another or to find their alternatives or similar equivalents. Because these do not immediately come to mind. The following examples confirm our opinion:

Otning yaxshisi izidan ma'lum, odamning yaxshisi - so'zidan.

It is a good horse that never stumbles.

- Yaxshilik – yog'och boshida, Yomonlik oyoq ostida.

Hope for the best and prepare for the worst.

- Yomon bilan talashsang, qadring ketar.

Make the worst of both worlds.

- Yaxshiga yondashsang, yetarsang murodga, Yomonga yondashsang, qolarsan uyatga.

He that lies down with dogs must rise up with fleas.

We read proverbs a lot in our conversations we apply. The proverb is an example of the oral tradition of our people formed over the years. The term "proverb" is derived from the Arabic word qavlun - to speak, to say. Uzbek folk proverbs appear in our language. You can't replace words in proverbs with another. Proverbs are the national, cultural and spiritual heritage of our people passed down from generation to generation. This heritage is also an example of our culture. The closeness and interdependence of language and culture allow them to be studied on a single methodological basis. The study of proverbs from a linguocultural point of view is one of the most important issues in modern linguistics.

References:

1. Samadov Q. Maqollarimiz mohiyatiga doir. -T.: O‘zbekiston Madaniyati. 1965, 213-b.
2. Karamatova K.M., Karamatov H.S. Proverbs–Maqollar– Пословицы. – Т.: Mehnat, 2000.
3. Trench, C.R. On the Lessons in Proverbs. -New York: Redfield, 1853. 157-p.

Internet sources:

1. <http://www.thesaurus.com/browse/proverb>
2. <http://www.oxfordhouse.com>

TARBIYASI OG‘IR O‘QUVCHILARDA MULOQOTCHANLIK VA IJTIMOIYLASHUVIGA YORDAM KO‘RSATISH

Jurayeva Manzura Ruziyevna

Toshkent shahar Mirzo Ulug‘bek tumani
221-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining psixologi

“Tarbiyasi og‘ir” bolalar... Hammaga ma‘lum bo‘lgan va afsuski, allaqachon ko‘nikib ketilgan bu atama ortida nimalar turadi? Militsiya hodimi uchun - u qo‘lida roгатka ushlagan bezori, bola o‘qituvchi uchun - sinfdoshlariga yomon ta‘sir ko‘rsatuvchi norasmiy, bolalar bog‘chasi tarbiyachisi uchun esa – harxashali injiq, yengiltak tinib – tinchimas bola. Ota-onalar uchun-chi? Har qaysisi uchun u o‘zgacha ma‘no kasb etadi. Ota-onalar tushunishidagi “tarbiyasi og‘ir” bolaning mumkin bo‘lgan barcha variantlarini aytib o‘tish foydasiz, chunki har qanday bola ham tabiatan “qiyin” bo‘lishi mumkin. Odatda hamma bolalar ham tug‘ilgan vaqtlaridanoq ota-onalariga ma‘lum bir qiyinchilik keltiradi. Ammo ba‘zilar uchun muammo bo‘lgan narsa, boshqalarga hech qanday qiyinchilik keltirmaydi va u ko‘pgina sabablarga bog‘liq. Bolaga nisbatan ota-onalarining tutgan yo‘li, oiladagi qadryatlar tizimi, oila a‘zolari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning bor yoki yo‘qligi, shuningdek boshqa ko‘pgina narsalar bolani tarbiyalash jarayonida muqarrar ravishda paydo bo‘ladigan qiyinchiliklarni bartaraf etish malakasini belgilab beradi.

“Tarbiyasi og‘ir” bolalar pedagogik qarovsizlik natijasidir. L.S Vigotskiy fikricha, “og‘ir” o‘smir hayoti munosabatlar xarakterining natijasidir. Bular avvalo qaysar, injiq bolalar, ularni qiziqarli faoliyat turiga tortish, ularni tarbiyalashning asosiy usullaridan biridir. Ularning ma‘lum bir qismi intizomsiz, qo‘pol bolalardir. Ularning aktivligini maqsadga muvofiq o‘zgartirish, ularga ba‘zi huquqlarini berish yo‘li bilan ularga ta‘sir o‘tkazish mumkin.

Shuni aytish lozimki, “tarbiyasi og‘ir“ bolalar uchun ular yashayotgan muhit, oila, ular o‘qiyotgan jamoa, sinfnig roli juda kattadir.

Tarbiya jarayoning samaradorligini oshiruvchi psixologik mexanizmlar tarbiyali bo‘lim – bu xulq – atvorini nazorat qilishdan iboratdir: Bunday nazorat inson yomon xatti-harakatlarini bajarmaslik imkoniyatini beradi.

Agar shaxs xulq-atvorini axloqiyligi haqida qayg‘ursa, u ijtimoiylashuvga erishgan bo‘ladi.

Tarbiyalanganlik ijtimoiylashuvini o‘rganish jarayoni sifatida qaraladigan yosh psixologiyasida olingan natijalarga asoslanadi: Bola o‘zini egosentrik emas, balki tarbiyali tutishi uchun tarbiyalanganlik qanday rag‘batlantirilishi kerak? Tarbiya o‘z muhitiga ko‘ra ijtimoiy jihatdan ijobiy ehtiyojlarni hosil qilishdir. Agar ta‘lim shaxsning ongini shakllantirish bo‘lsa, tarbiya uning ongsizlik sferasiga ta‘sir etishdir. Bolalarga ularni tarbiyalaydiganlarga hissiy yaqinlik xos. Odatda 6 oylik bolalar unga g‘amxo‘rlik qiladigan ota-onasiga bog‘lanib qoladilar. Ota-onaning oldida bo‘lish, ular bilan muloqotda bo‘lish bolalarga juda yoqadi, ulaning yo‘qligi bolalarga yoqmaydi. Ota-onaning g‘amxorligini bildiradigan so‘zlar xatti-harakatlar bola uchun juda katta ahamiyatga ega, uni erkalamaslik, suymaslik salbiy ahamiyatga ega bo‘ladi. Xulq-atvorning dastlabki ijtimoiylashuvi xuddi shu o‘rganish jarayoni orqali sodir bo‘lishi mumkin: xulq-atvorning istalgan shakllari g‘amxo‘rlik va e‘tibor bilan taqdirlanadi, kutilmagan shakllari esa qo‘llab-quvvatlanmaydi. Lekin, yaxshi xulq-atvorlarni rag‘batlantirish va yomon xulq-atvor hamma bolalarga ham taaluqli emas.

Bolalarni tarbiyalash samaradorligini oshirishda an‘ana va urf-odatlarining roli katta. Tarbiya jarayonida g‘amxorlikning funksiyasi kattadir. Bolalar befarq ota-onalarga nisbatan g‘amxo‘r ota-onalarga ko‘proq taqlid qiladilar. G‘amxo‘r ota-onalar bolalarning salbiy xulq-atvorini qo‘llab-quvvatlamaganda bola o‘z hatti-harakatlarining oqibatini ertaroq anglaydi.

Zero, Konfutsiy *“Eskini o‘zlashtirgan, yangini tushunishga qodir insongina tarbiyachi bo‘la oladi”* degan edi.

STOL TENNIS HAQIDA

Mukumov G‘ulomjon Abdugafurovich

Buxoro viloyat Buxoro shahar 32-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining
Jismoniy tarbiya o‘qituvchisi

Stol tennisi tarixi (yoki bu tez-tez ma'lum bo'lgan stol tennisi) uzoq va qiziqarli voqealar ketma-ketligidir, buning uchun kitobni adolat bilan bajarish kerak edi. Ushbu maqola o'yinning kelib chiqishi haqida qisqacha ma'lumot beradi, shuningdek, o'yinni rivojlantirishning ko'plab muhim voqealari sifatida umuman tan olingan narsalar haqida.

Stol tennisining dastlabki kunlari haqida ko'pincha qarama-qarshi ma'lumotlar mavjud va har xil fikrlar to'liqlik uchun bu erda keltirilgan.

Stol tennisi / ping-pongning dastlabki kelib chiqishi Milodiy 12-asr: Stol tennisi o'yini, ehtimol "O'rta asrlarda o'ynalgan" ("Tennis" yoki "Tennis" nomi bilan ham tanilgan) o'yinidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin.

1901: 1901 yil 12-dekabrda Angliyada "Stol tennisi assotsiatsiyasi" tashkil etildi. To'rt kundan keyin Angliyada "Ping Pong uyushmasi" ham tashkil etiladi.

1903: 1903 yil 1-mayda "Stol tennilari uyushmasi" va "stol tennisi assotsiatsiyasi" "Birlashgan stol tennisi va stol tennisi assotsiatsiyasi" ni tashkil qilgan. Ushbu uyushma keyinchalik o'z nomini 1904 yilda buzilmasdan oldin "Stol tennisi assotsiatsiyasi" ga o'zgartiradi.

1926: Xalqaro stol tennisi federatsiyasi shakllantirilgan.

1935: Amerika stol tennisi assotsiatsiyasi, AQSh havaskor stol tennisi assotsiatsiyasi va stol tennisi bo'yicha milliy assotsiatsiya AQSh stol tennisi assotsiatsiyasini (1994 yilda AQSh stol tennisi deb qayta nomlangan) tashkil etishdi.

1971: AQShning stol tennisi jamoasi dunyoda birinchi bo'lib diplomatik munosabatlarni o'rnatish va yaxshilash uchun sportdan foydalanish uchun "Ping-Pong Diplomatiyasi" safari bilan shug'ullanadi.

1988: Stol tennisi Olimpiya sport turiga aylanadi, Janubiy Koreyaning Seul shahrida.

2000: ITTF ortishi to'pning diametrini 40 mm ga oshiradi.

2002: Stol tennisi Angliyaning Manchester shahrida bo'lib o'tadigan Hamdo'stlik o'yinlari sportiga aylanadi.

Stol tennisi — kichik koptok va raketkalar bilan stolda o'ynaladigan sport o'yini. Sharqiy Osiyoda paydo bo'lgan. 20-asrning 20-yillaridan ko'p mamlakatlarga tarqalgan. Dastlab «ping-pong» (frantsuzcha pingpong -koptokning raketka va stolga urilishida chiqadigan ovoz) deb atalgan. Stol tennisi uchun, odatda, stol o'lchami 152,5x274,3 sm; balandligi 76 sm; turi 183x 15,25 sm bo'ladi. Yog'och raketkaning yuziga rezina plastina qoplanadi. Koptok oq plastikadan yasaladi, diametri 37,2—

38,2 mm, og'irligi 2,4 - 2,53g. O'yin maydonchasining o'lchami 6-7x12-14 m. Rasmiy musobaqalar sport zallarida o'tkaziladi: erkaklar va ayollar - jamoa bo'lib, yakka holda va juftlikda hamda aralash juftlikda musobaqalashadilar. O'yin 3 yoki 5

partiyadan o'ynaladi. O'yinchilardan biri 21 ochko to'plasa, u g'olib hisoblanadi. Agar hisob 20:20 bo'lib qolsa, unda o'yinchilardan biri 2 ochko ortiq to'plaguncha o'yin davom ettiriladi.

Stol tennisi Xalqaro federatsiyasi (ITTF, 1926 yil tashkil etilgan) 130 dan ortiq milliy federatsiyani birlashtiradi. 1926 yildan har 2 yilda jahon birinchiligi o'tkaziladi, 1988 yildan Olimpiada o'yinlari dasturiga kiritilgan. O'zbekistonda Stol tennisi keng ommalashgan. O'zbekiston chempionati va kubogi musobaqalari muntazam o'tkazib turiladi. O'zbekiston Stol tennisi federatsiyasi 1993 yil ITTFga a'zo bo'lib kirgan.

“O‘QITUVCHI” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnali

O‘zbekistonlik Manzura Inoyatova, Saida Burhonxo‘jayeva, Svetlana Geta jahon chempionatida (Doxa shahri, Qatar, 2004 yil mart) 1 o‘rinni olib, oltin medallar bilan taqdirlanishdi. Ular bilan birga Nodira Burhonxo‘jayeva, Madina Ayupova ham bir qancha xalqaro turnirlarda g‘olib bo‘lishgan.

TASVIRIY SAN’AT FANI BOSHLANG’ICH SINFLARDA: BOQLIQNI IDROK ETISH, SAN’ATNI IDROK ETISH DARSII

Sanaqulova Oybuvi Aktamovna

Navoiy viloyat Navbahor tumani 12-umumiy o’rta ta’lim maktabining
Tasviriy san’at va chizmachilik fani o’qituvchisi

Amaliy ishlar 1- sinfdan 4- sinfgacha, asosan to’rtta o’quv masalalarini hal qilishga qaratiladi: Kompozitsion faoliyat. Rang va bo’yoqlar. Shakl, proporsiya, konstruktsiya.

Boshlang’ich sinflarda o’tiladigan amaliy mashg’ulotlar jarayonida bolalarda ijodkorlik, mustaqil fikr yuritish va ishlash qobiliyatlarini tarbiyalash yetakchi o’rinni egallaydi.

1-4 sinflarda bo’yoq bilan ishlash mashg’ulotlarida ranglarning turli tus va och-to’qligini farqlay bilishga, kerakli ranglarni tanlay olishga o’rgatish asosiy vazifadir. Bu sinflarda ko’proq guash, akvarel bo’yog’i va ularning aralashmalaridan foydalaniladi.

Borliqni idrok etish. Borliqni idrok etish mashg’ulotlarida kompozitsiyaga oid tegishli muhim ob’ektlarni yaxshilab kuzatadilar. Borliqni to’laqonli idrok etish, tevarak-atrofnii, hayotdagi voqea va hodisalarni bevosita kuzatish asosida olingan taassurotlar, tushunchalar hamda atrof-muhitga nisbatan estetik munosabatda bo’lish bilan bog’liqdir. Boshlang’ich sinflarda o’quvchilar o’simliklar, hayvonlar, qushlar, baliqlarni kuzatadilar, tabiatning turli fasllardagi ko’rinishlari, kayfiyati haqida tasavvurga ega bo’ladilar va ularni tasvirlaydilar.

San’atni idrok etish. Mazkur bo’limning maqsadi o’quvchilar tomonidan san’at asarlarini ongli idrok etish va baholash, uning jamiyat va odamlar hayotidagi ahamiyatini tushunishga yordam berishdan iborat.

Badiiy obrazni idrok etish malakalarini rivojlantirish-san’at asarlarini o’rganishning asosidir. O’quvchilar asar haqida mulohaza yuritib, idrok etishni, uning mazmunini maxsus terminlarni qo’llagan holda so’zlab berishni bilishlari lozim.

San’atni idrok etishga 1-4 sinflarda maxsus soatlar ajratilmaydi. U rangtasvir kompozitsiyasi, naturaga qarab tasvirlash mashg’ulotlarida amalga oshiriladi. 3-sinfdan boshlab esa san’atni idrok etish bo’yicha maxsus darslar tashkil etiladi.

Naturaga qarab tasvirlash. Naturaga qarab tasvirlash ikki turga bo’linadi:

a) naturaga qarab rasm ishlash; b) naturaga qarab haykal ishlash.

a) Naturaga qarab rasm ishlash o’quvchilarda narsa va hodisalarning hajmi va fazoda joylashuvi, ularning bir muncha tirik belgilari haqida tasavvurga ega bo’lish imkonini beradi, tasvirlash malakalarini o’stiradi.

Naturaga qarab rasm chizish vazifalari 1-2 dars davomida va qisqa muddatli (5-15 daqiqa davomida bajaradigan lavha va chizgilar) bo’lishi mumkin. Xomaki ish va chizgilar darsning muayyan mavzusidan kelib chiqib, darsning boshlanish qismi, o’rtasi yoki oxirida bajarilishi mumkin. O’quvchilarning ko’rib, eslab qolish qobiliyatini, makon haqidagi tasavvurlarini rivojlantirish uchun ularga eslab va tasavvur qilib rasm chizish bo’yicha ko’proq vazifa berish kerak bo’ladi.

b) Naturaga qarab haykal ishlash darslarida o’quvchilar naturani ko’ra bilish, uning shaklini, hajmini, tuzilishi va o’lchov nisbatlarini to’g’ri olishga o’rgatadi. Haykallarni alohida-alohida va yaxlit loy bo’laklaridan ishlash yo’llarini ham o’rganadilar. Bunday darslarda o’quvchilar hajmi va relefli haykallar ishlaydilar.

Haykaltaroshlik ishlarida natura hajmdor qilib tasvirlanayotganligi tufayli ish jarayonida turli tomonlarga aylantirib turiladi. Dars o’tkazilayotgan xonada naturaning shakli yaqqol ko’rinib turishi maqsadga muvofiqdir.

Kompozitsion faoliyat. Kompozitsion faoliyat bo’limi quyidagi qismlardan tashkil topadi: a) rangtasvir kompozitsiyasi; b) dekorativ kompozitsiya; v) haykaltaroshlik kompozitsiyasi.

Kompozitsiyada asar yaratishning muayyan qoidasini simmetriya, nosimmetriya, muvozanat, detallarning o’lchovi, shakli, rangi kabilarga rioya qilinadi.

Rangtasvir kompozitsiyasi mashg’ulotlari asosan tevarak-atrofdagi hayotni aks ettiruvchi mavzularda rasm ishlashga asoslanadi. O’quvchilar mashg’ulotning bu turida rasmni naturadan emas, balki xayoldan va tasavvurdan ishlaydilar.

1-4 sinflarda dekorativ tarzda qayta ishlangan tabiiy va geometrik shakllarga asoslangan yo’lsimon, kvadrat, doira, to’rtburchak shakllardagi naqshlar chizdiriladi.

“SHAXSIY RASMLAR KO‘RGAZMASI” HAMDA “NATYURMORTNI TO‘G‘RI JOYLASHTIRISH” TO‘G‘RISIDA

Xakimova Inoyat Allaberdiyevna

Farg‘ona viloyat Marg‘ilon shahar

7-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining Tasviriy san‘at fani o‘qituvchisi

22 aprel 2021 yil sanasida Farg‘ona viloyati Marg‘ilon shaharidagi 7-umumiy o‘rta ta‘lim maktabida Muxtorjonova Moxinur Muzaffarjon qizining “Shaxsiy rasmlar ko‘rgazmasi” hamda “Natyurmortni to‘g‘ri joylashtirish” mavzusida mahorat darsi bo‘lib o‘tdi. Ushbu ko‘rgazma va mahorat darsi “Aprel oyi-Amaliy fanlar oyligi” kesimida o‘tkazildi .

Qolaversa, maktabda 10-yildan buyon o‘tkazilib kelayotgan “OLAM VA BIZ” mavzusidagi rasmlar ko‘rik tanlovidan, o‘quvchilarni ilhomlantirish, ijod qilish uchun, yangi mavzularni kashf qilish uchun ham ushbu shaxsiy ko‘rgazma va mahorat darsi tashkil qilindi.

Ko‘rgazmada Muxtorjonova Moxinurdi 20 dan ortiq natyurmort, manzara, portret janrida chizilgan ijodiy ishlari va etyudlarini namoyish qildi. Ko‘rgazmani maktabdagi 1-sinfdan tortib, 11-sinf o‘quvchilari, ustozlar juda qizikish bilan tomosha qilishdi.

Mahorat darsida esa maktab o‘kuvchilari natyurmotni qanday qilib qog‘ozga to‘g‘ri va chiroyli joylashtirishni o‘rganib, amaliy mashg‘ulotda qatnashdilar. Ko‘rgazma maktab o‘quvchilarida katta taasurot qoldirdi.

Ushbu tadbirni maktab Tasviriy san‘at fani ustozi va Muxtojonova Moxinurxonning onasi Xakimova Inoyatxon tashkil qildi.

MASHRAB IJODIGA BIR NAZAR

Matkarimova Ra'noxon Ikromjonovna

Namangan viloyati, Uchqo‘rg‘on tumani,
17-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabi oliy toifali
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Mashrab ijodi haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so‘zlar: mumtoz, shoir, she'r, g'azal, yor, tabiat, mo'jiza, oshiq, ishq, Olloh, ijodkor.

O‘zbek mumtoz adabiyotida ko‘plab ijodkorlarning adabiy merosiga duch kelamiz. Aksariyat shoirlar ijodida haqiqiy hayotiy mahbubaning ishq, uning go‘zalligi, o‘ynoqi misralarda ta‘riflanadi. Hatto tabiatning mo‘zjalari ilohiyot yaratgan go‘zal zot ma‘shuqaning boshdan-oyoq tasviriga, uning kishini haytarda qoldirarli go‘zalligiga bag‘ishlanadi. Endi Boborahim Mashrabga kelganimizda yorning vasli, husn-u jamoli Quyoshdan o‘tkirligi, oshiqni mast qilishi, shu sabab, yor go‘zalligiga g‘arq bo‘lgan oshiq ishq daryosiga suzishi, yorga erishish yo‘lida hamma narsadan voz kechishi kabi kayfiyatlarga duch kelamiz. Mashrabning boshqa ijodkorlardan ajralib turuvchi sifati uning butun borlig‘i bilan Ollohni tanishi, uni sevishi, ayrim o‘rinlarda borliqdan voz kechishi bilan bog‘liqbo‘lgan qarashlarni ilgari surganligining guvohi bo‘lamiz. Mashrabning ideali asarlardagi g‘oya falsafiy-estetik qarashlarga boy bo‘lib, o‘zining badiiy jihatdan yuksakligi takrorlanmas darajadagi o‘ynoqiligi, ayniqsa, yor siymosida faqat Ollohni tan olish kabi xususiyatlari bilan boshqa ijodkorlardan farqlanadi.

Mashrabning adabiy-ijodiy merosida diniy va tasavvufiy g‘oyalar ham, o‘sha asrlarda ayniqsa, keng tarqalgan qalandarlik tariqati g‘oyalari ham sezilarli o‘rin egallaydi. Shoir islom ta‘limidagi asosiy qoidalarni, fazlu-amallarni qabul qilgani

holda, ba’zilaridan qarshi ochiqdan-ochiq salbiy munosabatini ham asarlarida ifoda etadi. Ularga mensimaslik, shakkoklik bilan qaraydi, ba’zan ular ustidan kuladi ham.

Shu jihat uning dunyoqarashini ko‘p mutasavvuflarnikidan ajratib turuvchi asosiy jihatdir. Undagi yolg‘iz Xudoni tan olish e’tiqodi o‘sha davr dindorlari uchun g‘alat tuyulgan, ular Mashrab e’tiqodining tub mohiyatiga tushunib yetmaganlar. Mashrabning devonasifatligi, qalandarligi, hech narsadan qaytmasligi, “quvvai jazava”si uning shahid bo‘lishiga sabab bo‘lgan

O‘zining lirik dunyosi, falsafiy qarashlari, ayniqsa, “yor” timsoliga erishish yo‘lidagi g‘azallari bilan elga tanilgan she’rlari hofiz tillarida jo‘r bo‘lgan, shu bilan birga, oddiy yupun xalqning ohu-zorlarini o‘z she’rlarida faryod bilan kuylagan Mashrabning ijodini faqat tasavvuf ilmi bilan bog‘lash uni faqat yaratganning ruhiga erishish yo‘lidagi g‘azallar sohibi deb baholash unchalik to‘g‘ri emas. Keying yillarda chop etilgan adabiyotlarda Mashrabni ilohiy ishq kuychisi, qalandarlik kasbini o‘ziga singdirgan avliyo, tariqat targ‘ibotchisi degan talqinlarga duch kelamiz. Aslida bu iste’dod egasini ijodi ummoniga sog‘lom ko‘z bilan qarajak, unda go‘zallikning, yorug‘likning, haqiqatning birdan-bir sababchisi yaratuvchi Olloh ekanligini tan olish bilan birga shoir ijodida u yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy-ma’naviy voqealari o‘zining realistlik inik’osini topa olgan. Shoir o‘z she’rlarida haqsizlik, zulmatdan zorlanadi. Qashshoqlar holidan qayg‘uradi, shu bilan birga, o‘zining ideali hisoblangan yor vaslini real hayotda mavjud bo‘lgan pok sevgi va ilohiy sevgini ulug‘laydi.

Mashrab ijodini o‘rganishda uning g‘azallarini, she’riy durdonalarini faqat ilohiyot bilan bog‘lash unchalik to‘g‘ri emas. To‘g‘ri, shoirning adabiy merosini ko‘zdan kechirganimizda Mashrabning butun borlig‘i, idroki, kuch-quvvati, orzu-umidini yaratganga bag‘ishlagani, hayot kechirishdan maqsadi Ollohning nuriga muyassar bo‘lish orzusida ekanligining guvohi bo‘lamiz. Ochig‘i, butun tuyg‘usi, ohu-nolasi, mashaqqatli hayoti Ollohning vasliga yetish umidiga qaratilgan. Shu bilan birga, tug‘yonli shoir o‘z she’rlarini go‘zal mahbubaning husnu-jamoli, chin muhabbati va unga erishishning mashaqqatli azoblariga ham bag‘ishlaydiki, bu narsa lirik qahramonning haqiqiy real insonni sevish, shu yo‘ldagi hisobsiz dardu-alam

ichida oh-zor chekkanini ham ko‘rsatadi. Boborahim Mashrab ijodidagi yor vasli bilan bog‘liq bo‘lgan realistik tasvirlar, hayotiy lavhalar, aniqrog‘i, shoirning haqiqiy ishq yo‘lidagi qalb sadolarining badiiy talqini shoirning ma‘shuqaga bo‘lgan insoniy unilishi, sadoqati, shu bilan birga, haqiqiy yorning mo‘jizalarga boy tengsiz husnu-jamolini ta‘riflash masalasi “O‘zbek adabiyoti tarixi” (T.: - 2006) darsligining muallifi prof. R. Orzibekovning ilmiy talqinida o‘z aksini topgan: “Shoirning mustazodlari ichida real inson – ma‘shuqaning husnu-malohatini, yurakni o‘ynatadigan darajadagi jozibasini namoyon etuvchi namunalar ancha. Ularning hammasida ishq ilohiyning ifodasini ko‘raverish to‘g‘ri emas. Bunday namunalarning sehri kitobxonni real insonning real hayotiy tuyg‘ulari bilan uchrashtiradi, unda hayotga, undagi go‘zalliklarga nisbatan zavq uyg‘otadi, yuragini qitiqlaydi.

Mashrab ijodidagi ishq talqini o‘ziga xos. U Ibrohim Adham, Mansur Halloj, Attorni o‘ziga g‘oibona pir deb biladi, ularning yo‘lidan boradi. Mansur Halloj kabi o‘tli ishq o‘tida yonib yashaydi. Bu Ollohga bo‘lgan muhabbat. U hayotning, tiriklikning mazmunini shunda ko‘radi. Uning asosiy maqsadi – Ollohni sevish va u bilan birlashish. Chunki, u insonni g‘uborlardan, vujudiy, nafsoniy qafaslardan faqat shu ishqgina ozod etishiga ishonadi. Shoir tasavvuricha bunday muhabbatga oshno bo‘lmagan ko‘ngil haqiqiy go‘zallikni his qilolmaydi. Borar manzillari torayadi. Ko‘rar ko‘zlari xiralashadi.

Mashrab adabiy merosini faqat tasavvuf ilmi bilan o‘lchash uning g‘azallaridagi ilohiylikni chetlab talqin qilish badiiy adabiyotning mohiyatini yuzaki, shu bilan birga, birtomonlama talqin qilish bilan izohlanadi. Shoirning “O‘rtar” g‘azalida lirik qahramonning ishq yo‘lidagi azobi, hijroni, ingrashi, qolaversa, psixologik holatini guvohi bo‘lamiz. She‘rda tasavvufiy – ilohiy qarash mavjud bo‘lgani bilan real hayotdagi yorning husni, jamoli, uning cheksiz go‘zallikni o‘zida aks ettirgan portreti badiiy san‘at darajasiga ko‘tarish tashbehlarida o‘z ifodasini topgan. She‘r sinchiklab o‘qilsa, unda jamiyatda mavjud bo‘lgan inson jamoli, husni tarannum etiladi.

1. Abdug‘afurov A. Qalb qa’ridagi qadriyatlar. – T.: O‘qituvchi, 1998. – 216 b.
2. Abdullayev I. Yana Mashrab tavalludi haqida. // O‘zbekiston adabiyoti va san’ati, 1983, 28 oktabr;
3. Abdullayev I. Mashrab va “Mabdai nur”. // O‘zbekiston adabiyoti va san’ati, 1991, 12 aprel;
4. Abdullayev I. Nashr etilmagan she’rlar. // O‘zbekiston adabiyoti va san’ati, 1992, 13 may.

MAXTUMQULI IJODIGA BIR NAZAR

Yorbekova Xabiba Ruzimurodovna

Samarqand viloyati Qo‘shrabot tumani 53-umumiy
o‘rta ta‘lim maktabining ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqola buyuk turkman va o‘zbek shoiri Mxtumquli hayoti va ijodi haqida ma‘lumotlar mavjud. Shuningdek, Maxtumquli asarlarining ta‘limiy-tarbiyaviy jihatlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: she‘riyat, ruboiy, g‘azal, axloq-odob, ta‘lim-tarbiya, adabiyot, Xiva, ijod.

Mashhur turkman shoiri va mutafakkiri, turkman adabiyoti, madaniyati rivojiga ulkan hissa qo‘shgan talant sohibi. U shoir Ozodiy Davlatmamat oilasida 1733 yilda tug‘ilib, boshlang‘ich savodni ovul maktabida oladi. So‘ng o‘z ilmini oshirish maqsadida Xiva, Buxoro va Andijon madrasalarida tahsil olib, o‘zbek adabiyotining o‘tmish namoyandalari asarlari bilan yaqindan tanishadi.

Maxtumquli bir qancha fanlarni o‘zlashtirish bilan birga, zargarlik hunarini ham egallaydi. U Turkistondagi shaharlardan tashqari Ozarbayjon, Eron, Afg‘oniston, Hindistonga ham sayohat qilib, ajnabiy shahar hayoti, u yerlardagi xalqlar turmushi bilan ham tanishadi. Markaziy Osiyo, Ozarbayjon, Eron folklori va adabiyotini chuqur o‘rganadi, Nizomiy, Fuzuliy, Alisher Navoiy, Firdavsiy ijodidan bahramand bo‘ladi. Maxtumquli ayniqsa o‘zbek madaniyati tarixi bilan yaqindan tanishib, bir qancha liroepik dostonlar, juda ko‘p g‘azallar yaratib, o‘z davri hayotini, o‘z xalqi urf-odatlarini, o‘tmish tarixini kuylaydi.

Maxtumquli asarlarining mavzulari, janriy xususiyatlari, shakliy o‘ziga xosligi, asarlari tilining nihoyatda xalqchilligi bilan ko‘p asrlik turkman adabiyotini yangi bir bosqichga ko‘tardi. Shoir asarlarining yetakchi g‘oyasi – bu turkman yerlari ustiga yopirilib turgan chet el bosqinlariga barham berish, tarqoq yashayotgan, o‘zaro nifoq va ziddiyatlardan zada bo‘lgan qabila hamda urug‘larni birlashtirish bilan

osoyishtalik va ittifokdikka asoslangan qudratli bir davlatni barpo etishdek milliy vatanparvarlik his-tuyg‘udan iborat. Ana shu millat manfaatlari yo‘lida qayg‘urish, ma‘rifatparvarlik yo‘li bilan bu g‘oyani samarali kuchga aylantirish shoir ijodining asosiga aylandi. Bu yo‘ldagi izlanish she‘riyat kuchi bilan yuksak ufqlarga talpinish Maxtumqulini o‘z davrining ko‘zga ko‘ringan taraqqiyparvar siymosi darajasiga ko‘tardi.

Turkman adabiyoti tarixi tadqiqotchilarining ta‘kidlashlaricha, Maxtumquli o‘z davrida el va yurt qadr-qimmatini oyoq osti qilib kelayotgan illatlarni hammadan ko‘ra ko‘proq anglab yetdi. Shoir asarlarida zamondoshlarini o‘z davrida ro‘y berib turgan voqealarning mohiyatini chuqur idrok qilib ish tutishga chaqirdi.

Pand-nasihati Maxtumquli ijodining muhim bir yo‘nalishi bo‘lib, shoirning bizgacha yetib kelgan poetik merosi o‘sha davr adabiy hayotining hamma mavzularini qamrab oladi. Zotan, Maxtumquli ijodining xalqchilik kasb etib, ravnaqtopib borishida Sharq lirikasi an‘analari bilan bir qatorda turkiy qo‘shiqlar, folklor murabballari shaklidagi ijod namunalarining o‘rni katta bo‘ldi.

Maxtumquli ijodida Ahmad Yassaviy pandnomalari uslubining izlari yaqqol ko‘zga tashlanib turadiki, odamning hayotda o‘z maqomini idrok qilishi, otabobolarning hamma yaxshi xislatlarini o‘zlashtira borishi va aksincha takabburlik, manmanlik, dilozorlik, mol-davlatga hirs qo‘yish, nafs kuyiga kirib ketish kabi illatlarni yengish g‘oyalari, pandnomalarning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Shoir el-yurt qismatiga beparvo odamlarni “nodon”, “nomard” sifatlari bilan ataydi. Nomard biror ishga qo‘l urgudek bo‘lsa darhol horib qoladi. Biror kishi bilan gaplashganda qat‘iyatsizligini darhol bildirib qo‘yadi. Uyga kelgan mehmonga ham zahrini sochadi. Mardlar kirgan maydonga kirolmaydi. Butun bir qabila yoki urug‘ning izzatnafsinini yerga urishdan qaytmaydi. Agar shunday nomard saltanat taxtiga o‘tirib qolsa, u taqdirda ho‘lu quruq baravar yonadi. Maxtumquli “Fattoh” deb atalgan hajviy asarida shunday shaxslarning umumlashma obrazini yaratgan deb aytish mumkin:

Sen turkmaning elin gulin so‘ldirding,

Qonlar to‘kib go‘zal yurtim to‘ldirding,

Shahid bo‘lganlarning boshin qoldirding,

Unutarsan taxti ravonni, sen Fattoh

Maxtumquli o‘z davrining jarohatlariga aql-zakovatli, imon va e‘tiqodni, ahillik va hamjihatlikni, ajdodlar udumiga asoslangan hamdardlik va adolatli kurashni qarshi qo‘yadi va bu tuyg‘uni poetik so‘z qudrati bilan ma‘naviy qurol darajasiga ko‘taradi.

Maxtumquli islomiy bilimlarni chuqur o‘zlashtirgan orif bir shaxs edi. Shunga ko‘ra ham uning pand nasihat ruhidagi she‘rlarida Qur‘on oyatlari, Muhammad payg‘ambar hadislariga ko‘p murojaat etilgan... Ulardagi purmag‘z ta‘limiy axloqiy dasturlardan davrdagi voqea va hodisalarning mohiyatini ochib berishda mohirona istifoda etgan. Maxtumquli asarlarining til xususiyatlarini kuzatayotgan olimlar hakli ravishda uning soddaligi, shiradorligi, xalq jonli so‘zlashuviga yaqin turishini ta‘kidlaydilar. Shoir o‘z asarlari tilida xalq maqollari va obrazli iboralarini mahorat bilan qo‘llash orqali ham tilning jonliligiga erishgan... Shoirning she‘rlarida qo‘llangan badiiy vositalar ham o‘z talqinlari bilan xalqona, ayni paytda ma‘nolidir. Uning ayrim misralari xalq hikmatlariga aylanib kettan. Maxtumquli bir o‘rinda turkman yerlarini “Xizr kezgan cho‘llar” deb faxr qiladi. Uning binolarining mangu qad qo‘tarib turishiga umid bog‘laydi. Shunday bo‘lgach, uning yigitlari ham chilladagi mastlik uyqusida, ya‘ni g‘aflat uyqusidan uyg‘onish, ahil bo‘lib bir dasturxon atrofiga to‘planishi kerak. Shoir bu o‘rinda o‘z vatandoshlarini birlashtirishga chaqiradi.

Uning “Tanlangan asarlari” tarjimashunos J. Sharipov tomonidan o‘zbek tiliga o‘girilib, 1958 yilda Toshkentda chop etilgan edi. 1976 yilda “Maxtumquli she‘riyatidan” nomi bilan yangidan nashr yuzini ko‘rdi. O‘zbekistonda shoir ijodi yuzasidan bir qator tadqiqotlar e‘lon qilingan. Har subhidam havo to‘lqinlarida Lutfiy va Alisher Navoiy qo‘shiqlari sirasida o‘zbeklar uchun sevimli bo‘lib qolgan Maxtumquli qo‘shiqlarini ham eshitamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tanlangan asarlar, T., 1963;
2. Maxtumquli she‘riyatidan, T., 1976;

3. Saylanma, T., 1995; Turkman mumtoz she’riyati durdonalari, Urganch, 2000.
4. Quramboyev K., O‘zbek-turkman adabiy aloqalari, T., 1978.

MUHAMMAD YUSUF – ISTIQLOL DAVRI SHE’RIYATI AN’ANALARINING DAVOMCHISI

Sidiqova Gulsora Mexmanaliyevna

Andijon viloyati Jalaquduq tuman 22-son umumiy o‘rta ta’lim
maktabi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada xalqimizning sevimli shoiri Muhammad Yusuf ijodi haqida tanishamiz. Shuningdek, Muhammad Yusufning she’riyat davri davomchisi sifatida amalga oshirgan ijodiy va amaliy ishlarining qisqa tahlili ham bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: she’riyat, adabiyot va san’at, an’ana, kitob to‘plami, vatan tuyg‘usi, shoir, yozuvchi,

O‘zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusuf 1954 yil 26 aprelda Andijon viloyatining Marhamat tumani Qovunchi qishlog‘ida dehqon oilasida tug‘ilgan. U Rus tili va adabiyoti institutini 1978 yilda tamomlagan. Muhammad Yusuf 1978-1980-yillarda respublika Kitobsevarlar jamiyatida, 1980-1986 yillarda «Toshkent oqshomi» gazetasida, 1986-1992 yillarda G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyotida, «O‘zbekiston ovozi» gazetasida ishladi. Umrining so‘nggi yillarida O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasining kotibi vazifasini bajardi. U 1998 yili O‘zbekiston xalq shoiri unvoni bilan mukofotlangandi. Shoir 2001 yil 31 iyulda 47 yoshida Ellikqal’a tumanida vafot etdi. O‘shandan beri oradan yigirma yil o‘tgan bo‘lsa ham, shoir lirik merosi va lirik qahramoni tabiatiga bo‘lgan qiziqish zinhor so‘nmadi.

Ma’lumki, Muhammad Yusufning dastlabki she’rlari «O‘zbekiston adabiyoti va san’ati» gazetasida 1976 yilda e’lon qilingandi. Biroq, ilk she’rlar to‘plami 1985 yili «Tanish teraklar» nomi bilan chop etildi. Keyingi yillarda «Bulbulga bir gapim bor» (1987), «Iltijo» (1988), «Uyqudagi qiz», «Halima enam allalari» (1989), «Ishq kemasi» (1990), «Ko‘nglimda bir yor» (1991), «Bevafo ko‘p ekan», «Yolg‘onchi

yor» (1993), «Erka kiyik» (1995), «Osmonimga olib ketaman» (1998), «Ulug‘imsan, vatanim» (2004), “Saylanma” (2014) kabi she‘riy kitoblari nashr etilgan. Bugungi kunda Respublikamizda Muxammad Yusuf jamgarmasi faoliyat olib bormoqda. Uning raisasi shoirning rafiqasi Nazira as- Salomdir.

Iste‘dodli shoir Muhammad Yusuf rostgo‘y shoir, halol va pokiza qalb egasi edi. Shoir muhabbat haqida kuylaydimi, bevafo yor haqida qo‘shiq to‘qiydimi yoki tariximiz sahifalarini qalamga oladimi, ularda hamisha hayotga, haqiqatga hamnafaslik sezilib turadi. Uning she‘rlari ravon va soddaligi bilan xalqonadir.

Muhammad Yusuf she‘r va shoirlik xaqida quyidagi gaplarni aytgandi: “Men shoirman degan zotdan qo‘rqing. Chunki undan har baloni kutish mumkin.. Haqiqiy shoir hech qachon iddao bilan o‘zini tanishtirmaydi. Aksincha, uni allaqachon xalq tanlab, saylab olgan bo‘ladi... Aslida, she‘r ham odamdek gap. Uning yuzi, ko‘zi, kiyofasi va libosi bor. Ba‘zi she‘rlar satang ayollardek yasangan. Pardozi-andozi ham joyiga quygan. Ularda birgina yetishmovchilik bor, xolos. Samimiyat yo‘q. She‘r nima? She‘r yozilaveradi. Kitoblar ham bosilaveradi. Shoir kamaysa, ana, qancha uddaburonlar bor - kitob kamaymaydi. Birok, haqiqiy adib, shoir har yili osmondan chalpakdek yog‘ilavermaydi.”

Shoirning qanchadan qancha she‘rlari xalqimizning dilida qo‘shik bo‘lib qoldi: Qaysi bir she‘riy to‘plamini ochib karamang, hamma she‘rlari qo‘shiqqa aylanib bo‘lganiga ishonch hosil qilasiz. She‘rlarini o‘qish jarayonida yonida albatta, oxangi ham quyilib keladi. Muhammad Yusuf – xalqimizning ardoqli shoiri. Uning: “Samarqandga borsam...”, “O‘zingdan qo‘ymasini, xalqim!”, “Seni hech kimga bermaymiz, O‘zbekiston!” “Vatanim”, “Menga bering”, “Jayron”, “Mehr qolur, muhabbat qolur”, “Seni hech kim sevolmaydi meningdek”, “Zebi, Zebi, Zebona”, “Ozodani sevaman, men, Ozodani”, “Bir qiz yig‘lar buloq boshida”, “Rayhon, aylanay rayhoningdan sening”, “Qizil olma”, “Yolg‘onchi yor”, “Ko‘klamoyim”, “Turkman qiz”, “Ro‘molingni bo‘yama”, “Zebo sanam”, “Ilyos, ko‘zlaringdan aylanay sening!”, “Ko‘nglimdagi yor” kabi she‘rlari qo‘shiqqa aylanib har bir xonadonga kirib bordi. G‘iyos Boytoyev, Mahmudjon Azimov, Oxunjon Madaliyev,

Muhriddin Xoliqov, Yulduz Usmonova, Ozodbek Nazarbekov kabi qancha-qancha xonandalar M.Yusuf she’rlarini kuylab el ardog‘iga sazovor bo‘lishdi.

O‘zbekiston Qahramoni, xalq shoiri A.Oripov uni: “Adabiyotimiz gulshanida ochilib, yashnab turgan bir chechak edi.”, deb baholaydi. O‘zbekiston xalq artisti Yu.Usmonova esa: “She’rlarida dard bor. Muhammad Yusuf xalq dardini tushunardi. Xalq uchun, Vatan uchun, Mustaqillik uchun yonib yozardi. Shu bilan birga inson qalbining tub-tubidagi dardini topib yoza olardi. U kishining yuragi xalq dardi bilan hamohang urardi... Shoirning har bir so‘zi she’r edi. Muhammad aka betakror she’rlarida yashaydi, qo‘shiqlarimizda yashayveradi.”

Muhammad Yusuf “Xalq bo‘l, elim” she’ri orqali xalq ongiga birdamlik, hamjihatlik, hamfikrlik kabi g‘oyalarni singdirishga intiladi. Bu harakat she’rning bosh pafosiga aylangan. Ushbu she’r xalqni birdamlikka chorlashi bilan ajralib turadi. Shoir Muhammad Yusuf esa elni xalq bo‘lishga chorlab tarixning ayovsiz g‘ildiragi ostida toptalib kelgan, sobiq Ittifoq davrida o‘zining kimligini ham unutayozgan elini, xalq bo‘lib yashashiga umid ko‘zi ila qaraydi. Xalq bo‘lib birlashgan va yashagan davrlarini esa bir-bir eslatadi.

Qadim yurtga qaytsin qadim navolarim,

Qumlar bosib qurimasin daryolarim.

Alpomishga alla aytgan momolarim

Ruhini shod etay desang – xalq bo‘l, elim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muhammad Yusuf. Osmonimga olib ketaman. T., 1998.
2. Muhammad Yusuf. Saylanma. Xotiralar, she’rlar, doston. “SHARQ” NMAK Bosh tahririyati, T., 2002.
3. Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo‘lamiz. T., “Nihol”, 2011.
4. Muhammad Yusuf. Ulug‘imsan, vatanim. “O‘zbekiston” T., 2010.
5. Muhammad Yusuf saboqlari. To‘plovchi va hammuallif SHukur Qurbon. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, Toshkent., 2012.

ONA TILI VA ADABIYOTI FANLARINI O‘QITISHDA XALQARO BAHOLASH TIZIMINING AHAMIYATI

Jo'rayeva Munisa Salomovna

Toshkent viloyati Zangiota tumani 14-son umumiy o'rta ta'lim
maktabining ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazku maqolada xalqaro ta'lim tizimini baholash tizimlari haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, yurtimizda xalqaro ta'lim tizimini baholashga qaratilgan e'tibor va ona tili va adabiyoti fanlarini o'qitishda xalqaro tajribalar haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ona tili va adabiyot, xalqaro ta'lim tizimini baholash, qaror, qo'llanmalar, PIRLS, IEA.

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lgan yoshlarning ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo'lda xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, ilmiy tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. Bu borada O'zbekiston Respublikasida qo'yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta'limi tizimida ta'lim sifati baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to'g'risida hukumat quyidagi qarorining “O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifati baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida” 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifati nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifati

baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazil tashkil etilishi” qabul qilindi. Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA-International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo‘lga qo‘yilishini misol sifatida keltirish mumkin.

Qariyb 60 yildan ko‘proq vaqt mobaynida IEA tashkiloti ta’limni qiyosiy o‘rganish sohasida yetakchi tashkilot bo‘lib kelmoqda. Mazkur tashkilot ta’lim tizimida davlat siyosati va amaliyotning ta’sirini chuqurroq o‘rganish maqsadida ta’lim sohasida keng miqyosli tadqiqotlar olib boradi. Bu tadqiqotlar ta’lim jarayonlari va natijalarini ko‘rib chiqib, ta’lim sifatiga ta’sir etuvchi o‘zaro bog‘liq omillarni qiyosiy tahlil qiladi. 1958-yildan buyon ushbu tashkilot ta’lim sohasiga oid ko‘plab mavzular bo‘yicha o‘ttizdan ortiq qiyosiy tadqiqotlarini o‘tkazdi.

PIRLS tadqiqotida muvaffaqiyatli ishtirok etish o‘ziga xos o‘rin tutadi. Shunday ekan, ta’lim sifatini baholash sohasidagi yangi xalqaro tadqiqot haqida xalq ta’limi tizimi xodimlari, o‘qituvchilar hamda ushbu sohaga qiziquvchilar uchun ma’lumotlar yetkazib berish maqsadida Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tomonidan «Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash» nomli metodik qo‘llanma ishlab chiqildi. Mazkur qo‘llanmada PIRLS tadqiqoti, uning o‘ziga xos xususiyatlari, nazorat-sinov materiallarining ishlab chiqilishi haqida umumiy ma’lumotlar berilgan. Shu bilan birga, PIRLS tadqiqotining topshiriqlaridan, ya’ni matnlar va savollaridan bir nechta namunalar hamda ularning baholash mezonlari keltirilgan.

PIRLS dasturi 2001-yilda Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA-International Association for the Evaluation Educational Achievement) tomonidan tashkil etilgan. Xalqaro tadqiqotni tashkil etish uchun barcha mas’uliyat (Massachusetts, AOSh) Boston kollejiga yuklatilgan. Shuningdek, tadqiqot uchun topshiriqlarni tayyorlash Germaniya (Gamburg) ma’lumotlar markazida amalga oshiriladi. Xalqaro baholash dasturi PIRLS (Progress In International Reading And Literacy Study) dunyoning turli mamlakatlari milliy ta’lim tizimida o‘qish savodxonligi bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar va natijalarni

qiyoslashga yo‘naltirilgan. Tadqiqotlar 2001, 2006, 2011, 2016-yillarda o‘tkazilgan bo‘lib, 2021-yil tadqiqotning beshinchi davriyligi hisoblanadi. Shuni ta’kidlash joizki, 2021-yilda o‘tkaziladigan tadqiqotlar 2001-yildan boshlab uzluksiz qatnashib kelayotgan davlatlarning 20 yil davomida erishgan yutuqlarini baholash imkonini beradi.

Ona tili va adabiyot fani bo‘yicha yetakchi olimlar, soha mutaxassislari va amaliyotchi o‘qituvchilardan iborat ishchi guruhi tomonidan xorijiy davlatlarda ona tili va adabiyot fanining o‘qitilishi tahlil qilindi.

Xususan, ona tili va adabiyoti fanining haftalik o‘quv soati Estoniyada 39 soat, Germaniyada 41 soat, Finlyandiyada 42 soat, Angliyada 43 soat, Janubiy Koreyada 46 soat, Belorussiyada 42 soat, Qozog‘istonda 58 soatni tashkil etadi.

Mazkur davlatlar umumta’lim maktablarida ona tili va adabiyot fani umumta’lim davrida Estoniyada 1365 soat, Germaniyada 1230 soat, Finlyandiyada 1596 soat, Angliyada 1591 soat, Janubiy Koreyada 1886 soat, Belorussiyada 1428 soat, Qozog‘istonda 1914 soat o‘qitiladi.

O‘zbekiston umumta’lim maktablarida ona tili va adabiyot fanining o‘quv dasturlari xorijiy tajribalar asosida o‘quvchilarda tinglab tushunish, o‘qib tushunish, yozish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirishga yo‘naltirilgan holda takomillashtirildi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar:

1. Xalqaro tadqiqotlarda o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholas (Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma) «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati. Toshkent – 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori.
3. http://www.tdi.uz/uzTa’lim_sifatini_nazorat_qilish_davlat_inspeksiyasi

4. <http://markaz.tdi.uz/>– Ta’lim sifatini baholashda xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi

O‘TKIR HOSHIMOVNING “DUNYONING ISHLARI” QISSASINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Nurmatova Shahlo

Toshkent viloyati Qibray tumani
23-maktab o‘zbek tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: makur maqolada barchaga ma‘lum va mashhur bo‘lgan O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasini badiiy jihatdan tahlili, hamda uning tarbiyaviy ahamiyatining nechog‘lik zarurligi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: psixologiya, ona siymosi, ona obrazi, qissa, doston, novella, o‘zbek tili, ta‘lim.

Ona siymosi dunyodagi barcha xalqlar uchun muqaddas va mo‘tabardir. Ularni birlashtirib turuvchi mushtarak fazilatlar bisyor, albatta. Lekin, ayni vaqtda, har bir xalqqa, millatga mansub ona siymosi o‘z fe‘latvori, tabiati, ichki va tashqi dunyosi, hatto, portreti bilan muayyan darajada farqlanib turadi. Ona butun bir xalq, butun bir millatning o‘ziga xosligi, shakllanishi, namoyon bo‘lishida alohida o‘rin tutuvchi siymodir, va, ayni vaqtda har bir inson kabi jamiyat, muhit, sharoitning vakili sifatida o‘ziga xos bir invidumdir. «Odamning qalbida qanday olijanob tuyg‘ular mavjud bo‘lsa, ularning barchasi avvalo onadandir» O‘zbek adabiyotida ona obrazining go‘zal va betakror namunalarini yaratgan yozuvchilardan biri O‘zbekiston xalq yozuvchisi O‘tkir Hoshimovdir. Adib asarlarida Ona obrazi shu qadar mustahkam va muhim o‘rin tutadi, ularsiz hatto yozuvchining yaxlit ijodini tasavvur qilish qiyin. Ona insonga hayot beradi, yuvib-taraydi, tarbiyalaydi. Ona uchun eng to‘tiyo narsa, o‘g‘ilmi-qizmi, uning farzandi. Ona o‘z farzandi uchun hamma narsaga, hatto jonini qurbon qilishga ham tayyor. SHuning uchun bo‘lsa kerak, ona haqida behisob she‘rlar to‘qilgan, dostonlar yozilgan, katta-katta asarlar bitilgan. Kichik maqollardan tortib, muborak hadislarimizgacha ona madh etiladi, e‘zozlanadi.

Shu jihatdan —Dunyoning ishlari qissasi xarakterlidir. Albatta, bu asardan ta'sirlanmay bo'lmaydi. Bu asarni hissiyotsiz o'qish mumkin emas. "Dunyoning ishlari" asarini ONAga qo'yilgan abadiy yuksak ehtirom ramzi deyish mumkin. Bu qissa katta-kichik novellalardan iborat. Biroq ularning barchasida hammamiz uchun eng aziz odam — ona siymosi bor. Muallifning bu qissasini o'qigach, hayotga bo'lgan munosabatingiz keskin o'zgaradi. Bu asarda o'zbek xarakteri, o'zbek ayoli shunday chiqoyli ochib berilganki, xullas yuz marta eshitgandan, bir marta o'qigan yaxshi.

Dunyoning ishlari insonlarga ko'p foydasi tegadigan asar hisoblanadi. O'tkir Hoshimov ijodida — Dunyoning ishlari qissasi adibning ona obrazini yaratishdagi eng yuqori nuqtasi bo'ldi. Zero, mazkur qissa nafaqat o'zbek kitobxonlari va adabiyotshunoslari, shu jumladan xorijlik badiiy so'z muxlislari qalbini ham zabt etdi. Qissani iste'dodli adib Said Ahmad — Ijod va jasorat maqolasida haqli ravishda shunday e'tirof etdi: —Ayniqsa, —Dunyoning ishlari asarini qissa emas, doston deb atashni istardim. U qo'shiqday o'qiladi. Uni o'qib turib, o'z onalarimizni o'ylab ketamiz. SHu mushfiq, shu jafokash onalarimiz oldidagi bir umr uzib bo'lmas qarzarimizning aqalli bittasini uza oldikmi, degan bir andisha, bir savol ko'z oldimizda ko'ndalang turib oladi. Muallifning mahorati shundaki, u lirik kechinma va epik ko'lam mushtarakligi tabiatiga ham ma'naviy-axloqiy masalalar echimi, ham inson psixologiyasi teranligini singdira oladi. Turmush tafsilotlari, hayotiy-maishiy detallar, hissiyot quyuqligi adib shakliy izlanishlarini g'oyaviy mazmun bilan boyitadi. —Dunyoning ishlari qissasi muallifning onasi vafoti bilan boshlanib uni qabrga qo'yish bilan yakunlanadi. O'.Hoshimov qalamiga mansub asarlarda lirik ta'kid turli xil usullar vositasida voqelik bayonini to'ldirib turadigan mohiyatga aylanadi. Xususan, hissiyot ko'lami kitobxonni hayajonda tutib turadigan estetik pafos darajasiga ko'tariladi. SHuningdek, liro-romantik talqin badiiy butunlikni ta'minlaydigan xarakterli xususiyatdir. Mazkur holat, ayniqsa, «Dunyoning ishlari»da to'laroq namoyon bo'ladi. Jumladan, «Alla» hikoyasida odamzod hayoti – ibtidosi va intihosi haqidagi falsafiy mulohazalar qarama-qarshi tasvirlarda bayon etiladi. O'tkir Hoshimov «Dunyoning ishlari» qissasida Sepkilli xola, Zebi xola, Bashorat xola,

Acha xola, Amma, Risolat opa, Habiba buvi, Hoji buvi singari obrazlarga murojaat qiladi va ularni estetik markaz –ona siymosi atrofiga jamlaydi. E’tiborli jihati muallif ayollarning turfa yosh – mantiqiy uzviylikda tasvirlanishi, kasb-hunar nuqtai nazaridan rang-barangligi o‘zbekona turmush tarzini to‘laroq tasvirlash imkonini beradi. Har bir qahramon o‘zida aks ettirgan «g‘oyaviy yuk»ni badiiy chizgilar bilan to‘ldira boradi. SHu tariqa Poshsha ona xarakteri qirralari birma-bir ochila boshlaydi.

Asardagi hikoyalar turli voqealar bayoniga bag‘ishlangan bo‘lsa-da, ularda ona – Hakima aya obrazi tutashtiruvchi ip bo‘lib o‘tadi, voqealar rivoji bevosita yoki bilvosita tarzda ona taqdiriga borib taqaladi. Yozuvchining o‘zi ham bu fikrni tasdiqlaydi: —Bu qissa katta-kichik novellalardan iborat. Biroq ularning barchasida men uchun eng aziz odam onam siymosi bor.... Bu odamlarning qismati ham qaysidir jihati bilan onamga bog‘langan. Darhaqiqat, qissada ona qiyofasi keng va to‘laqonli tavsiflanadi. Bu tavsiflanish jarayonida adibning adabiy mahorati va individual uslubi ko‘zga tashlanadi. Darhaqiqat, ona haqida kimlar nima demagan. Dunyoda biror bir shoir yoki adib bo‘lmasinki, ona haqida qo‘shiq to‘qimagan, kuylamagan bo‘lsa. Ona bor, olam bor; ona bor, odam bor; ona bor, Vatan bor, deyishadi: chindan ham ona kabi tabarruk va aziz, ona kabi muqaddas va mehridaryo, ona kabi mard va jasur, ona kabi xokisor va kechirimli inson olamda topilmasa kerak. SHundan bo‘lsa ajab emaski, ona mavzusi O‘tkir Hoshimov uchun navqiron, abadiy tugallanmas ilhom manbaidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Vatan va xalq mangu qoladi. –Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2010. –B. 136.
2. Said A. Ijod va jasorat. / Hoshimov O’. Tanlangan asarlar. 1-jild. –Toshkent: SHarq, 2009. – B. 10
3. Hoshimov O’. Tanlangan asarlar. 2-jild. –Toshkent: SHarq, 2009. – B. 5.

PLANNING OWN PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Turgunova Khadicha Inomjonovna

Namangan region, Pap town school 67

Аннотация. Эта статья раскрывает основную цель развития личности профессионально от начальной стадии его карьеры до степени профессионала и включает в себя важные свойства всего пути, стремления добиваться целей имея такую мотивацию, как вносить свой вклад в развитие общества.

Аннотация. Ушбу мақола орқали шахсининг касбий фаолиятининг илк босқичидан муайян мақсадлар, урганишлар ва изланишлар ҳамда якуний натижанинг мохияти орқали касбий ривожланишда маҳоратга эга бўлиш билан биргаликда жамиятининг ривожига қушиши мумкин бўлган улуши масаласи муҳокама қилинган.

Annotation. This article deals with such an issue that points out the main features of ongoing professional development from the very early stages up to the level of a professional by planning, learning, applying, sharing and thus, contributing to the development of his society by means of his career growing and updating steps and their outcomes.

Key words: profession, development, aim, activity, achievement, idea, learning, record, diary, result, assess, share, apply, work, motivation, essential, life, workplace, demonstrate, mind, contribute, enable, understanding ,society.

Loads of creative work is done by every person each day even at weekends because the process is surely unavoidable if there is a will. As there is always a way if there is a will and in order to achieve the thing one wants, much effort is needed. And having a goal in achieving a good result is a very nice way of having a continuous professional development.

And here, let's talk about profession itself. A profession, broadly speaking, is a career area for which one needs a professional qualification. Traditionally, the

professions included law, medicine, accountancy, pedagogics and some other spheres meet some changes every day to be successful. Hence, it should be noted down that progressive professional development is important because it ensures you to continue to be competent in your occupation. It is an ongoing process and continues throughout a professional’s career. Another importance of it includes the delivery of benefits to the individuals, their profession and the public. It is also widely discussed that continuous professional development ensures the capabilities keep pace with the current standards of others in the same field.

To be more certain, the continuous professional development of a teacher, to my mind, ensures him to maintain and enhance the knowledge and skills he needs to deliver a professional service to their students and community. And amongst the others it ensures that he and his knowledge stay relevant and up to date. The teacher is more aware of the changing trends and directions in his profession. The speed of change is probably faster than it has ever been – and this is a feature of the new normal that we live and work in. if you stand still, you will get behind, as the currency of your knowledge and skills becomes out-dated.

Continuous professional development assists you to continue to make a meaningful contribution and to become more effective in the workplace. And this also helps to advance in your career and move into new positions where one can lead, manage, train, instruct and mentor others.

Here it is essential to mention that this development can deliver a deeper understanding of what it means to be a professional, along with a greater appreciation of the implications and impacts of your work. One more point is that it provides the advancement of the body of knowledge and technology within his profession.

Depending on the profession - continuous professional development contributes to improved protection and quality of life, the environment, sustainability, property and cultural development of behavior, economy and the society itself. This particularly applies to high risk areas or specialized practice areas which often prove impractical to monitor on a case by case basis.

Recently it has been surveyed that continuous professional development has a cycle consisting of the points which will be given below.

Firstly, one should identify and plan; secondly- have learning activities; thirdly- reflect on one’s learning, fourthly- apply this learning and finally, you should share your learning.

Identifying the needs has some ways, for example, you can carry out a skill monitoring. You may receive feedback from colleagues or your line supervisor about an area in which you are weaker. Or, you can have an interest in a particular area and want to develop your knowledge. After having identified your main areas for development, you then need to plan your activities.

There are two types of activities for planning and carrying out development activities. They are formal and informal. Formal , such as training courses or particular qualifications. These are often, though not always, provided by an external provider, and may carry a cost. Your employer may have a limit on what they are prepared to pay, so you may need to consider self-funding or alternatives such as online resources that are cheaper or even free. Informal learning, including side-by-side learning, video training, shadowing , mentoring, coaching, teaching or reading on the subject.

To keep on the discussion, reflecting on what have learned is a vital part of continuous professional development. Learning does not emerge only from activities that you designated as ‘development’, and you may find that you are learning at least as much from your day-to-day activities. I believe that it is a good idea to keep a ‘learning log’ or diary. One should make a habit of writing in it at least once a week, if not each day. For each event or activity that you find useful, make a note of the situation, what you learned and what you will do differently as a result. This diary can be used to assess your progress against you’re your development.

For any formal or informal but designated development activity, you should record the activity, what you found useful or not useful about it, and what you have learned. In each case, make sure that you are clear about how it will change what you

do in future. Going on training courses or watching videos is only the start. You then have to apply what you learned.

And to conclude, it is worth getting into the habit of discussing your learning with your colleagues on a regular basis. Sharing each other’s learning can be a really good development, or ideas for development activities, as well as helping to refine what you have learnt in your mind. Recording your development is also very urgent. It enables you to be able to demonstrate it, especially if your membership of a professional body depends on it. You should therefore keep a folder or portfolio of all your development activities, drawing on your learning diary. The aim of this is to be able to show how your skills and knowledge have developed over a period.

To sum up, continuous professional development is an advancing process, as well as a cycle. You are likely to go on learning throughout your professional life, so it is reasonable to develop a process for it that works for you at an early step of your career. You should also learn how to set yourself effective personal goals and find motivation you need to achieve them. This is the essence of personal development, a set of skills designed to help you reach your full potential, at work, in study and in your personal life. As we said at the beginning, we want our learners to leave our settings each year more curious than when they started. We believe this is much more likely to happen if young people are learning in highly engaging and innovative settings where curiosity – for everyone – is a way of life.

It is obvious that a man has great power to make all his dreams and aims done and only by moving forward and overcoming the difficulties he comes face to face, he must prove his mighty mind and unlimited abilities.

Used literature:

1. Helen Timperley, Centre for strategic education,2014.
2. English 11 Teacher’s book and pupil’s book.
3. IT Site: skills you need.
4. IT site: personal development.
5. <https://theirm.org>

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ РУССКОГО ЯЗЫКА

Нурматова Шахноза Алижоновна

Преподаватель русского языка в средней школе

№ 67 села Поп Наманганской области

Аннотация: В статье даны рекомендации, как организовать уроки русского языка в школах с помощью инновационных инноваций. На уроках русского языка также рекомендуются различные интерактивные методы.

Ключевые слова: русский язык, образование, инновации, методика, словарь, система обучения, дети.

Инновационные подходы к преподаванию русского языка связаны прежде всего с изменением роли учителя. В современных условиях очень важно, чтобы учитель не давал ученикам готовых знаний, а указывал путь к приобретению знаний, учил добывать знания. Особенно важно это тогда, когда учитель обучает русскому языку как неродному. Преподавание русского языка в современных условиях требует от учителя-словесника совершенно новых, инновационных подходов как к содержательной части урока, так и к выбору образовательных технологий, эффективных методов преподавания, проведению диагностики уровня владения русским языком как неродным.

Инновационные подходы к преподаванию русского языка в условиях полиэтничной среды основаны прежде всего не только на осознании важности проблемы невысокого уровня подготовки учащихся по русскому языку, понимания того, что причина плохого знания русского языка связана прежде всего с проблемой социальной и психологической адаптации ученика к новой культуре, к новым традициям, ценностям, ориентирам, но и на овладении принципами деятельностного подхода к преподаванию русского языка как

неродного. Это требует от словесника выбора эффективных форм работы с текстами разных типов и стилей

В связи с этим особого внимания требуют уроки развития речи, уроки комплексного анализа текста. Создать собственный текст, интерпретировать текст, предлагаемый для анализа, учащимся, Чтобы выразить свои мысли на неродном языке, мало знать правила. Для этого нужно прежде всего расширить активный словарь. Как сделать это на уроках русского языка? Помогает система предтекстовых упражнений, характерная для методики преподавания иностранного языка. Эта система заключается в следующем: — составление представления о содержании текста в целом — языковая догадка на уровне ситуационных моделей — определение значения незнакомых слов по контексту — словообразовательный анализ — анализ синтаксических конструкций. — опознавание интернациональной лексики — составление текста по аналогии, включение в текст ключевых слов и т. д.

Инновационный подход требует от каждого словесника овладения методикой преподавания русского языка как иностранного, понимания, что законы русского языка учащиеся воспринимают через призму законов родного языка, а это является причиной многих орфографических и даже пунктуационных ошибок. Такие ошибки относят к разряду интерференционных. Трудности усвоения русского языка как неродного можно разделить на три уровня: — трудности, общие для любого нерусского — трудности для носителей определенной группы языков (близкородственные, неродственные) — трудности для учащихся конкретной национальности

Большое значение имеет четкая организация словарной работы на уроке русского языка. К числу эффективных приемов организации словарной работы на уроке русского языка относятся — перевод с русского на родной язык — обратный перевод — выстраивание ассоциативного ряда — словесное (графическое) изображение слова — проговаривание и т. д. Во время проведения уроков русского языка к числу эффективных технологий можно отнести технологии работы в группах (пары, группы сменного состава и т. д.)

Технология обучения в группах позволяет создавать на уроке определенные речевые ситуации, привлекать к организации работы в группе учащихся, для которых русский язык родной, что способствует формированию коммуникативной компетенции школьников.

Инновационные подходы к преподаванию русского языка требуют не только четкой организации самостоятельной исследовательской деятельности учащихся. Одной из форм исследовательской деятельности учащихся на уроке можно считать сопоставительный лингвистический анализ текстового материала на русском и на родном языке. Особенно эффективны такие работы при изучении лексики, фонетики, морфологии, стилистики, при редактировании собственных текстов. Инновационные подходы в работе с одаренными учащимися Одним из важных факторов, создающих предпосылки для успешного обучения одаренных детей с использованием средств информационных компьютерных технологий является то, что таких детей характеризует высокая самостоятельность в процессе познания. Разработка специальных компьютерных обучающих программ, расширяющих возможности реализации новых способов и форм самообучения и саморазвития, а также компьютеризация контроля знаний будут способствовать реализации принципа индивидуализации обучения, столь необходимого для одаренных учащихся. В работе с одаренными учащимися нужно использовать информационные технологии по следующим направлениям: Проведение медиа-уроков. От того, насколько грамотно методически и технологически изготовлен, произведен, сконструирован урок зависит обеспечение развития академических, интеллектуальных, творческих и личностных способностей детей.

Литература:

1. Митяева А.П. Ассоциативный эксперимент как способ конструирования концепта «бизнес» / А.П. Митяева // Молодой ученый. – 2015. – №11.

2. Палутина О.Г. Архитектоника концептов МИР/WORLD/PEACE в сознании носителей русского и английского языков / Terra Linguae: сб. науч. ст. – Вып. 2. – Казань: Издательство «ТАИ», 2015. – С. 6–9.
3. Абдуалиева З. У. Особенности зоонимических фразеологических единиц (ЗФЕ) русского и узбекского языков / 2013. – С.1. – Вып.1 (53).

РАЗВИТИЕ УСТНОЙ РЕЧИ У УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Хомидова Хавасхон Исмоиловна

учитель русского языка и литературы школы

96 Юнусабадского района города Ташкента

Аннотация: В статье рассматриваются некоторые аспекты развития устной речи у младших школьников. Также существует ряд рекомендаций по развитию речи.

Ключевые слова: метод, произношение, интонация, текст, пословица, мышление, мысль.

Чтение - важная часть человеческой жизни. Через чтение человек приобретает знания о существовании и обществе, а человек, не умеющий читать, ничем не отличается от слепого. В начальной школе проводятся занятия по всем предметам. Но способ научить читать - это разработать метод чтения инструкций. Общее развитие студенческой молодежи в области методики обучения, достижения в области специальной методики формируются на основе достижений всех дисциплин. Например, в старых школах изучалась методика сухого запоминания, а в современных школах - метод объяснительного чтения. Метод запоминания не уделяет большого внимания интерпретации слов в тексте, объяснению содержания, пересказу прочитанного и в целом пониманию прочитанного. Они уделяют больше внимания правильному произношению, чтению и чтению. Поэтому теперь в школах есть толковое чтение.

Ошибки в развитии устной речи возникают по разным причинам:

1. Пытается осторожно произнести слово между произношением и пониманием его значения. и игнорирует смысл.

2. Слова многосложны (при чтении слов со сложной слоговой структурой), т.е. они делают ошибку при быстром чтении из-за сложности звуковой структуры слова.

3. Правильное чтение также зависит от освещения, шрифта текста и зрения ребенка.

Чтобы обеспечить правильное произношение, педагог должен:

1. Перед чтением текста необходимо выделить слова, фразы и предложения, которые трудно читать, сложные по структуре, и определить, как с ними работать.

2. Определите слова, значение которых неясно.

3. Заранее определите часть текста, которую будут преподавать хорошие, средние и плохие читатели.

4. Регулярная практика чтения под присмотром учителя или одноклассников.

Учитель должен определить места, где ученики могут делать ошибки во время чтения. Чтобы устранить ошибку чтения:

1. Напишите слова со сложной структурой по слогам на доске или картоне и потренируйтесь предварительно читать их по слогам, а затем по слогам.

2. Объясняйте значения слов, цитируя или используя их в предложении.

3. Используйте стикер для письма. Переписка очень полезна ребенку с рассеянным вниманием и слабовидящему школьнику.

4. Предупредите читателя от места, где можно прочитать ошибку.

5. Использование перекрестных букв и перекрестных слогов.

6. Создайте условия для правильного чтения.

7. Используйте шепот и чтение вслух.

Студенты делают 2 ошибки при чтении книги:

1. Ошибки, ведущие к недопониманию. (из-за неправильного произношения)

2. Ошибки, которые мешают вам читать слова.

Сознательное чтение - это прочтение содержания произведения, идейной направленности произведения, его символов, роли художественных средств. Если ребенок сможет отреагировать на события, описанные в пьесе, он придет в сознание. Сознательное чтение зависит от следующих методологических условий:

1. К жизненному опыту студента.
2. Поймите лексическое значение слов.
3. Поймите слова в предложении.

Сознательное чтение используется в двух смыслах: методы чтения, качество чтения. Понимание структуры произведения - это сознательное чтение. Сознательное чтение ученика определяется его или ее выразительным чтением, его или ее ответами на вопросы о произведении. Сознательное чтение и выразительное чтение требуют друг друга. Выразительное чтение. Чтение стихотворения в соответствии с его идеей, замыслом писателя, выражающим прелесть произведения, беглым, ясным, точным чтением называется выразительным чтением. Выразительное чтение - это первая и самая важная форма явного и наглядного обучения литературе. Педагог демонстрирует ученикам содержание и эмоциональность работы посредством выразительного чтения. Интонация - это сумма напряжения, темпа, ритма, паузы и высоты тона. Это элементы устной речи. Он выражает разные настроения и внутренние переживания героев. Основные условия для выразительного чтения:

1. Правильно вдыхайте и выдыхайте.
2. Четкое произнесение звуков, говорящий ослик.
3. Освоение норм литературного произношения.

Рекомендации

1. Арипов Б. Т. Пути повышения эффективности уроков. Ташкент: 1983.
2. Рахмонова Е.Р., Раззоков Д.Н. Учебник педагогических технологий. –Т.: 2007.
3. Розиков О., Огаев С., Махмудов М., Адизов Б. Образовательные технологии. - Т.: Учитель, 2002.

SINFDAN TASHQARI O‘QISH METODIKASI

Matyaqubova Shoira Bazarboyevna

Toshkent shahar Mirobod tumani

175-maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annatsiya. Mazkur maqolada sinfdan tashqari o‘qishning maqsad va vazifalari, sinfdan tashqari o‘qish bosqichlari, sinfdan tashqari o‘qish uchun kitob tanlash tamoyillari, sinfdan tashqari o‘qishga rahbarlik qilish shakllari yoritilgan bo‘lib, 1-sinflar uchun dars ishlanma ham ilova qilingan.

Kalit so‘zlar. Sinfdan tashqari o‘qish tamoyillari, kitobxonlik, insenirovka qilish, darsni tashkil qilish, asarni elementar tahlil qilish.

Maktab o‘quvchini o‘qish malakasi bilan qurollantirish bilan bir qatorda kitobni mustaqil o‘qiy oladigan, uni tushunadigan, ma’lum bir mavzuga oid kitoblarni tanlay oladigan, gazeta va jurnallarni ham mustaqil o‘qiydigan faol kitobxonni tarbiyalaydi. Shu jihatdan sinfdan tashqari o‘qish tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi, ko‘p narsani bilishga havasni orttiradi. Sinfdan tashqari o‘qishning maqsadi o‘qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o‘qiydigan, o‘qilgan kitobni to‘g‘ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir.

Maktablarda 1959-yildan boshlab maxsus sinfdan tashqari o‘qish darslari tashkil etilgan. Bunday darslar 1-2-sinfda haftada 1 marta, 3-4-sinfda 2 haftada 1 marta o‘tkazilib kelindi. Hozirgi dasturga ko‘ra, bunday darslar 1-4-sinflarda 2 haftada bir marta o‘tkaziladi. Savod o‘rgatish jarayonida esa haftadagi oxirgi alifbe darsining 17-20 daqiqasi ajratiladi. Sinfdan tashqari o‘qish o‘quv dasturi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, unda ko‘zda tutilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda yaqindan yordam beradi. Buning uchun o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash, ularni oddiy kitobxondan ijodkor kitobxon darajasiga ko‘tarish talab etiladi. O‘quvchilarda kitobga havas uyg‘otishda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, shaxsiy qiziqishlarini hisobga olish zarur. Bolalarda kitob ustida ishlash malakasini shakllantirish ularda

kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashning muhim omilidir. Sinfdan tashqari o‘qish tanish bo‘lmagan mualliflarning ham kitoblari muqovasi, titul varag‘i, kirish so‘zi, mundarijasi va suratlariga qarab asarning taxminiy mazmunini aniqlash vazifasini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarning asosiy vazifasi o‘quvchida badiiy kitoblarni o‘qishga havas uyg‘otish, o‘qigan kitoblari yuzasidan kundalik yurita olishga o‘rgatish, bolalar adabiyotining mashhur adiblari hayoti va ijodi bilan elementar tarzda tanishtirish hisoblanadi. Bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg‘otish, ularning bog‘lanishli nutqini o‘stirish, adabiy-estetik tafakkurini yuksaltirish sinfdan tashqari o‘qish darslarining ham tub mohiyatini tashkil etadi. Sinfdan tashqari o‘qish sinfda o‘qish bilan uzviy bog‘liq ravishda uyushtiriladi. Sinfda oqish sinfdan tashqari o‘qish uchun zarur bo‘lgan o‘qish malakalarini shakllantiradi, o‘qigan asarni tushunishga o‘rgatadi, lug‘atni boyitadi. Sinfdan tashqari o‘qish qiziqarli va o‘ziga jalb etadigan faoliyat bo‘lib, bolalarning bilim doirasini boyitadi, qiyoslash uchun material beradi. Sinfda o‘qish – hayotga tayyorlash vositasi, sinfdan tashqari o‘qish esa hayotning o‘zidir.

Hozirgi paytda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari o‘qishga mo‘ljallangan “Kitobim-oftobim” nomli qo‘llanmalar ham chop etilgan.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarining bosqichlari

1. Tayyorlov bosqichi (savod o‘rgatish davri)

A) asarni o‘qituvchi tanlaydi;

B) asarni o‘qituvchi o‘qib beradi;

V) o‘quvchilr asarga baho beradilar;

-asar mazmuni bilan sarlavhasi mosligini mosligini aniqlaydilar.

-asar mazmuni hikoya qilib beradilar.

2. Boshlang‘ich bosqich (1-sinfning ikkinchi yarim yilligi)

O‘quvchilar:

- asar nomi, muallifi bilan tanishadilar, daftarga yozib oladilar;
- rasmlarni tomosha qiladilar;
- asarni elementar tahlil qiladilar;

- asarni o‘qiydilar.

O‘qituvchi:

- asarni tanlaydi;
- darsni tashkil qiladi;
- kitob bilan ta’minlaydi;
- asarni tahlil qilish uchun savollar va ish turlarini tanlaydi;
- javoblarni umumlashtiradi.

3. Asosiy bosqich: (2-4-sinflarga to‘g‘ri keladi)

O‘quvchilar:

- muayyan mavzuga oid asarlarni o‘qib keladilar;
- asar mazmunini qayta hikoyalaydilar;
- asarga elementar baho beradilar;
- asar uzasidan maqola yozadilar.

O‘qituvchi:

- asarni tavsiya qiladi;
- asarlar yuzasidan topshiriqlar tayyorlaydi;
- asar ko‘rgamasini tashkil qiladi;
- asar yuzasidan fikr-mulohazalarni yozma ifodalashga o‘rgatadi.

Sinf dan tashqari o‘qish dastlari uchun kitob tanlash tamoyillari:

1. Kitob o‘qishda tarbiyaviy maqsad ko‘zda tutiladi;
2. Kitob tanlashda asarlar janri va mavzusining xilma-xilligi e’tiborga olinadi;
3. Kitobning o‘quvchilar yoshi va saviyasiga mosligi hisobga olinadi;
4. Kitob tanlashda o‘quvchining shaxsiy qiziqishi va mustaqil o‘qishi hisobga olinadi;
5. Kitob tanlashda mavsumiy tamoyilga amal qilinadi.

Sinf dan tashqari o‘qishga rahbarlik qilish shakllari

1. Har bir darsda o‘quvchilar o‘qigan kitoblar (asarlar) hisobga olinadi.
2. Har bir darsda o‘qish uchun yangi kitob (asarlar) tavsiya qilinadi.
3. Har bir darsda o‘quvchilarga asarni yaxlit holda o‘qitish mumkin.

4. Har bir darsda o‘qilgan asar yuzasidan suhbat metodi orqali tahlil ishlari amalga oshiriladi.

5. Har bir darsda ma’lum bir yangi kitobxonlik ko‘nikmasi hosil qilinadi, muallif haqida ma’lumotlar to‘plash, kitob nomiga qarab u nima haqda ekanligini aytish, o‘qilgan asarlar yuzasidan ko‘rgazmalar tayyorlash, asarga taqriz yozish, albomlar tayyorlash, kitobxonlik kundaligini yuritish kabi ishlar amalga oshiriladi.

6. Har bir dars kirish suhbatini bilan boshlanadi va sinfda o‘qish darslarida qo‘llanadigan barcha usullardan ijodiy foydalaniladi.

7. Har bir darsda tahlil qilingan asarlar yuzasidan umumlashtiruvchi, yakunlovchi suhbat uyushtiriladi. Umumlashtirishga ko‘rgazma ham, albom tuzish ham, rasmlarni tatbiq etish ham yordam beradi.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarida o‘qilgan kitobni muhokama qilish, ijodiy qayta hikoyalash, insenirovka qilish, rasmlar chizish, ifodali o‘qish kitoblar tavsiya qilish usullaridan keng foydalaniladi.

Sinfdan tashqari o‘qish darsi namunasi:

1-sinfda (tayyorlov bosqichi) sinfdan tashqari o‘qish darsi

Mavzu: Cho‘po yigit Shiroq

Darsning maqsadi:

- a) Afsonaviy qahramonlar haqida ma’lumot berish;
- b) o‘quvchilarda vatan tushunchasini, vatanparvarlik tuyg‘ularini tarbiyalash.

Darsning metodi: suhbat.

Darsning jihozi: asar mazmunini yorituvchi rasmlar.

DARSNING BORISHI:

1. Kirish suhbatini.

O‘quvchilardan vatanini dushmandan asragan qahramonlardan kimlarni bilishlari so‘raladi. To‘maris, Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro nomlari sanalib, Shiroq degan qahramon ham o‘tganligini, uning qahramonligi haqida xalqimiz, “Cho‘pon yigit Shiroq” degan afsona yaratgani aytiladi.

2. “Cho‘pon yigit Shiroq” afsonasi o‘qib beriladi.

3. Afsona yuzasidan dastlabki suhbat o‘tkaziladi.

- Afsona sizga yoqdimi?
- Unda kimning qahramonligi hikoya qilib berilgan?
- Shiroq nima uchun xanjari bilan burni quloqlarni kesadi?
- Keyin Shiroq kimning oldiga boradi?
- U shoh Doroga nima deydi?
- Shiroq Doro qo‘shinlarini qayerga olib bordi?
- Shiroq nima deb hayqiradi?

O‘quvchilar javobi umumlashtirilib, vatanni sevish, uning tinchligi uchun kurashish kerakligi ta’kidlanadi.

4. Asarga ishlangan rasmlar ko‘rsatiladi. Bujarayonda asar mazmuni yuzasidan rasmlarga bog‘lab qisqacha suhbat uyushtiriladi.

5. Shiroq rasmini uyda chizib kelish topshirig‘i beriladi. O‘quvchilar ota-onalaridan qahramonlar haqida ertak, hikoya bilib kelishlari va ota-onalariga Shiroq haqida gapirib berishlari aytiladi.

ТАЖНИС САНЪАТИ ИНТЕРАКТИВ ЎҚИТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Шухратов Руслан Шухратович

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети 2 курс магистранти

Аннотация: Мазкур мақолада мумтоз асарлардаги тажнис санъати воситасидан фойдаланиб дарсларни ташкил этишнинг интерактив ўқитиш самарадорлиги таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: қофия, равий, шеър техникаси, тажниси хаттий, интерактив методлар.

Мумтоз адибларимиз асарларидаги ўзига хосликларга эришишда ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган йўлларидан юрганлар ва ажойиб натижаларга эришганлар. Масалан, шеърини сатрларини ажиб ва ғариб бадиият унсурлари билан безаганлар. Айниқса, қофия борасидаги изланишларини баҳолаш амри маҳол, бўлиб ҳам қофия жиҳатидан унинг тажнисли турининг қўлланилиши унинг маҳорат самараси эканлигидан далолат беради.

Бу ҳақда гапиришдан олдин Навоий “Мажолис ун-нафоис” асарида Атойининг

Ул санамким, су(в) яқосинда паритек ўлтурур,

Гояти нозуклигидин су(в) билан ютса бўлур, –

байтини таҳлил қила туриб, “Қофиясида айбғинаси бор. Аммо мавлоно кўп туркона айтур эрди. Қофия эҳтиёжиға муқайяд эрмас эрди” деб ёзади.

Филология фанлари номзоди Сайфиддин Рафъиддинов “Ҳақиқат ва мажоз” номли монографиясида ана шу “айбғина” “равийнинг йўқлиги” сабаб

бўлганлиги таъкидланган [1, 54]. Қаранг, мумтоз шоирларимиз шеър техникасини ўзлаштиришда ўзига хос йўлдан боришган ва бунга эришишган ҳам. Масалан, Собир Сайқалийнинг “Равзат уш-шуҳадо” номли агиографик асарида шундай тасвирлар бор:

Мирзо Салимийнинг “Каъб ул-Аҳбор ҳикоялари” агиографик достонида юқорида таъкидланган араб бадеъшуносларининг таъкидлаган “мутъим” (яъни, бир-биридан фарқ қилмайдиган эгизак сўз)ни кўриш мумкин:

*Титради хаимдин мисоли **терак**, - (”رک”) ت*

*Деди: Эй Каъб, айладим сани **тарк**. - (“[”رک”) ت4, 35]*

Бу ерда кирилл алифбосидаги ҳолатни кузатсак, оч қофия ишлатибди-да муаллиф, деб ўйлаш мумкин бир қарашда, лекин араб алифбоси хусусиятларига эътибор берилса, бир хилдаги сўз шакли намоён бўлмоқда ва бу ўз замони шоири бадий санъатларни қўллашда шаклдош сўзлардан ҳам унумли фойдаланганлигига гувоҳ бўламиз. Қофиянинг ўзгача жиҳатлари ана шу тарзда очиб берилган. Бу ерда “терак” ва “тарк” сўзлари ана шундай ўзига хослик ҳарфларнинг битилишига хосланган инжаликни келтириб чиқарган. Бу ерда Салимий фақатгина ташқи шаклдошликка эътибор бериб қолмаган. Мана шу биргина байтдаги “терак” ва “тарк” сўзлари тажниси хаттий билан бирга ўзига хос қофиянинг биз умуман кутмаган жиҳатларини назардан қочирмаган.

Хулоса сифатида қайд этиш керакки, ўқувчи/талабаларни тажнис санъати хусусиятларини тушунтиришда уларнинг араб алифбосидаги кўринишларини доска/интерактив доскага ёзиб кўрсатган ҳолда таҳлил қилинса, ўқитиш жараёнида эсда қоларли натижаларга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Рафиддинов С. Мажоз ва ҳақиқат. – Тошкент: Фан, 1995.
2. Собир Сайқалий Ҳисорий. Равзат уш-шухадо (Нашрга тайёрловчилар: Сайфиддин Сайфуллох, Довуд Хунзикер). – Тошкент: Мовароуннаҳр, 2004.
3. Атоуллох Ҳусайний. Бадойиъу-с-санойиъ (Форсчадан Алибек Рустамов таржимаси). – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1981.

TAJNIS BADIY SAN’ATI ORQALI SO‘Z O‘YINLARINING IFODALANISHI (O‘ZBEK, INGLIZ VA RUS TILLARIDAGI MISOLLAR YORDAMIDA)

Shuxratov Ruslan Shuxratovich

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tajnis badiiy san’atidan foydalangan holda so‘zlashuv uslubi, badiiy uslub hamda she’riyatda so‘z o‘yinlarining ifodalanishi bir necha tillardagi g‘azal, she’r hamda so‘zlashuv uslubidagi matnlardan foydalangan holda yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: qofiya, tajnis, she’r, tuyuq, g‘azal, omonim, shakldoshlik, “calembour”, “pun”, badiiy san’at, lirika.

Badiiy nutq turli xildagi badiiy vositalardan foydalanadi: metaforalar, kinoya, so‘z o‘yini (tajnis), inversiya, boshqa matnlarga allyuziya va boshqalar. Bu vositalarning har biri faqatgina butun matn fonida to‘liq ochilishni qabul qiladi.

Tajnis (jinos) – she’r baytida ma’no jihatidan har xil, ammo shakli bir xil yoki shaklan bir-biriga yaqin ikki so‘zni keltirib, ular vositasida muayyan fikr, lavha yoki timsolni ta’sirchan ifodalash san’ati.[1,638]

Tajnis (arab. — o‘xshash, shaklan o‘xshash, hamjins, xamshakl) — og‘zaki va yozma adabiyotdagi badiiy san’atlardan tajnisda omonimlar nozik so‘z o‘yinlarini ishlatishga imkon beradi. Sharq badiiyot ilmida tajnisni lafzdoshlik darajasi va imlosiga qarab bir necha turlarga ajratganlar. Agar tajnis birikma lafzdoshligiga asoslangan bo‘lsa "tajnisi murakkab" (masalan: yoqildi — yo qildi), agar tajnisning tuzilishi bir xil bo‘lib, yozilishi har xil bo‘lsa "tajnisi lafz" deb atalgan (masalan: yozaman—yoza men). [2]

O‘zbek adabiyotida tajnisni she’riy san’at sifatida ishlatishning 7 turi borligi qayd etilgan. [3] U, ayniqsa, yozma she’riyatning deyarli barcha janrlarida badiiylikni yuzaga keltirish, so‘z o‘yinlari hosil qilish, so‘z ma’nolarining xilma-xil

tovlanishlarini namoyish qilish maqsadlarida qo‘llangan. Mumtoz she‘riyatda qofiyalarida tajnisli (omonimli) so‘zlar ishlatilgan nomalar, g‘azallar, qitalar, tuyuqlar, fardlar ko‘p. Shoirlar she‘rda, misra yoki baytda bir-biriga shaklan o‘xshash, jinsdosh so‘zlarni turli ma‘nolarda qo‘llashib, chiroyli tajnislar yaratganlar. Ayniqsa, tajnis turkiy xalqlar she‘riyatining o‘ziga xos janrlaridan biri bo‘lgan tuyuqlarda keng qo‘llangan.

*Bo‘ldi chun umring kunining vaqti tush, Nafsi sargasht otini ko‘p chopma, tush.
Hobgoh etgil qanoat manzilin, Yo‘qsa hargiz ko‘rmagingdir rost tush.*

(Ogahiy).

Birinchi misradagi "tush" kunning tush paytini, kishi umrining o‘rtasini; ikkinchisi otdan tush—yoshingni o‘ylab ish qil, insofga kel; uchinchisi uyquda tush ko‘rmoq ma‘nolarida ishlatilgan. Tajnisli qofiyalar tuyuqning janr komponentlaridan biridir. Bobur ijodidan boshlab 2 misrasida tajnis so‘zlar qofiya bo‘lib keluvchi fardlar ham yaratila boshlagan. Tajnis 15-asr o‘zbek she‘riyatida Yusuf Amiriy, Lutfiy, Navoiy yaratgan tuyuqlarda keng qo‘llanilgan. Uning san‘at sifatidagi namunalari Bobur, Ubaydiy, Munis, Uvaysiy, Ogahiy, Amiriy, Rojiiy Marg‘iloniy she‘riyatida ham uchraydi. Keyinchalik: Habibiy, Charxiy, G‘afur G‘ulom, Vosit Sa‘dulla va boshqa tajnislarning original turlarini topishib, she‘riyatga kiritdilar.

Tajnis san‘atini asosan lirik asarlarda uchratishimiz mumkin. Ammo ba‘zan suhbat jarayonida ham shunday holatlar bo‘lib turadiki, bunda suhbatdosh bir-biriga hazil qilish maqsadida so‘z o‘yinidan foydalanadi. Ingliz tilida bu badiiy san‘at turini “calembour” yoki “pun” deb atashadi. Yuqoridagi fikrimiz dalilini ingliz tilidagi misol bilan keltirish maqsadida ushbu atamalarni aytib o‘tdik.

Misol:

One day an English grammar teacher was looking ill.

A student asked, "What's the matter?"

"Tense," answered the teacher, describing how he felt.

The student paused, then continued, "What was the matter? What has been the matter? What might have been the matter... ?"

Tarjimasi:

Bir kun ingliz tili o‘qituvchisi kasalga o‘xshab ko‘rindi.

Talaba so‘radi “nima bo‘lyapti?”

“Asabiy” deya javob berdi o‘qituvchi, o‘zining ahvolini tasvirlagan holda.

Talaba bir to‘xtab davom etdi: “Nima bo‘lgan edi?”, “Nima bo‘lmoqchi?”, “Nima bo‘lgan bo‘lishi mumkin?”

Ingliz tilida “tense” so‘zi bir necha ma‘noli omonim so‘z hisoblanadi. Jumladan, sifat so‘z turkumida u quyidagi ma‘nolarni beradi: “asabiy”, “tarang tortilgan”, “hayajonli”, “keskin”; fe‘l so‘z turkumi doirasida “taranglashmoq”, “tarang tortilmoq”; ot so‘z turkumida esa “zamon (grammatika)”. Shundan kelib chiqqan holda anglash mumkinki, berilgan matnda talaba o‘qituvchisining ahvolini ifodalagan “tense” so‘zi orqali “zamon(grammatika)” ma‘nosi anglashilgandek so‘z o‘yinini ya‘ni tajnis (calembour)ni yuzaga keltirgan.

Tajnis san‘atidan asosan lirikada foydalanilishini yuqorida aytib o‘tgan edik. Rus shoirlari, ayniqsa, bu borada juda usta hisoblanadi. Ular shakli har xil bo‘lgan, ammo talaffuzda bir-biriga juda o‘xshash so‘zlar orqali tajnis san‘atini qo‘llashda mahorat sohiblari. Bu borada rus shoiri Dmitriy Dmitriyevich Minaevga teng keladigani topilmagan. Unga “qofiya qiroli” unvoni berilgan.

Misol:

С нею я дошёл до сада

И прошла моя досада,

И теперь я весь алею,

Вспомнив тёмную аллею.

Fikrimiz yakunida shuni aytib o‘tmoqchimizki, so‘zlashuvda tajnisdan foydalanish nutq go‘zalligini oshiradi, shuningdek, topqirlikni ifodalaydi. Shunday ekan, tajnis badiiy san‘atining ahamiyatini o‘quvchilarga yoshlikdanoq anglatish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati III tom, Toshkent 2007
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tajnis>
3. <https://qomus.info/oz/evcyclopedia/t/tajnis>

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA STEAM XALQARO TADQIQOTINING AHAMIYATI

Yuldasheva Raxima Boxodirovna

Namangan shahar 50-umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari bilim darajasini baholashda STEAM tadqiqotining ahamiyati xususida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro tadqiqot, baholash dasturi, PISA, TIMSS, STEAM.

Xalqaro baholash va o'qitish dasturlari Mamlakatimizda ta'lim oluvchi-yoshlarning ijodiy g'oyalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadida keng ko'lamlı islohotlar olib borilmoqda. Xususan, yoshlarning ilmiy - tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora- tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori qabul qilindi.

Ta'lim oluvchilarning bilim va malakasini umumiy ravishda tahlil qilish mamlakatdagi ta'lim sifati darajasini belgilaydi. Shu maqsadda o'quv yili davomida har bir ta'lim muassasasida ichki va tashqi monitoring o'tkazib boriladi. Uning natijasiga ko'ra, eng namunali maktablar ketma-ketligi, pedagoglar salohiyati va ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi aniqlanadi. Bu jarayon ta'lim taraqqiyotini belgilovchi muhim mezon bo'lgani uchun Xalq ta'limi vazirligi tashabbusi bilan umumiy o'rta ta'lim maktabi ta'lim oluvchilari bilimini baholash bo'yicha xalqaro dasurlarni amaliyotga joriy etish maqsadida ilk qadamlar tashlandi. Ya'ni, ta'lim oluvchilar bilimini xalqaro talablarga yetkazish, unga mosligini o'rganib borish maqsadida PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study), STEAM kabi baholash dasurlarini keng qo'llash rejalashtirilmoqda.

STEAM - hozirgi kunda dunyo ta'lim tizimining eng asosiy urf bo'lgan innovatsion metodlaridan biri hisoblanadi. Bir qaraganda STEAM abbreviaturasi juda murakkab ko'rinadi, lekin uni alohida ko'radigan bo'lsak sodda va aniq ekanini ko'rishimiz mumkin, ya'ni: S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M – mathematics, yoki tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik san'ati, ijod, matematika. Oddiy so'z bilan aytganda, zamonaviy dunyoda eng ko'p talab etilayotgan fanlardir. Hech kimga sir emaski, ko'plab fan tarmoqlarida katta yutuqlarga erishish uchun o'zlashtiriladigan turli sohalardagi bilimlarning integratsiyasi talab etiladi. Lekin bunga o'quvchilarni qanday qilib tayyorlashimiz mumkin, chunki maktab dasturlari orasidagi bog'liqlikni ko'rish juda murakkabdir. Aynan shunday muammolarni xal qilishda STEAM yordam beradi. Bu metodika ta'limni aralash turda olib borish va egallangan nazariy bilimlarni kundalik hayotda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishga imkon beradi. STEAM bu maktabda va maktabdan tashqarida loyixa va o'quv–tadqiqot faoliyatini amalga oshirish imkoniyatini beruvchi innovatsion texnologiyadir. Ushbu metod yordamida fanlar alohida tarmoqlarda emas, balki integratsiyalashgan holda, umumiy bog'liqligini ko'rsatib o'rgatiladi. Fanlarni kundalik hayot bilan bog'liqligini ko'rsatishdan tashqari, texnologiya o'quvchilarning ijodkorligini ham ko'rsatib berishi mumkin. Ushbu yondashuv o'quvchilarning faoliyatiga bir qancha vazifalarni taqdim etadi, o'quvchi ularni hal qilishida ijodkorligini namoyon qilishni o'rganadi. Bunday vazifalar yordamida o'quvchi g'oyalarni nafaqat o'ylab topadi, balki ularni kundalik hayotida amalga oshirishni ham o'rganadi. SHu tariqa, o'quvchi o'z faoliyatini oldiga qo'yilgan vazifalari va mavjud imkoniyatlari doirasida hal qilishga o'rganadi. STEAM (S-fan, T-texnologiya, E-muhandislik, A- san'at, M - matematika) - ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtiruvchi zamonaviy yondashuv. STEAM bolalarda quyidagi muhim xususiyatlar va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi Muammolarni keng qamrovli tushunish Ijodiy fikrlash Muhandislik yondashuv Tanqidiy fikrlash Ilmiy metodlarni tushunish va qo'llash Dizayn asoslarini tushunish Bu yondashuv kelajakda bolalarda hayotiy muammolarni hal etishda yordam beradi. Bugungi kunda STEAM - ta'lim dunyodagi asosiy

tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda va amaliyot yondashuvni qo‘llashda beshta sohani yagona o‘quv sxemasiga integratsiyalashga asoslangan. Bunday ta‘limning shartlari uning uzluksizligi va bolalarning guruhlarda o‘zaro muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish bo‘lib, bunda ular fikrlarni to‘plashi va fikrlar almashadi. Shuning uchun, asosiy ta‘lim dasturiga quyidagilar Lego-texnologiyalar, bolalar tadqiqotlari kabi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish modullari kiradi. STEAM yondashuvi tufayli bolalar tabiatni tushunib, dunyoni muntazam o‘rganishadi va shu bilan qiziqishlarini, muhandislik fikrlash uslubini, tanqidiy vaziyatlardan chiqish qobiliyatini, jamoaviy ish qobiliyatini rivojlantirish va liderlik, o‘z-o‘zini namoyon qilish asoslarini o‘rganishadi, o‘z navbatida, bolalar rivojlanishining tubdan yangi darajasini ta‘minlaydi.

Bu yondashuvda bolalar o‘z qo‘llari bilan yaratgan ko‘prik va yo‘llar, samolyotlar va avtomobillarni "ishga tushirib", suv osti va havo tuzilmalarini "rivojlantirib", sinovdan o‘tkazib, har safar ular maqsadga yaqinlashib borishadi. Yaxshi natija bermagan “mahsulot”ni qayta-qayta sinovdan o‘tkazib, takomillashtirib borishadi. Natijada barcha muammolarni o‘zi hal qilish, maqsadga erishish bolalar uchun ilhom, g‘alaba, adrenalin va quvonch olib keladi. Har bir g‘alaba, o‘zlarining qobiliyatlariga ko‘proq ishonch uyg‘otadi.

STEAM dasturlari ham faol muloqot va guruh ishi bilan ajralib turadi. Muhokama bosqichida ular fikr bildirishga qo‘rqmaslikka o‘rganadilar. Ko‘pincha, stol atrofida o‘tirmaydi, o‘zlarining dizaynlari asosidagi “mahsulot”larni sinovdan o‘tkazadi va rivojlantiradi. Ular hamma vaqt hamkorlikni ta‘minlaydigan jamoada tarbiyachilar va ularning do‘stlari bilan muloqot qilish bilan band bo‘lishadi. Texnik fanlar bo‘yicha qiziqishlarni rivojlantirish. Maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi STEAM ta‘limi vazifasi qiziqishning rivojlanishi uchun dastlabki shart-sharoitlarni yaratishdir. Bolalar uchun tabiat fanlari va texnik fanlar bo‘yicha, qilgan ishni yaxshi ko‘rish, qiziqishni rivojlantirish uchun asosdir. STEAM – bolalar uchun juda qiziqarli va dinamik bo‘lib, bolalarning zerikishlariga to‘sqinlik qiladi. Ular vaqt o‘tayotganini sezmaydilar va charchamaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. -T.: TDPU. 2000. 52.b.
2. Jumaev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbaeva B.U., Mamatova G.A., Levkina M.F. Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi O'UM. Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi XTXQTUMOHM., 2017.
3. Ziyoz.uz
4. Saviya.uz

TENGLAMALARNI YECHISHDA UCHRAYDIGAN XATOLALIKLARNI BARTARAF ETISH

Raxmatova Ximoyat Avazovna

Andijon viloyati Baliqchi tumani

39-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining matematika fani o‘qituvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada tenglamalarni yechishda uchraydigan xatoliklarni bartaraf etishda e‘tibor qaratish lozim bo‘lgan bir nechta yechimlar ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Tenglama, aniqlanish sohasi , chet ildiz.

O‘quvchilar tenglamalarni yechishda turli xatoliklarga yo‘l qo‘yadilar. Bu qanday xatolar? Va ularning kelib chiqish sabablari nimalardan iborat? Shu savollarning javobiga oid fikrlarni keltirib o‘tamiz .O‘quvchilar yo‘l qo‘yadigan xatoliklarning aksariyati tenglamalarni yechishda chet ildizlarning paydo bo‘lishi yoki ildizlarning yo‘qolishi bilan bog‘liq. Ko‘pincha o‘quvchilar tenglamalarni yechganda ketma- ket shakl almashtirishlar bajarib ,natijani javob deb yozadilar.Shakl almashtirish jarayonida tenglama teng kuchli tenglamaga almashdimi? Bunga e‘tibor qaratmaydilar.Shakl almashtirilganda teng kuchli tenglamaning hosil bo‘lishi tenglama aniqlanish sohasining o‘zgarishi yoki o‘zgarmasligiga bog‘liq.Tenglamaning yechimlari uning aniqlanish sohasidan izlanadi . Tenglamaning yechimlari ham tenglamani yechish jarayoni ham tenglamaning aniqlanish sohasi bilan chambarchas bog‘liq . Shu sababdan o‘quvchi berilgan har bir tenglamani aniqlanish sohasi haqida albatta fikr yurita bilishi zarur. Berilgan tenglamani unga teng kuchli bo‘lgan tenglamaga almashtirilsa , berilgan tenglamaning birorta ham ildizi yo‘qolmaydi va hech qanday chet ildiz paydo bo‘lmaydi. Chet ildizlarning paydo bo‘lishi bilan bog‘lik bir nechta misollar ko‘rib chiqamiz .

1-misol. $\log_a(x^2 - 6) = \log_a(4x - 9)$

Tenglamaning aniqlanish sohasi: $x^2 - 6 > 0 \mid x > \sqrt{6}$

$$4x - 9 > 0 \mid x > \frac{9}{4} \Leftrightarrow x > \sqrt{6}$$

Berilgan tenglamadan $x^2 - 6 = 4x - 9$ tenglamaga o'tsak, hosil bo'lgan tenglamaning aniqlanish sohasi: $-\infty < x < +\infty$.

Tenglamani yechsak, $x_1=1$, $x_2=3$ hosil bo'ladi.

$x_1=1$ qiymat berilgan tenglamani qanoatlantirmaydi. Demak $x_1=1$ ildiz tenglama aniqlanish sohasining kengayishi tufayli hosil bo'lgan chet ildizdir.

● **2-misol.** $\sqrt{x-2} \sqrt{2x+3} = 0$

Tenglamaning aniqlanish sohasi: $(x-2) \geq 0 \mid x \geq 2$

$$(2x+3) \geq 0 \mid x \geq -1\frac{1}{2} \Leftrightarrow x \geq 2$$

Berilgan tenglamadan $(x-2)(2x+3) = 0$ tenglamaga o'tsak, aniqlanish sohasi barcha haqiqiy sonlar to'plamidan iborat.

Tenglamani yechsak, $x_1=-1\frac{1}{2}$, $x_2=2$ hosil bo'ladi.

Bunda $x_1=-1\frac{1}{2}$ chet ildiz.

● **3-misol.** $\frac{x^2-4}{x-2} = 4$

Tenglamaning aniqlanish sohasi: $(-\infty; 2) \cup (2; +\infty)$.

Berilgan tenglamadan $x^2 - 4 = 4x - 8$ tenglamaga o'tsak, hosil bo'lgan tenglamaning aniqlanish sohasi: $(-\infty; +\infty)$.

Hosil bo'lgan tenglamani yechsak $x=2$ ga ega bo'lamiz.

Bu esa chet ildiz buladi. Demak, tenglama yechimga ega emas.

Umuman olganda, tenglamaning aniqlanish sohasining kengayishiga va chet ildizlarning paydo bo'lishiga asosiy sabab o'quvchilarning u yoki bu formulaning o'rinli bo'lishi uchun zarur bo'lgan shartlarga va ma'lum qoidalarga rioya qilmasliklaridadir.

Endi ushbu savolni qo'yamiz: agar tenglamaning aniqlanish sohasi kengaysa, albatta, chet ildiz paydo bo'ladimi?

Ba’zi bir sabablarga ko’ra tenglamaning aniqlanish sohasinig kengayishi , lekin chet ildizlarning paydo bo’lishi yoki paydo bo’lmasligi mumkin.

4-misol. $\frac{2x-19}{3x-20} = \frac{1}{x}$

Tenglamaning aniqlanish sohasi:

$$3x - 20 \neq 0 \quad x \neq \frac{2}{3}$$

$$x \neq 0 \quad x \neq 0$$

Berilgan tenglamadan $x(2x - 19) = 3x - 20$ ni hosil qilamiz.

Bu tenglamaning aniqlanish sohasi barcha haqiqiy sonlar to’plamidan iborat .

Tenglamani yechsak $x_1=1$, $x_2=10$.

Bu sonlar berilgan tenglamaning aniqlanish sohasiga tegishli .Garchi berilgan tenglamaning aniqlanish sohasi kengaygan bo’lsa ham , chet ildizlar paydo bo’lmadi. $x_1=1$, $x_2=10$ berilgan tenglamani qanoatlantiradi.

Bundan tashqari tenglamaning aniqlanish sohasi oldindan topilsa , birinchidan shakl almashtirishlarni o’quvchi ishonch bilan amalga oshiradi, ikkinchidan ba’zi tenglamalarni yechmasdan u yechimga egami yoki yo’qmi aniqlay oladi.

5-misol. $\sqrt{x-8} - \sqrt{6-x} = 5$

Tenglamaning aniqlanish sohasi: $x \geq 8$, $x \leq 6$

Berilgan tenglama haqiqiy sonlar to’plamida ma’noga ega emas.

O’quvchilarning kamchiliklaridan yana biri zarur izohlarni yozmasligidadir. Tenglamalarni yechish jarayonida zarur izohlarni bayon qilib borishga o’rgatib borishimiz kerak. O’quvchilarning ko’pchiligi tenglamalarni yechsalar-da , uni tekshirib ko’rmaydilar . Bunga o’qituvchining : tekshirishga e’tibor bermasligi, doimiy talab qilib bormasligi sabab bo’ladi. Tekshirish , yechishning to’g’ri ekanligini tasdiqlaydi. Tenglamalarni yechishda xatoliklarga yo’l qo’ymaslik uchun yuqorida keltirilgan fikrlardan foydalanilishlik o’z samarasini beradi .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.T.Karimov .Maktabda tenglama va tengsizliklar -Toshkent 1992

2.M.A.Mirzaahmedov .Tenglama va tengsizliklarni yechish- Toshkent 1989

3.T.Tolaganov . Matematikadan praktikum - Toshkent 1989

BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARIGA ARIFMETIK AMALLARNI O’RGATISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI

Akromova Muazzam Dilmurodovna

Andijon viloyati, Baliqchi tumani 45-maktab Boshlang’ich sinf o’qituvchisi

Annotatsiya: Boshlang’ich sinflarda arifmetik amallar bajarish metodikasining umumiy masalalari . Davlat ta’lim standard o’quvchilarning har biriga ta’lim olishda teng imkoniyatlarni yaratib berish, har birining yuqori natijaga erishishlarini rag’badlantirish va shu orqali o’quv bilim jarayoning farqli tashkil etilishini ta’minlash uchun da’vat etilgan. Davlat ta’lim standartlarining o’quv fani bo’yicha, ta’lim sohalari bo’yicha ishlab chiqarilishi o’quv fanlarining variantini tanlash asosida o’quv metodik majmualar, jumladan, boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishni takomilashtirishni nazarda tutadi.

Kalit so’zlar : arifmetik amallar , metodik majmualar , sanoq , o’lcham.

Boshlang'ich sinflarda arifmetik amallar bajarishni bog'lanish va bilimlarni muvofiqlashtirish tamoyili asosida o'quv fanlarining ichki bog'liqligi va o'quv fanlari aro uzviylikni ta'minlashga xizmat qiladi. Boshlang'ich sinflarda arifmetik amallar bajarish talablarining o'quvchilar tomonidan bajarilishi ularning tevarak zarur bilim, malaka va konikmalarni egallashlariga yordam beradi. O'quvchilarning tevarak atrofdagi tabiiy muhitga moslashtirish. faoliyatning har-xil turlarini o'quv mehnat,muloqatni egallash. O'z-o'zini nazorat qilish hamda baholarshga o'rgatish. muayyam umumiy tabiiy -ilmiy iqtidorning belgilangan darajasi uning keyingi taraqqiyotining tavsifi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda arifmetik amallar bajarish jarayoni o'quv-bilim jarayoniga matematika o'qitish bo'yicha bilim, konikma va malakalarigina emas balki shaxsning muayyam asosiy faoliyati majmuasi- mehnat o'quv-biluv,

kommunikativ-axloqiy va jismoniy- kamolatiga mos keladigan fazilatlarining shakllanishini ham taminlaydi.

O‘quvchilarning arifmetik amallarni bajarishga o‘rgatish metodikasining nazariy asoslari. Tizimda yuz berayotgan ijtimoiy - iqtisodiy munosabatlar, xalq ta'limi tizirri lo'layotgan o'zgarishlar "Ta'lim taraqqiyoti qonunda ham" Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi " da ko'rsatib o'tilgandek, har bir sinf o'quvchisiga oldiga muhim vazifa qo'yilmoqda. Bu vazifalar boshlang'ch ta'lim uchun ham xos bo'g'inlarni ajratish imkonini beradiki, bu bo'g'inlar xilma -xil o'quv fanlari dasturlarida, o'quv rejalarida,darsliklarda ta'limning joriy etilishi hamda metodik tizimida biror tarmoqni hosil qilish mumkin.

Davlat ta'lim standartlari o'quv fani bo'yicha o'quv -metodik majmualar (dastur, o'quv rejasi, darstliklar)ni yaratish uchun keng imkoniyatlar ochib beradi, shuningdek o'quv fanlararo bog'lanish va bilimlarni muvofaqiyotlashtirish tamoyili asosida o'quv fanlarni bog'lanishi ta'minlashga xizmat qiladi. Yangi matematika kursida, avvalgiga o'xshash, arifmetika asosiy o'rni egallaydi. I-IV- sinflarining yangi dasturida arifmetik materialar mazmuni unchalik ko'p o'zgarmagan : arifmetika nazariyasi (amallarning xossalar,natijalari va komponentlardan biri o'zgarganda amallar natijalarining o'zgarishi) kamroq yoritilgan, nazariyaning amaliy masalalar (sanoq,o'lchashlar,hisoblashlar,masalalar yechish) bilan bog'lanishi bilan yanada mustahkamlangan: eng muhimi tushunchalar (son, sanoq, sistemasi,arifmetik amallar) shakllantirishining birmuncha mukammal sistema tarzda tutilgan.

Shuningdek arifmetik boshlang'ich o'rganish uslubi ham mukammallashtirilgan. Kichik yoshdagi o'quvchilarni o'qitishning barcha bosqichlaridan ularning tiklash faoliyatini aktivlashtirishga tayanch faktlar va kuzatishlarni o'z vaqtida umumlash tirishga,ayrim masalalar orasidagi o'zaro bog'lanishnitayinlashda, bolalarda musta qil ishlash o'quvlarini paydo qilishda qaratilgan yangi ilmiy asoslangan usul va uslubdagi maktab dasturiga kiritilgan. O'quv materialini o'quv yillari bo'yicha taqsimlanishida o'rganilayotgan sonlar sohasini asta-sekinkengayib borishi ko'zsatiladi.

1-sinf Idan 20 gacha sonlar.

2-sinf Idan 100 gacha sonlar.

3-sinf Idan 1000 gacha sonlar.

4-sinf Idan 1000000 gacha sonlar.

Va xakozo ya'ni ko'p xonali sonlar o'rganiladi. Arifmetik amallarga doir material konsentrlarga bo'lib o'rganiladi. Hammasi bo'lib 5 ta konsentr ko'zda tutiladi: o'nlik, ikkinchi o'nlik, yuzlik, minglik, ko'p xonali sonlar. Har bir konsert o'z mazmuniga ko'ra sistematik arifmetika kursining asosiy masalalarni aks ettiradi, shuning uchun o'quvchilar u yoki bu chegaralar ichida sonlar ustida amallarni o'rganar ekanlar, umuman arifmetikaning mohiyati to'g'risida tasavvur hosil qiladilar. Har gal yangi sonli material asosida amallar bajarishga qayta-qayta murojaat etish eng muhim arifmetik tushunchalarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytishga imkon beradi. Bundan tashqari, mustahkam o'quv va malakalarning asta-sekin shaklanishi (sanoqda, o'lchashlarda, og'zaki va yozma nomerlashda, hisoblashda va h.k ta'minlanadi, chunki bu amallarni bajarishning usullari umumiylikni saqlagan holda asta-sekin murakkablashtirib boradi. Shunday qilib, har bir oldingi konsentrdan nomerlash va arifmetik amallarni o'rganish mos masalalarni kelgusida o'rganish uchun tayyorgarlik ishi bo'lib hisoblanadi, har bir keyingi konsentrdan esa ilgari o'rganilgan material umumlashtiriladi va mustahkamlanadi.

Shunday qilib, bir yondashuvda o'qitish texnologiyalari o'qitishning barcha vositalarini qamrab olgan qandaydir jihozlash sifatida ham belgilanadi. Unda texnologiya o'quv jarayonini texniklashtirishni taqozo qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Usmonxo'jaev T.S. 1001 o'yin. –Toshkent: 1990. -352 b
2. Usmonxo'jaev T.S, Ho'jaev F. Xarakterli o'yinlar. –Toshkent: “O'qituvchi”, 1992. -184 b.
3. Usmonxo'jaev T.S. Maktabda jismoniy tarbiya darslari. Fan sportga. – Toshkent: 1998. №1, 42-44 b.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧЕНИКОВ МЛАДШИХ КЛАССОВ ЗАНИМАТЕЛЬНАЯ ГРАММАТИКА В КРУЖКЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Нефедьева Стелла Рагимовна

учитель начальных классов общеобразовательной школы № 4 города Андижана

Аннотация: В статье показана работа учителя в кружке. Учитель в работе кружка использует грамматические сказки, ребусы, шарады, тесты, кроссворды. Эти методы помогают развивать в учащихся креативное мышление, быть мыслящими, уметь находить и познавать.

Ключевые слова: работа кружка, креативное мышление, дидактический материал, загадки, ребусы, шарады, разные анаграммы слов.

Различные современные методы исследования в оценке качества образования не всегда способны успеть за быстрой сменой окружающего мира. Что даёт возможность учащимся способность критическому мышлению?

В сфере образования происходят новшества, которые могут вооружить детей нужными навыками для успешного решения в поисках нового,

интересного. Я.А. Коменский отметил: «Метод обучения должен быть возведён в искусство. Его надо поставить на твёрдые основы, чтобы обучение наверняка шло вперёд и не обманывалось в своих результатах».

Начальная школа призвана заложить основы гармонического развития учащихся. Обеспечить формирование прочных навыков грамотного письма, развитой речи. Кружок по русскому языку занимает важное место в решении практических задач. У детей появляется интерес к русскому языку, пробуждается самостоятельность в работе над своей речью. Природная программа очень гармонична, следующий ей ребёнок испытывает удовольствие от познания мира. Он открыт, доброжелателен, спокоен, любознателен, самостоятелен, трудолюбив. Ребёнок готов вкладывать всего себя в ту деятельность, которая ему нравится, и он использует эту деятельность как инструмент для созидания самого себя. Поэтому, на уроках кружка предлагаю учащимся из всего набора заданий выбрать только те, которые содержат новый алгоритм или новое понятие. Затем выполняю упражнения, где новое знание, используется вместе с ранее изученным материалом.

В работе кружка использую интересный дидактический материал, разгадываем ребусы, шарады, разные анаграммы слов. Очень нравится учащимся отгадывать загадки, рисовать отгадки. Большую работу проводим по текстам из разных произведений. Но особенно нравятся детям грамматические сказки.

«Как мама Глаголиха учила глагольчиков», «Как поссорились буквы». Для закрепления темы «Морфология» познакомила учащихся со сказкой «Как Морфология порядок навела». Когда ученики прочитали сказку, они сразу представили себя, что они части речи. Эту сказку мы разыграли весёлой сценкой. Сказка помогла хорошо усвоить и запомнить тему «Части речи», а также дети сумели показать себя, какие они артисты. Эту сказку для закрепления представила в виде тестов.

1. Кого вы считаете Королём Морфологии? Варианты ответов.

2. Мудрая Грамматика - кем представлена в сказке? Варианты ответов.
3. Кого считали командиром над частями речи? Варианты ответов.

Провела Турнир знатоков, на котором выяснили, что Морфология – командир над всеми частями речи. Работа в кружке очень помогает учащимся в постановке правильной речи, написании трудных фразеологизмов и слов, способствует творческому мышлению учащихся. Многие дети даже сочиняют стихи и сказки. Хорошо организованная учителем работа в кружке, показывает, что деятельный метод обучения позволяет повышать мотивацию учащихся для получения новых знаний и исследований, учит детей творчеству, воспитывает самостоятельную личность, которая умеет находить способы решения, поиск информации, мыслить, вступать в диалог. Поэтому можно закончить таким девизом: С малой удачи начинается большой успех!

Литература:

1. Анисимов В.М Андреева К.Е. Соколутова Л.В. « Методика преподавания русского языка в начальных классах »
2. Дмитриева С.Ю. « Начальная школа родным (не русским) и русским (не родным) языком обучения ».
3. Захарова Т. «Грамматические сказки на уроках русского языка в начальной школе ».
4. Яковлева М.А «Сборник грамматических сказок по русскому языку для начальной школы».

МАКТАБДА ЭКОЛОГИЯ ФАНИНИ ЎҚИТИШНИ ЙЎЛГА ҚУЙИШ

Кариева Дилноза Ушкировна

Тошкент шаҳар Олмазор тумани

111 – мактабнинг кимё - биология фани

ўқитувчиси

Экология таълимнинг бош мақсади аҳолининг барча қатламларида жумладан мактабларда дарслар давомида ўрганилиб борилади.

Ерда ҳаётнинг мавжудлиги энг буюк мўжизалардан ҳисобланади. Инсониятнинг ривожланиш тарихи табиий шароитларга мошлашиши янги ерларни очиш табиий бойликларни топиш ва ўзлаштиришдан иборат бўлган. Биология фани ўқитиш методикаси табиат ходисаларини ўзаро боғланишда ва ривожланишда ўрганишга имкон беради. Биология фани методикаси педагогикада қўлланиладиган тадқиқот методларидан фойдаланади. Тадқиқотчи-методист мактабда табиатшуносликни ўқитиш жараёнидан бошлаб экология фанини дарс жараёнида ўқувчиларда кузатади, кузатилган фактларни таҳлил қилади ва таққослайди, ходисалар ўртасидаги қонуний боғланишларни аниқлайди, хулоса ва умумлаштиришнинг тўғрилигини амалда текширади ва бунинг натижасида экология фанини ўқитиш принципларини белгилайди. Қўзатиш ва тажриба биология ўқитиш методикаси соҳасидаги энг муҳим методлардир. Педагогика фан сифатида биология методикаси дидактика билан боғланган. Фақат таълим ва тарбиянинг педагогик мақсади ва вазифаларига асослангандагина мактабда синфлар ўқув предметлари системасида унинг ўрни ва ролини аниқлаш мумкин бўлади. Ўқув материални танлаш ва уни синфлар бўйича тақсимлашга бўлган талаблар дидактик принциплар билан изоҳланади, улар хусусий методик масалаларни ҳал қилишда, ўқитиш методларини танлашда, шунингдек ўқувчиларнинг ўқув

фаолиятларини ҳар хил кўриниш ва шаклларда ташкил қилишда ҳам етакчидир. Методик услубларни фақат ҳар бир ўқувчи психологиясини, ёши ва ривожланиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолдагина тўғри танлаш мумкин. Ўқувчиларни келгуси амалий фаолиятга тайёрлаш билан боғлиқ бўлган масалаларни ҳал этаётганда экология методикаси педагогиканинг политехни ка таълими муаммоларини ишлаб чикувчи бўлимига таянади. Ўзбекистон Республикаси Экология қўмитасининг асосий вазифалари экологик хавфсизлик, атроф муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан фойдаланиш ва уларни такомиллаштириш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишни таъминлаш; ерлар, ер ости бойликлари, сув, ўрмонлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ва атмосфера ҳавосидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш соҳасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, шунингдек жисмоний шахсларнинг риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга ошириш. Ахборот-коммуникация технологиялари тизимини жорий этиш ва ривожлантириш маркази негизида давлат унитар корхонаси шаклида Экологик ахборот, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва мультимедиялар ташкил этилди.

Давлат экология қўмитасининг ҳудудий бўлинмаларини мустақамлаш, шу жумладан экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳар бир инсон атроф муҳитни муҳофаза қилишда ўз хиссасини қушсагина биз табиатни муҳофаза қила оламиз. Шу боис барчамиз табиатни асрашда ўз хиссамизни қўшсак, гўзал табиатимизни асраб келажак авлодга кетказа оламиз. Яшаётган маҳаллаларимизни тоза бўлиши аввало, ўзимизга боғлиқ. Фақат ҳовли ва уйларимиз эмас, қишлоқ, шаҳарлар ҳам ўзимизники. Унинг озодалигига ҳар биримиз жавобгармиз, масъулмиз.

Республикада экологик хавфсизликни таъминлаш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат бошқарувини тубдан такомиллаштириш, экологик ҳолатни яхшилаш, чиқиндиларнинг фуқаролар соғлиғига зарарли таъсирининг олдини олиш, аҳоли турмуш даражаси ва сифатини ошириш учун

кулай шароитлар яратиш, маиший чиқиндиларни йиғиш, сақлаш, ташиш, утилизация қилиш, қайта ишлаш ва кўмиш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида: атроф-муҳитнинг кулай экологик ҳолатини, экологик тизимлар, табиий комплекслар ва алоҳида объектлар муҳофаза қилинишини, экологик шароитнинг соғломлаштирилишини таъминлаш; чиқиндилар билан боғлиқ ишларни амалга ошириш соҳасидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан давлат экологик назоратини амалга ошириш, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан мустаҳкам ҳамкорликда маиший чиқиндиларни йиғиш, ташиш, утилизация қилиш, қайта ишлаш ва кўмиш борасида таъсирчан тизимни ташкил этиш; ер, ер ости бойликлари, сув, ўрмонлар, муҳофаза қилинадиган табиий ҳудудлар, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш, атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш соҳасидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан давлат экологик назоратни ўрнатиш;

экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ишларини мувофиқлаштириш, табиатни муҳофаза қилиш ва ресурсларни тежаш борасида ягона сиёсатни амалга оширишга оид амалий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда идоралараро ҳамкорликни таъминлаш;

экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат кадастрини юритиш, шунингдек, ёввойи ҳайвонларни, ёввойи ўсимликларни кўпайтириш ва сақлаш питомникларини, зоология ва ботаникага оид коллекцияларни давлат томонидан рўйхатга олиш;

экологик тарбия, тарғибот ва таълимни, шунингдек, экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

Джураева Дарья Владимировна

Учитель математики и экономики СГОШ № 19 г.Бухары

Цель урока:

Образовательная: развития совершенствования навыков работы и анализ статистических материалов, определение закономерностей динамики МЭО.

Развивающая: развитие творческого и аналитического мышления обучающихся, креативных способностей. Умение создавать собственную картину всемирных экономических отношений на основе познания его.

Воспитательная: воспитание самостоятельности, познавательной активности, упорства в достижении цели, инициативности, трудолюбия, чувства ответственности.

Тип урока: интегрированный урок, закрепление новых знаний

Методы обучения: самостоятельная работа, эвристическая беседа с элементами самостоятельной работы, обсуждение, рефлексия опорных конспектов.

Формы контроля:

- фронтальный опрос;
- самостоятельная работа.

Оборудование: политическая карта мира, учебные пособия, карточки с заданиями теста, опорные конспекты, словарь.

Освоение содержания данной темы обеспечивает достижение обучающимися следующих результатов:

• личностных:

- сформированность ответственного отношения к обучению; готовность и способность обучающихся к саморазвитию и самообразованию на основе мотивации к обучению и познанию;

- сформированность целостного мировоззрения, соответствующего современному уровню развития географической науки и общественной практики;
- сформированность основ саморазвития и самовоспитания в соответствии с общечеловеческими ценностями и идеалами гражданского общества; готовность и способность к самостоятельной, творческой и ответственной деятельности;
- сформированность коммуникативной компетентности в общении и сотрудничестве со сверстниками и взрослыми в образовательной, общественно полезной, учебно-исследовательской, творческой и других видах деятельности;
- умение ясно, точно, грамотно излагать свои мысли в устной и письменной речи, понимать смысл поставленной задачи, выстраивать аргументацию, приводить аргументы и контраргументы;
- критичность мышления, владение первичными навыками анализа и критичной оценки получаемой информации;
- креативность мышления, инициативность и находчивость;
- **метапредметных:**
 - владение навыками познавательной, учебно-исследовательской и проектной деятельности, а также навыками разрешения проблем; готовность и способность к самостоятельному поиску методов решения практических задач, применению различных методов познания;
 - умение ориентироваться в различных источниках географической информации, критически оценивать и интерпретировать информацию, получаемую из различных источников;
 - осознанное владение логическими действиями определения понятий, обобщения, установления аналогий, классификации на основе самостоятельного выбора оснований и критериев;
 - представление о необходимости овладения географическими знаниями с целью формирования адекватного понимания особенностей развития современного мира;

- понимание места и роли географии в системе наук; представление об обширных междисциплинарных связях географии;

• **предметных:**

- владение представлениями о современной географической науке, ее участии в решении важнейших проблем человечества;

- владение географическим мышлением для определения географических аспектов природных, социально-экономических и экологических процессов и проблем;

● **План урока**

1. Организационный момент (2 мин).
2. Актуализация знаний (10 мин.).
3. Прослушивание самостоятельных выступлений учащихся (25 мин.).
4. Закрепление изученного материала (5 мин.).
5. Подведение итогов и выдача домашнего задания (3 мин.).

Ход урока:

1.Организационный момент.

Сообщение темы и определение целей урока.

2.Актуализация знаний.

Проверка домашнего задания.

Повторение темы: «Международная торговля»

Самостоятельная работа.

● **Ответьте на вопросы.**

(самопроверка и взаимопроверка)

1. Дайте определение Международной торговле
2. Объясните, почему государства торгуются друг с другом?
3. В чем разница между импортом и экспортом?
4. Из чего складывается объем внешней торговли страны?
5. По производству каких товаров, по отношению к странам СНГ, наша страна имеет сравнительное преимущество?

3.Изучение нового материала.

Всемирные экономические отношения.

1.**СЭЗ** (свободная экономическая зона) в мире их **500 зон.** – это район или город с выгодным ЭПП, для которого устанавливается льготный налоговый и таможенный режим, для привлечения иностранного капитала.

2.**Торговый баланс** – это соотношение стоимости ввезенных в страну и вывезенных из нее товаров за один год.

3.**Активный баланс** – это когда стоимость вывезенных товаров больше стоимости ввезенных в страну товаров.

4.**СКВ** – это валюта страны, которая свободно обменивается на валюты других стран. (Доллар, евро).

5.**Научно-технические связи** – это обмен научно-технической информацией между странами.

6.**Международные услуги** – это когда страны предоставляют другим странам, к примеру: флот для перевозки груза и т.д. (Греция, ФРГ, Великобритания, Франция, Норвегия...). В настоящее время страны предоставляют другим странам : самолеты, строительные услуги, услуги в области страхования, рекламы, кинопроката, аренды научного и производственного оборудования и использование космической связи.

7.**Международный туризм** – Европа главный туристический регион. Туризм приносит странам очень большие доходы. В **2005** г. количество туристов составило **6 млрд. чел.**, а доход от туризма составил **630 млрд.долл.** Самые туристические страны: Испания, Франция, Италия, Греция, Турция, Тунис, США, Мексика, Бразилия, Малайзия, Таиланд и т.д.... Самыми посещаемыми **городами** являются: Нью-Йорк, Париж, Лондон, Вена, Рим, Венеция, Флоренция и т.д.

8.**Мировая торговля** – это самая старая часть мирового хозяйства, которая в эпоху НТР обрела второе дыхание.

В **1950 – 2000** гг. оборот мировой торговли увеличился с **125 млрд.** до **13 трлн. долл.** т.е. более чем **в 100 раз!** В мире доля готовых изделий

увеличилась, а сырьё уменьшилась. Среди готовых изделий первые места в мировой торговле занимают: **электроника, электротехника и автомобили.**

Среди сырьевых товаров – нефть, нефтепродукты и газ.

Положение в мировой торговле сильно осложняется из-за наличия **черного рынка** – это нелегальный сбыт запрещенных законом товаров – наркотиков, валюты, драгоценностей, произведений искусств, оружия и др. Первые места по этому виду торговли занимают развитые страны Запада, которые обеспечивают почти 70% ее суммарного оборота. (Нидерланды, Бельгия, США, Канада, ФРГ, Франция, Япония и др.)

4. Самостоятельная работа учащихся.

Выступают 2 команды по выбору страны

1. Описание географического положения, выгодные условия исходя из географического местоположения.
2. Описание % урбанизации, состава населения, крупных городов
3. Экономические преимущества в сфере производства, услуг
4. Достопримечательности страны

5. Подведение итогов и выдача домашнего задания.

Вывод:

Оценивание обучающихся.

Домашнее задание.

1. повторить новые термины
2. Выучить конспект.

Спасибо за урок.

ЭКАЛОГИЯ ЎСИМЛИКЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ

Шаропова Нодира Собиржоновна

Тошкент шаҳар Яшнабод тумани 226 – мактабнинг биология фани ўқитувчиси

Ўзбекистон Республикаси Экология қўмитасининг асосий вазифалари экологик хавфсизлик, атроф муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан фойдаланиш ва уларни такомиллаштириш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишни таъминлаш; ерлар, эр ости бойликлари, сув, ўрмонлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ва атмосфера ҳавосидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш соҳасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, шунингдек жисмоний шахсларнинг риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга ошириш; дисциплинлараси интеграция атроф бошқаруви; атроф муҳитнинг мақбул ҳолатини таъминлаш ва экологик вазиятни яхшилаш ишларини мувофиқлаштириш ва мувофиқлаштириш. Мактаб таълим тарбия тизимининг муҳим вазифалардан бири ҳар томонлама етук баркамол, шунингдек, янгича экологик нуқтайи назардан фикрлайдиган ва экологик ҳуққ атворли шахсни шакллантириш. Бугунги кун ўқувчилари тирик организмлар хилма хиллиги, табиий ресурсларининг жумладан ер захираларининг табиий ҳолда сақланиши, нафақат, бугунги кун, балки келажак авлод учун зарурлигини барчамизга маълумдир. Ерда ҳаётнинг мавжудлиги энг буйук мўжизалардан ҳисобланади. Инсониятнинг ривожланиш тарихи табиий шароитларга мошлашиш янги ерларни очиш табиий бойликларни топиш ва ўзлаштиришдан иборат бўлган. Биология фани ўқитиш методикаси табиат ходисаларини ўзаро боғланишда ва ривожланишда ўрганишга имкон беради. Биология фани методикаси педагогикада қўлланиладиган тадқиқот методларидан фойдаланади. Тадқиқотчи-методист мактабда табиатшуносликни ўқитиш жараёнидан бошлаб экология фанини дарс жараёнида ўқувчиларда кузатади, кузатилган фактларни таҳлил қилади ва таққослайди, ходисалар ўртасидаги

қонуний боғланишларни аниқлайди, хулоса ва умумлаштиришнинг тўғрилигини амалда текширади ва бунинг натижасида экология фанини ўқитиш принципларини белгилайди

Бу ишга қанчадан – қанча киши жалб қилинади, қанчадан -қанча маблағ сарфланади, бехисоб техника ишлатилади. Афсуски, бир- икки ойдан кейин ўша ўтказилган кўчатлар қурийдими ёки чорва молларига ем бўлади, бир қисми эса ўтган -кетган ёш болаларнинг синдириб кетиши натижасида нобуд бўлади. Чунки безътибормиз, вақтида сугормаймиз ва қурикламаймиз. Кўчатни парваришlash мактаб ёки корхона, ташкилот қоровули, боғбоннинг иши деб ҳисоблаймиз. Вахоланки ўша кўчатларни ўтказишга вақтимиз кетган, маблағимиз сарфланган. Кўпчилигимизни шу ниҳоллар ўсиб кўкарса, юртимизга чиройли, дардимизга дармон бўлиши заррача қизиқтирмай қўйган. Инсон табиатнинг бир бўлаги бўлган ҳолда, у билан муносабат орқали экологик маданият шакллани бориши туфайли табиатни муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни тартибга солишда уни бошқариш учун табиат қонунларини кашф қилиб келган. Аммо инсон ўзининг табиатга таъсири орқали ундаги мувозанатни бузди ва табиат ҳодисаларининг даврий кетма-кетлигини издан чиқарди.

Инсон тириклиги, уйқудан тетик ва бардам уйғониши, соғлом юришимиз, тоза ҳаводан нафас олишимиз, ҳар хил касалликларга чалинмаслигимизда худди сув, худди қуёш каби дарахтларнинг ҳам ўрни ва аҳамияти беқиёс. Дарахтларнинг атмосфера ҳавосини турли захарли моддалардан ҳимоя қилиш қобилияти, қобилиятли, хусусан, ҳаводаги чанг - ғубор миқдорини икки - уч ҳисса камайтириш бот- бот исботланган ҳақиқатдир. Албатта, инсон зотига табиат бойликларига, жумладан дарахтзорларга нисбаттан меҳр уйғотиш аввало оилада сингдирилса, сўнгра мактаб, лицейларда тарғибот тушунтириш ишларини олиб бориш ҳисобига ўсимлик дунёсига бўлаётган эътиборсизлик, меҳрсизлик муносабатларини яхшилаш томонга ўзгартириш сари тарбия олиб борилади. Мактабимизда ҳар бир синфда ўқитиладиган табиатшунослик ва биология фанлари дарсликларига устозлар биринчи навбатда атрофимизни

куршаб турган дарахтзорлар, мевали боғларнинг ҳаётимиз учун тоза ҳаводан барҳамад бўлишимиз учун нечоғли зарарлигини қайта қайта таъкидлайди ва шу доно фикрлари билан ўғил- қизлар қалбида дарахтларга нисбаттан меҳрлироқ бўлишини сингдириб келишяпти. Бироқ, табиат ва инсон бойлиги дарахтларга бўлган эътиборсизлик, уларнинг парваришидаги бепарволик ва нўноқлик афсуски давом этяпти

Бир туп ниҳолни кўкартириш ва вояга етказиш учун кўп меҳнат, кўп вақт, кўп маблағ керак бўлади. Бироқ уни беэътиборлик ва бепарволик оқибатида қаровсизликдан, сувсизликдан санокли дақиқаларда қуритиб қўйиш ҳеч гап эмас. Вақти соати етиб соя берсин, юртимиз чиройига чирой, кўркига кўрк қўшсин, деган улуғ ният ва умидлар билан эккан ниҳолларимизни қаровсиз қолдирмайлик, уларни парвариш килишда давом этайлик.

Ҳар бир инсон меҳр билан дарахт экса билинг- ки у инсонинг қалби ва юраги ҳам меҳрга тўлиб тошган бўлади.

“O‘QITUVCHI” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnali

Eslatma! “O‘qituvchi” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnaliga kiritilgan maqolalar va dars ishlanmalardagi raqamlar, ma’lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“O‘qituvchi” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnalida chop etilgan maqolalardan foydalanilganda manbaa ko‘rsatib o‘tilishi shart.

Bosh muharrir

Abdullayev Ravshanjon Inomjon o‘g‘li

Mas’ul kotib

Eshmatov G‘ayratjon Marupovich

Nashrga tayyorlovchi

Holiqov Muhiddin Tavakkaljon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti

**“O‘qituvchi” ilmiy, uslubiy, metodik va badiiy jurnali, 2021-yil. – Farg‘ona shahri:
Academiascience, 2021. – 137 b.**

© Academiascience, 2021

© Mualliflar jamoasi, 2021